

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Maksejõuetusõiguse revisjon

Pankrotiavalduse esitamine, pankrotimenetluse raugemine, pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed, pankrotivara moodustamine, pankrotivara valitsemine

Mari Agarmaa

2018

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Pankrotiavalduse esitamine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 3.1.4)	7
1.1 Analüüsi ese	7
1.2 Pankroti mõiste PankrS § 1 lg 1	7
1.3 Maksejõuetuse mõiste(d) PankrS § 1 lg 2 ja 3.....	8
1.4 Maksejõuetuse mõiste(te) sisu Saksamaal	11
1.5 Ettepanekud maksejõuetuse mõiste(te) PankrS §1 lg 2 ja 3 parandamiseks	15
1.6 Juriidiliste isikute pankrotiavalduse esitamise kohustus.....	17
1.7 Pankrotiavalduse esitamise kohustus osaühingu puhul, kui juhatuse liige on valimata või volitused pikendamata	19
1.8 Pankrotiavalduse esitamise kohustuse laiendamine osanikele piiratud vastutusega äriühingu puhul Saksamaa näitel	20
1.9 Majandusaasta aruande esitamise tähtaja diferentseerimine vastavalt ühingu suurusele 23	
1.10 Võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise kriteeriumid.....	24
1.11 Võlausaldaja pankrotiavalduse menetlemise etapid	28
1.11.1 Pankrotiavalduse menetluse võtmisest keeldumise aluste laiendamise võimalused (PankrS § 14)	28
1.11.2 Pankrotiavalduse menetluse eelistung ja ajutise halduri määramine (PankrS § 16) .	30
Mis asjaolusid ja millisel määral peab kohus ajutise halduri määramisel arvestama?	30
1.12 Pankrotiavalduse menetlemise etappide omavahelised seosed ja nende seoste nähtavamaks tegemise võimalused pankrotiseaduses	33
1.13 Pankrotiavalduse vormi kehtestamise vajadus.....	35
1.14 Pandipidaja õigus realiseerida pandiese väljaspool pankrotimenetlust juhul, kui pankrotivara moodustabki vaid pandiga tagatud kinnisvara.....	35
1.15 Allutatud laenude regulatsioon tugevdab võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet Pankrotiseaduses.....	41
2 Pankrotimenetluse raugemine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 4)	42
2.1 Pankrotimenetluse raugemist reguleerivad õigusnormid	42
2.2 Raugemise probleemi kirjeldus.....	43
2.3 Raugemise probleemi võimalikud lahendused	44
2.4 Ärikeeldu rakendamine pankrotimenetluses kui pankrotimenetluse raugemist ärahoidev meede	48
2.5 Ajutise halduri töö kvaliteedi roll raugemise probleemi lahendamise juures.....	50
2.6 Kuidas võlausaldajaid suuremal määral motiveerida pankrotimenetluse kulusid deposiiti tasuma?	51
2.7 Tõendamiskoormise ümberpööramine ülal kirjeldatud viisil aitab tasakaalustada võlausaldajate ja võlgniku huve suuremal määral võrreldes praegusega.....	53
3. Pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 6).....	54
3.1 Sundtäitmise peatumine (PankrS § 17 lg 3) ajutise halduri nimetamisel.....	54
3.2 Kohtumenetluse peatumine ajutise halduri nimetamisel?.....	56
3.3 Täitemenetluse lõpetamise põhjendatus pankroti välja kuulutamise olukorras (TMS § 51 lg 1)	57
3.4 Hagi läbi vaatamata jätmise põhjendatus pankroti välja kuulutamisel (PankrS § 42 lg 2).	61
3.5 PankrS § 43 lg 2 võiks sätestada hagi läbi vaatamata jätmise asemel õigusliku tagajärjena hagimenetluse peatumise	63

3.6	Praeguse PankrS § 43 lg 2 esemeks on varaline nõue võlgniku vastu, mille kohta pöhikohtuasjas ei ole veel otsust tehtud.....	65
3.7	Pankrotihalduri edasikaebamisõigus (PankrS § 43 lg 3)	66
3.8	Ülalpidamisnõuetega seonduvad kohtuasjad pankrotimenetluses (PankrS § 43 lg 2)....	67
3.9	Kas ajutise halduri tasu ja vajalike kulude hüvitis kuulub pankrotiseaduse § 29 lõike 8 alusel rahuldamisele võlgnikule kuuluva täitemenetluses arestitud vara arvel?	70
3.10	Millised on pankrotimenetluse ja täitemenetluse vara võõrandamise erisused ja kuivõrd on need erisused põhjendatud?	74
3.11	Pankroti väljakuulutamise mõju kohtulikule hüpoteegile ja võlgniku varale kohaldatud arestile	77
3.12	milline peaks olema asjaõigusliku täitmisenõude esitamise kord, kui pankrotivõlgnik on taganud nõude kolmanda isiku vastu?	82
3.13	Pankroti välja kuulutamise tagajärjed seoses lepingutega (PankrS § 46)	86
3.14	Milline on eelmärke mõju lepingu jätkamisele kinnisasja müümisel enampakkumisel? 90	
4.	Pankrotivara moodustamine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 9, va alapeatükis 9.1.2 „Pankrotivara koosseis“ ja 9.1.4 „Ühisvara jagamine“).....	91
4.1	Tagasivõitmise mõiste PankrS § 109 lg 1 täpsustamine.....	91
4.2	Kinkelepingu tagasivõtmine (PankrS § 111).....	94
4.3	Võlgniku lähikondne (PankrS § 117).....	94
4.4	Tagasivõitmise üldaluste ja erialuste vahekord	95
4.5	Nõude tunnustamise ja tehingu toimingu tagasivõitmise vahekord	97
5.	Kokkuvõte	99
6.	Kasutatud allikad	105
7.	Huvigruppide seisukohad	108

Sissejuhatus

Revisjoni lähteülesande projekti alusel on käesolevas analüüs-kontseptsiooni analüüsivaldkonnas VII (pankrotiseaduse 2., 6., ja 7. peatükk) käsitletavateks teemadeks:

1. pankrotiavalduse esitamine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk **Nr. 3.1.4**);
2. pankrotimenetluse raugemine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk **Nr. 4**);
3. pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk **Nr. 6**);
4. pankrotivara moodustamine, pankrotivara valitsemine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk **Nr. 9**, va alapeatükis 9.1.2 „Pankrotivara koosseis“ ja 9.1.4 „Ühisvara jagamine“).

Käesolevas analüüsis on teema (I) „Pankrotiavalduse esitamine“ analüüsimisel pööratud tähelepanu küsimustele, kas seaduses sätestatud pankrotiavalduse esitamise kohustus loob tasakaalu nii võlgniku kui ka võlausaldajate huvide vahele, mh ka erijuhtudel, näiteks töötajate pankrotiavalduse puhul, kuidas tagada pankrotiavalduse õigeaegne esitamine, mh kas juriidiliste isikute puhul peaks olema pankrotiavalduse esitamise võimalus ka kellelgi teisel peale juhatuse, kas on vajadus kehtestada pankrotiavalduse vorm, kas füüsilisi isikuid tuleks sarnaselt juriidilistele isikutele suunata varem pankrotiavaldust esitama, kas PankrS § 10 lõikes 1 sätestatud võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise tingimused on asjakohased ja vastavad praktika vajadustele, mh kas vastavad eeldused on mõistlik seaduse tasandil konkreetse loeteluna sätestada ning kas kehtiv loetelu vajaks täiendamist/muutmist, kui võrd tuleks arvesse võtta ajutise halduri määramisel pankrotimenetluse majanduslikke aspekte, sh kas peaks säilima võimalus pankrotiavalduse menetlusse võtmine kui pankrotimenetluse läbiviimine ei ole ilmselt mõistlik ning nõue on ebaoluline.

Käesolevas analüüsis on teema (II) „Pankrotimenetluse raugemine“ analüüsimisel pööratud mh tähelepanu küsimustele, kas kehtiv regulatsioon ja õiguse rakendamise praktika aitavad piisavalt tervikuna kaasa ettevõtluskultuuri parendamisele tagades, et juriidiliste isikute lõpetamisel ei kustutataks neid registrist juhtudel, mil on pooleli kohtumenetlus või mil see on vajalik nõuete esitamiseks. Samuti on analüüsitud, kas kehtiv õigus koostoimes praktikaga tagavad õigusselguse tagajärgede ja kaebeõiguse osas koos kohase menetlusega juriidilise isiku registrist kustutamisel. Analüüsitud on ka õiguslikku olukorda halduri tegevuse perspektiivist lähtuvalt. Välja on toodud, mis saab siis, kui vajaduse tõttu juriidilist isikut registrist ei

kustutata, kuidas peaks siis halduri tegevus toimuma: kas ta peaks endiselt esitama aruandeid, igal juhul tegevust jätkama, kuidas tagada selle eest tasu ning kuidas kindlustada hiljem, kui vajadus ära langeb, juriidilise isiku registrist kustutamine, millisel viisil oleks Eestis mõttekas tagada pankrotimenetluse kulude kandmine, et vältida pankrotimenetluse raugemist, kas vajalik oleks luua täiendavaid võimalusi, mis motiveeriksid võlausaldajaid pankrotimenetluse kulude katteks deposiiti tasuma, milline võiks olla lahendus, et kohustada vajalikel juhtudel võlgniku juhatuse liikmeid pankrotimenetluse kulusid kandma, mis arvestaksid lähteülesande vastas punktis nimetatud riske, ei venitaks pankrotimenetlust veelgi ja tagaks juhatuse liikme õiguste kaitse ja piisava kaebeõiguse.

Analüüsi koostamisel teemal (III) „Pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed“ on pööratud mh tähelepanu küsimustele, kas alati on hagi läbi vaatamata jätmine või täitemenetlus lõpetamine põhjendatud või võiks siin olla halduril või pankrotiasja menetleval kohtunikul selles osas kaalutusõigus, mis saab sel juhul täite- või kohtumenetluse kuludest ning kas see peaks mõjutama pankrotihalduri tasu suurust, milline on mõju kolmandast isikust pantija või kolmandast isikust võlgniku pankroti välja kuulutamisel positsioonile menetluses ja nõude sissenõutavusele, millised on seosed kehtiva pankrotiseaduse regulatsiooni eelkõige tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustikuga, kas erijuhtudel võiks olla halduril või kohtul võimalus täitemenetlus lõpuni viia ja tulem pankrotivarasse arvata, kes peaks tasuma täitekulud, millised on pankrotimenetluse ja täitemenetluse vara võõrandamise erisused ja hinnata nende põhjendatust, kas PankrS-i normid võivad kuuluda kohaldamisele pärast pankrotimenetluse raugemist jätkuvas täitemenetluses, milline on pankroti välja kuulutamise tagajärgede mõju kohaldatud arestile ja kohtulikule hüpoteegile, milline peaks olema asjaõigusliku täitmisenõude esitamise kord, kui pankrotivõlgnik on taganud nõude kolmanda isiku vastu, kuidas saavutada, et regulatsioon võimaldaks säilitada äriühingu tegevuse jätkamiseks vajalikke elutähtsaid lepinguid, et võimaldada kohastel juhtudel ettevõtte tegevust jätkata ning samas efektiivselt vabaneda koormavatest lepingutest pankrotimenetlust pikendamata ja nii, et tagatud oleks pankrotivõlgnike, võlausaldajate kui ka kolmandate isikute tasakaalustatud kaitse, milline on eelmärke mõju lepingu jätkamisele kinnisasja müümisel enampakkumisel.

Analüüsi koostamisel teemal (IV) „Pankrotivara moodustamine“ on pööratud mh tähelepanu küsimustele, kas tagasivõitmise alused on õigusselged, otstarbekad ja vastavad praktika vajadustele, mh on püütud lahendada tagasivõitmise aluste omavaheliste seoste probleematika. Püütud on vastatud küsimusele, kas kehtiv õigus loob tasakaalu võlausaldajate huvide ja käibe

õiguskindluse vahele, mh kas tagasivõitmise aluseid tuleks täiendada ning kuidas tuleks muuta tagasivõitmise instituuti efektiivsemaks (sh tähtajad ja aegumise peatumine), millised on tagasivõitmise tagajärjed ning tagasivõitmise hagide soodustuste võimalused. Analüüsi koostamisel teemal (IV) „Pankrotivara valitsemine“ on pööratud mh tähelepanu küsimustele, kas pankrotivara valitsemisega seonduvate kulutuste kandmise regulatsioon on otstarbekas ja vastab praktika vajadustele arvestades mh erijuhte, mil pankrotivarast ei jätku massikohustust katteks, kuid regulatsioon kohalikele omavalitsustele kohustuse laienemisel ei ole selge, mh kommunaalkulude ja loomapidamise kulude katmisega seonduvatel juhtudel (vt ka keskkonnakahjud lähteülesande III.II, punkt 2.1.7). Lisaks eelpooltoodud ja muudele lähteülesandes sisalduvatele küsimustele on analüüsitud praktikas muid üleskerkinud olulisi probleeme ning on tehtud nende lahendamiseks ettepanekuid kehtiva pankrotiseaduse muutmiseks. Samuti on iga eelnevalt nimetatud teema juures hinnatud, kas IT-lahenduste kasutamine on võimalik ja kas need võiksid aidata kaasa menetluse kiirendamisele ja tõhustamisele või kuidas olemasolevaid süsteeme parendada või tõhustada.

1. Pankrotiavalduse esitamine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 3.1.4)

1.1 Analüüsi ese

Käesoleva analüüsi esemeks on küsimus, kas seaduses sätestatud pankrotiavalduse esitamise kohustus loob tasakaalu nii võlgniku kui ka võlausaldajate huvide vahele, mh ka erijuhtudel, näiteks töötajate pankrotiavalduse puhul, kuidas tagada pankrotiavalduse õigeaegne esitamine, mh kas juriidiliste isikute puhul peaks olema pankrotiavalduse esitamise võimalus ka kellelgi teisel peale juhatuse, kas on vajadus kehtestada pankrotiavalduse vorm, kas füüsilisi isikuid tuleks sarnaselt juriidilistele isikutele suunata varem pankrotiavaldust esitama, kas PankrS § 10 lõikes 1 sätestatud võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise tingimused on asjakohased ja vastavad praktika vajadustele, mh kas vastavad eeldused on mõistlik seaduse tasandil konkreetse loeteluna sätestada ning kas kehtiv loetelu vajaks täiendamist/muutmist, kuivõrd tuleks arvesse võtta ajutise halduri määramisel pankrotimenetluse majanduslikke aspekte, sh kas peaks säilima võimalus pankrotiavalduse menetlusse võtmine kui pankrotimenetluse läbiviimine ei ole ilmselt mõistlik ning nõue on ebaoluline.

1.2 Pankroti mõiste PankrS § 1 lg 1

Õiguslalases erialakeeles kasutatakse mõisteid pankrot ja maksejõuetus tihti paralleelselt, kuigi tegelikkuses on tegemist erinevate mõistetega. PankrS § 1 lg 2 ja lg 3 nimetatud maksejõuetuse liigid kujutavad endast pankroti väljakuulutamise ehk pankrotimenetluse eelduseid. See, kes on pankrotis (kelle pankrot on välja kuulutatud), on ka püsivalt maksejõuetu, kas PankrS § 1 lg 2 või lg 3 mõttes. Teisisõnu enne pankroti väljakuulutamist ei ole tegemist pankrotimenetlusega, st. pankrotiga ja enne pankrotimenetluse algatamist, st. pankroti välja kuulutamist on vaja kindlaks teha võlgniku püsiv maksejõuetus PankrS § 1 lg 2 või 3 mõttes. PankrS § 1 võiks selgemini välja tulla, et pankroti mõiste tähendab pankrotimenetlust, mis eeldab püsiva maksejõuetuse kindlaks tegemist pankroti väljakuulutamise määrusega.

Praegu PankrS § 3 sätestab küll pankrotimenetlust puudutavad regulatsioonid, aga ei sätesta otseselt pankrotimenetluse legaaldefinitsiooni. Pankrotimenetluse legaaldefinitsiooni tuleneb PankrS § 1 lg 1 ja PankrS § 31 lg 5 koosmõjust. Kui panna kokku “võlgniku kohtumäärusega väljakuulutatud maksejõuetus = pankrot” (PankrS § 1 lg 1) + “pankroti väljakuulutamisega algab pankrotimenetlus” (PankrS § 31 lg 5), siis saab kokku pankrotimenetluse legaaldefinitsiooni. Siit järeldub tegelikult, et seaduses puudub üks konkreetne paragrahv,

milles väljenduks otsesõnu pankrotimenetluse mõiste.¹ Kuna tegemist on pankrotiseaduse kõige olulisema mõistega, siis selle mõiste sisu võiks seista seaduse alguses ühes paragrahvis. Kui revisjoni käigus otsustatakse säilitada praegune pankrotiseaduse struktuur ja mõistete süsteem, siis PankrS § 1 võiks sätestada järgmist:

§ 1 Pankroti ehk pankrotimenetluse mõiste

Pankrot on võlgniku kohtumäärusega väljakuulutatud maksejõuetus, millega algab pankrotimenetlus.

Sellisel juhul oleks seaduses selgemalt võrreldes praegusega kirjas, et pankrot ja pankrotimenetlus on sünonüümid ning paremini oleks eraldatud pankrotimenetluse legaaldefinitsioon (PankrS § 1 + PankrS § 31 lg 5) pankrotimenetlust iseloomustavatest tunnustest (PankrS § 3). Kui PankrS § 1 sätestaks pankrotimenetluse legaaldefinitsiooni, siis tuleks üle vaadata praeguse PankrS § 3 sisu, täiendamise vajadus ja siis see pealkirjastada vastavalt. PankrS § 1-3 peaks moodustama ühe terviku, kus igal paragrahvil on oma reguleerimisala (PankrS § 1 = pankrotimenetluse legaaldefinitsioon; PankrS § 2 pankrotimenetluse eesmärgid, juhtpõhimõtted; PankrS § 3 pankrotimenetluses kohalduv erikord).

1.3 Maksejõuetuse mõiste(d) PankrS § 1 lg 2 ja 3

Pankroti väljakuulutamise algab pankrotimenetlus (PankrS § 31 lg 5) ja kohus kuulutab pankroti välja, kui võlgnik on maksejõuetu (PankrS § 31 lg 1). Pankrotiseaduses sätestab kaks maksejõuetuse mõistet:

1. Võlgnik on maksejõuetu, kui ta ei suuda ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatus ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine (PankrS § 1 lg 2);
2. Juriidiline isik on maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine (PankrS § 1 lg 3).

Eesti keeles ega pankrotiseaduses ei ole üldtunnustatud termineid nende kahe maksejõuetuse liigi tähistamiseks ja eristamiseks. Pankrotiseaduses võiksid olla konkreetsed terminid, kuidas kahte maksejõuetuse liiki nimetada. Kaalude võiks esimese liigi nimetamist rahavooliseks maksejõuetuseks ja teise variandi nimetamiseks bilansiliseks maksejõuetuseks või ülevõlgnevuseks. Eelistada võiks võimalikult suurel määral eestikeelseid termineid. Oluline on

¹ Samale järeldusele on jõudnud Priit Manavald, Maksejõuetusõigus ja-terminoloogia on jõudmas uude ajajärku. Õiguskeel 2008/4, lk 7.

arusaadavaks teha, et ühel juhul on tegemist maksejõuetuse liigiga, mille puhul puudub likviidne vara sissenõutavaks muutunud kohustuste täitmiseks ja teisel juhul likviidset vara sissenõutavaks muutunud kohustuste täitmiseks veel on, aga bilansist on näha, et sissenõutavaks muutunud kohustusi ei suudeta pikaajaliselt täita, st. kuna kohustustemaht ületab varasid, siis (lähi)tulevikus ilmneb püsiv maksejõuetus. Nii mõistet nimetus kui ka nende sisu sõnastus peab suutma edasi anda PankrS § 1 lg 2 ja 3 omavahelise erinevuse ja sätestama selle piiri, mis eristab püsivate maksejõuetuse liike ajutisest maksejõuetusest. See on pankrotiavalduse esitamise kohustuse seisukohast väga oluline küsimus.

Mõlema maksejõuetuse liigi (PankrS § 1 lg 2 ja 3) puhul on oluline see, et mitteaajutus ei puuduta ühte ajamomenti, vaid pikemat ajaperioodi. Selle pinnalt tõstatub küsimus, millise ajaperioodi peaks püsiva maksejõuetuse ilmnemise hindamisel aluseks võtma ja kuidas seda eristada ajutisest maksejõuetusest, st. millal on ajutise maksejõuetuse periood nii pikk, et makseraskuste ületamine on ebatõenäoline. Maksejõuetuse liikide (PankrS § 1 lg 2 ja 3) puhul on veel oluline erinevat liiki majandustegevuse eripäraga arvestamine. Näiteks hooajalise äritegevuse puhul on tavaline, et on perioodid, kui tulusid ei ole ja on kulud ning mingi ajaperioodi möödudes ületavad tulud märgatavalt kulusid. See võib olla jaotatud nii ühe aasta lõikes kui ka mitme aasta lõikes, kui äritegevuse on seotud suuremad investeeringud, mis alles hiljem tulu teenima hakkavad. Näiteks suurte kinnisvara projektide puhul on suured pikaajalised kohustused ja bilansist ületab kohustuste maht vara mahtu. Ka tootmises materjalivarudega seonduvalt võib tekkida küsimus, kas arvete tasumiseks realiseerida materjalivaru või oodata (ja jätta arved maksmata) ning müüa valmistoodangut. Selliste eripäradega arvestamine muudab maksejõuetuse tuvastamise keeruliseks. Ühtlasi tähendab see seda, et ühte kõikehõlmavat püsiva maksejõuetuse mõistet ei ole olemas ja alati peab maksejõuetuse kindlaks tegemisel säilima võimalus äritegevuse eripäraga arvestamiseks.

Eeltoodu tähendab antud juhul seda, et püsiva maksejõuetuse mõiste (ülevõlgnevus PankrS § 2 lg 3) ei saa rajaneda ainuüksi raamatupidamislikel näitajatel, vaid arvestada tuleb ka majandusliku prognoosiga, mille raames on võimalus arvestada konkreetse äritegevuse eripäraga. Sarnasele seisukohale on jõudnud ka Riigikohus öeldes, et selle kindlakstegemiseks, kas äriühing on mingiks ajaks püsivalt maksejõuetuks muutunud, tuleb hinnata kõiki äriühingu majanduslikku olukorda mõjutavaid olulisi asjaolusid kogumis, keskendumata vaid ühele kriteeriumile või näitajale. Netovara seis on äriühingu maksevõime hindamisel kaaluka tähtsusega ning sellest tulenevat kahtlust äriühingu maksejõulisuses saab ümber lükata üksnes

andmetega, mis viitavad selgelt äriühingu majandusliku seisundi paranemisele.² Nimetatud lahendist võiks seadusandlusesse üle võtta selle, et netovara negatiivsus on äriühingu maksevõime hindamisel kaaluga tähendusega, millest tulenevalt võiks seadust täiendada selliselt, et püsivat maksejõuetust (PankrS § 2 lg 3) mõttes eeldatakse, kui äriühingu netovara ei vasta seaduses sätestatud nõuetele 6 kuu vältel.³ PankrS § 2 lg 3 puhul ei peaks rolli mängima nõuete sissenõutavus, vaid just “ülevõlgneus,” et praegusel hetkel suudetakse kohustusi täita, aga bilansist ilmneb, et (lähi)tulevikus ei suudeta pikaajalisi kohustusi nende sissenõutavaks muutudes täita arvestades praegust status quo seisust. Kui äriühingul on olemas positiivne äriplaan (positiivne tuleviku prognoos), milles esinevad sellised asjaolud, mis annavad objektiivsele kõrvaltvaatajale alust pidada võlgniku finantsseisundit normaliseeriva tulevikustsenaariumi realiseerumist tõenäoliseks⁴, siis on võimalik võlgnikult püsiva maksejõuetuse (negatiivse netovara eeldus) (PankrS § 2 lg 3) eeldus ümber lükata. Oluline on, et püsiva maksejõuetuse mitte ilmnemise tõendamiskoormis lasuks võlgnikul ja seadus eeldab püsivat maksejõuetust teatud raamatupidamislike näitajate ilmnemisel. Samuti oleks mõistlik sätestada, et raamatupidamise puudumise või puuduliku pidamise korral eeldatakse püsivat maksejõuetust PankrS § 1 lg 2, 3 mõttes. Äriühingu asutamisevabadus ja üldine ettevõtlusvabadus ei saa hõlmata ainuüksi vabadusi ja ebamõistlike riskide toetamist ettevõtlusgiidi all, vaid äritegevus peab jääma sellistesse piiridesse, et ebamõistlikult ei kahjustaks teiste majanduskäibes osalevate isikute huve ja et äritegevus täidaks enda põhieesmärgi, milleks on tuluteenimine. See, et kõik äriühingud kasumlikud ei ole, käib loomuliku äririski juurde, aga seadusandlus peab looma raamistikku, mis võimaldab äriühinguil punaseid lippe ära tunda ja enda tegevust sellest tulenevalt ümber planeerida, kas A ajutisi makseraskuseid ületades kasumlikkuse suunas või B pikaajalisi makseraskuseid mitte ületades äriühingu lõpetamise suunas.

Kui PankrS § 1 lg 3 ülevõlgnevuse mõistest täiendada netovara eeldusega ja võlgniku võimalusega netovara negatiivsuse võrdumist püsiva maksejõuetusega ümber lükata näidates, et tegemist on ajutiste seisundiga, siis tekib küsimus, kas ka PankrS § 1 lg 2 vajab täiendusi? Kui PankrS § 1 lg 2 sisuks on, et võlgnik ei suuda püsivalt sissenõutavaks muutunud kohustusi

² 3-2-1-188-12, p 14; 3-2-1-143-16, p 21.

³ Eesti Advokatuuri Maksejõuetuse komisjon on seisukohale asunud, et ÄS §-i 180 tuleks täiendada sätestades, et püsivat maksejõuetust eeldatakse, kui äriühingu netovara ei vasta seaduses sätestatule mingi kindla jätkuva ajaperioodi vältel (nt 6 kuu või 1 aasta jooksul). [...] Olukorras, kus võlgniku raamatupidamine puudub või on ebarahuldavalt korraldatud, ei ole maksejõuetuse tekkimise ajahetke täpne tuvastamine võimalik. Kui äriühingu netovara ei vasta seadusele pikema aja vältel, tuleks eeldada, et tegemist on püsiva maksejõuetusega.

⁴ 3-1-1-49-11, p 19; 3-2-1-74-13, p 22.

täita likviidse vara puudumise tõttu, siis tuleks sätestada mingisugune ajahetk, kui likviidse vara puudumine mõjutab võlgniku maksekäitumist niivõrd palju, et see ohustab teisi ja tema majandustegevusse sekkumine osutub vajalikuks. PankrS § 1 lg 1 muudab soomõisteks seal sisalduv tingimus, et sissenõutavaks muutunud kohustusi ei suudeta tasuda ja see suutmatus pole ajutine. Mida tähendab mitte ajutisus ja kuidas teha kindlaks ajutisus on muutunud mitte ajutisuseks? Ilmselt tuleb selle küsimuse lahti mõtestamisel küsida, millal on võlgniku sissenõutavaks muutunud nõuete osakaal nii suur, et see vajab sekkumist? (Mitte ajutisus sellele küsimusele vastust ei anna). Sissenõutavaks muutunud nõuete osakaalu hindamisel tuleks arvesse võtta sissenõutavaks muutunud nõuete mõju äriühingu tegevusele, st. kui suur osa sissenõutavaks muutunud nõuetest on võlgnik jätnud tasutama ja seejuures tuleks arvestada äriühingu majandustegevuse eripäraga nagu eelpool välja toodud. Võimalik on variant, et tegemist on sellise võlgnikuga, kelle suhtes on palju sissenõutavaks muutunud kohustusi üleval ja likviidse vara asemel on tema vara mitte likviidses vormis, st. bilansis ei pruugi netovara miinuses olla. Nimetatud olukord on pigem erandlik ja sissenõutavaks muutunud kohustused on reeglina tasumata nendel, kellel puudub samaaegselt nii likviidne kui ka mitte likviidne vara. Seega seaduses võiks sätestada mingit liiki määra, mis sätestaks millal võlgniku rahavoolist maksejõutust eeldatakse ja mida võlgnik selle eelduse ümber lükkamiseks teha saab.

1.4 Maksejõuetuse mõiste(te) sisu Saksamaal

Saksamaal on see küsimus lahendatud nii, et rahavoolise maksejõutuse (InsO § 17 lg 2)⁵ kindlaks tegemine seisneb “likviidsus lünga” või “likviidsus lünga ulatuse” kontrollis. Teisisõnu kontrollib kohus seda ega esine ületatava maksejõuetuse ehk ajutise maksejõuetuse seisundit. Kui esineb ületatav “likviidsus lünk” ehk kui ajutine maksejõuetus on ületatav, siis ei ole tegemist rahavoolise maksejõuetusega ja pankrotimenetlust ei algatata. Selline ületatav ajutine maksejõuetus kujutab endast ajutist maksete peatamise seisukorda, mis ületatakse/on ületatav lühikese perioodi jooksul likviidseid vahendeid kolmandatelt isikutelt juurde hankides või enda mitte likviidset vara likviidseks muutes. Kohus hindab likviidse vara seisuga ja seda, kas mitte likviidsest varast on võimalik midagi realiseerida sissenõutavaks muutunud nõuete katteks (ajutise maksejõuetuse/likviidsuse lünga ületamiseks). Rahavoolise maksejõuetuse puhul on küsimus selles, kas likviidse vara ebapiisavuse korral on võimalik A mitte likviidset

⁵ InsO § 17 Zahlungsunfähigkeit (2) Der Schuldner ist zahlungsunfähig, wenn er nicht in der Lage ist, die fälligen Zahlungsverpflichtungen zu erfüllen. Zahlungsunfähigkeit ist in der Regel anzunehmen, wenn der Schuldner seine Zahlungen eingestellt hat.

vara likviidseks muuta või B muul viisil mõistliku aja jooksul kapitali kaasata ajutise maksejõuetuse/likviidsus lünga ületamiseks. Saksamaal seisneb kohtu roll kontrollida, kas on tegemist ajutise ületatava maksejõuetusega/likviidsuse lüngaga või on tegemist mitte ületatava pikaajalise maksejõuetusega/likviidsuse lüngaga, mis kujutab endast rahavoolist maksejõutust ja pankrotimenetluse algatamise eeldust. Sellise kontrolli puhul põhjustab probleeme see, kui võlgniku likviidse vara ebapiisavus ja suutmatuse kohustusi täita on tingitud sellest, et võlgniku äripartnerid on temale kohustused täitmata jätnud või täitmine viibib. Sellest tulenevalt sätestab Saksamaa pankrotiseadus, et rahavoolist maksejõuetust eeldatakse, kui võlgnik on lõpetanud maksete tegemise ja võlgnik pole kohtule põhistanud vastupidist (sissenõutavaks muutunud kohustus on täidetud või on tegemist ületatava likviidsus lünga ehk ajutise maksejõuetusega).⁶ Saksamaa rahavoolise maksejõuetuse objektiivseteks tunnusteks on maksekohustuste sissenõutavus ja vara ebapiisavus maksekohustuste täitmiseks.⁷ Püsiva maksejõuetuse või mitte ajutisuse tingimust rahavoolise maksejõuetuse mõistes ei sisaldu. Vara ebapiisavuse hindamisel võtab kohus aluseks võlgniku finantsplaani. Eeldatakse, et igal korralikult majandaval ettevõtjal on olemas finantsplaan, kust nähtuvad üleval olevad nõuded, nende katteallikad ja katteallikate puudumise puhuks likviidsete vahendite hankimise plaan (realiseeritakse käibevara või võetakse laenu või kaasatakse muul viisil täiendavat kapitali ajutiste makseraskuste ülemiseks). Seejuures eeldatakse, et võlgnik suudab 20 päeva jooksul pärast pankrotiavalduse menetlusse võtmist kohtule sellise finantsplaani esitada. Kui ei suuda esitada, siis on tegemist rahavoolise maksejõuetusega ja algab pankrotimenetlus. Kui võlgnik esitab tähtaegselt sellise finantsplaani, siis peab kohus hindama selle realiseeritavust. Kui finantsplaan on realiseeritav, siis pankrotimenetlust ei algatata (samal ajal säilib võimalus üle minna saneerimismenetlusse). Finantsplaani eesmärk on näidata eeskätt 30 järjestikkusel päeval (alates pankrotiavalduse menetlusse võtmisest) majanduslikku seisut (päeva täpsusega) võimalikult täpselt, et näha, kui sügavaks sellel hetkel maksejõuetus/likviidsuse lünk kujunenud on ja sealt edasi 12 kuu prognoos, et mida ette võetakse kujunenud seisundi ületamiseks.⁸ Saksamaa kohtupraktikast⁹ tuleneb, et likviidsus lünga sügavuse või maksejõuetuse ületatavuse mõõtmine käib selle järgi, kui suur osa sissenõutavaks muutunud

⁶ MüKoInsO/Eilenberger, 3. Aufl. 2013, InsO § 17 Rn. 5.

⁷ Nende tunnuste ilmnemisega (rahavoolise maksejõuetuse ilmnemisega) on seotud tagasivõitmise sätted InsO § 130 ja 132 ja keeld teha väljamakseid HGB § 130a pärast rahavoolise maksejõuetuse ilmnemist ning juhatuse kahju hüvitamise kohustus pärast rahavoolise maksejõuetuse ilmnemist tehtud väljamaksete eest, kui need polnud kooskõlas korraliku ettevõtja hoolekohustusega (GmbHG § 64, 84 lg 1 nr. 2; Akt § 92 lg 2, 3, § 401 lg 1 nr. 2). Samuti karistusõiguse sätted StGB § 283, 283c.

⁸ MüKoInsO/Eilenberger, 3. Aufl. 2013, InsO § 17 Rn. 5.

⁹ BGH Urt. v. 24. Mai 2005 – IX ZR 123/04, BGHZ 163, 134

nõuetest on võlgnikul täitmata. Kui võlgnik ei suuda täita üle 10% sissenõutavaks muutnud nõuetest 3 nädalase perioodi vältel ja ei ole tõenäoline, et võlgnik suudab likviidsuse lünga/ajutist maksejõuetuse täies ulatuses või suuremas osas katta/ületada, siis eeldatakse võlgniku rahavoolist maksejõuetust. Finantsplaanist peab nähtuma, mitu protsenti sissenõuetavaks muutunud nõuetest 30 päevalise perioodi vältel iga päev maksmata on. Perioodi valikut 3 nädalat põhjendatakse sellega, et 3 nädalat on aja periood, mille jooksul laenuvõimeline isik peab leidma võimaluse saada laenu ajutiste maksejõuetuse/ likviidsuse lünkade ületamiseks. 3 nädalat vastab ka sellele ajaperioodile pärast mida tekib pankrotiavalduse esitamise kohustust pärast rahavoolise või bilansilise (ülevõlgnevus) maksejõuetuse ilmnemist (GmbHG §64 lg1).¹⁰ Seega kui 3 nädalase perioodi jooksul suudetakse ajutine maksejõuetus/likviidsuse auk ületada ja finantsplaanist ohtu järgneva 12 kuu maksevõimele ei nähtu, siis kohus pankrotimenetlust välja ei kuuluta. Kui finantsplaan näitab, et sissenõutavaid nõudeid on praegu võimalik täita, aga näiteks 3 kuu pärast ei ole, siis võib tegemist olla ülevõlgnevusega.¹¹ Kui tegemist on ülevõlgnevusega, siis pärast ülevõlgnevuse ilmnemist viivitamatult, aga mitte hiljem kui 3 nädala jooksul, on võlgnikul kohustus esitada pankrotiavaldus (InsO § 15 a lg1). Võlausaldaja võib pankrotiavalduses tugineda ülevõlgnevusele, aga see eeldab sissenõutavaks muutunud nõude olemasolu (InsO § 19 lg 2). Ülevõlgnevuse (InsO § 19 lg 2) kontrolli puhul ei kontrolli kohus enam ainuüksi likviidset vara ja lühiajaliste kohustuste mahtu nagu rahavoolise maksejõuetuse kontrolli puhul, vaid kontrollib võlgniku kogu varamahtu ja kõiki tema kohustusi nii lühiajalisi kui ka pikaajalisi.¹² See toimub kaheastmelise kontrolli kaudu: ülevõlgnevuse bilans ja tuleviku prognoos. Ülevõlgnevuse jaatamiseks peab tuleviku prognoos olema negatiivne. Kui ülevõlgnevuse prognoos on positiivne ja ülevõlgnevuse bilans negatiivne, siis pole tegemist ülevõlgnevusega. Tuleviku prognoos kujutab endast maksevõime (rahavoolise maksevõime) prognoosi, mis põhineb likviidsusplaanil. Likviidsusplaan koostatakse samadel alustel nagu rahavooliste likviidsuste plaan, aga ülevõlgnevuse puhul tehakse see pikema ajaperioodi (2 aastat) kohta. Kui sellel perioodil ilmneb likviidse vara ülejääk, siis on maksevõime kindlaks tehtud ja seega rahavooline maksejõuetus välistatud. Kui tahta ülevõlgnevust eitada, siis peab tuleviku prognoosist ülekaalukalt tõenäoline olema, et see on realiseeritav. Ülekaalukalt tõenäoliseks võib ülevõlgnevuse eitamist pidada siis, kui finantsplaanis välja toodud kahel järjestikkusel aastal on oodata likviidsete vahendite ülejääki, st. kui finantsplaan ülejääk

¹⁰ MüKoInsO/Eilenberger, 3. Aufl. 2013, InsO § 17 Rn. 18a.

¹¹ Ibid., 22.

¹² Klaus Reischl, Insolvenzrecht 4. Auflage, Heidelberg 2016, lk 46.

Netto-Cash-Flow-na positiivseks osutub.¹³ Sellise arvestuse puhul jaatatakse likviiduse olemasolu isegi siis, kui prognooside kohaselt esimese aasta likviiduse defitsiidid saab tasaarveldada teise aasta ülejääkidega. Kui selline prognoos osutub positiivseks, siis tuleb ülevõlgnevust eitada ja ülevõlgnevuse bilansi pole vaja arvestada ülevõlgnevuse üle otsustades.¹⁴ Kui prognoos osutub negatiivseks, siis järgmise sammuna on vaja kontrollida ülevõlgnevuse bilansi. Ülevõlgnevuse bilans koosneb likviidse + mitte likviidse vara likvideerimisväärtustest ja kõikidest võlgniku kohustustest. Kui kohustused osutuvad varast suuremaks, siis tuleb ülevõlgnevust jaatada.¹⁵

Kokkuvõttes Saksamaa pankrotiseadus lähtub põhimõttest, et makseraskused ja maksete peatamine ei kujuta endast ootamatuid ja üllatavaid sündmuseid, vaid tegemist on pikaajalise käitumise tagajärjega. Kriisid on olemas enne makseraskuste tekkimist, aga kriise ei võeta tõsiselt ja makseid tehakse viivitustega kuni ühel hetkel loobutakse täiesti maksete tegemisest, mis mõjutab kriisi süvenedes üha rohkemaid võlausaldajaid.¹⁶ See põhimõte väljendub ka Saksamaa pankrotiseaduses, sest seadus ei sätesta erinevalt Eesti regulatsioonist mitteajutisuse või püsivuse tingimust. Rahavoolise maksejõuetusega on Saksamaal tegemist, kui võlgnik ei suuda täita sissenõutavaks muutunud maksekohustusi. Rahavoolist maksejõuetust eeldatakse, kui võlgnik on lõpetanud maksete tegemise (InsO § 17 lg 2). Ülevõlgnevusega on tegemist, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi. Ülevõlgnevusega ei ole tegemist, kui võlgniku tegevuse jätkamine nendel asjaoludel on ülekaalukalt tõenäoline (InsO § 19 lg 2). See tähendab, et nimetatud olukordade puhul tegelikult Saksamaa pankrotiseadus vaikimisi eeldab mitte ajutise/ajutiste seisundi/seisundite ilmnemist InsO § 17 lg 2 ja InsO § 19 lg 2 kirjeldatud olukordades ning võlgnikul lasub kohustus kohtule näidata, et ajutise maksejõuetuse/likviiduse lünga ületamine on tõenäoline (InsO § 17 lg 2 rahavooline maksejõuetus) ja positiivse majandusprognoosi realiseerumine on ülekaalukalt tõenäoline (InsO § 19 lg 2). Sama teed on läinud ka Austria ja Sveits, kus samuti pankrotiseaduse maksejõuetuse mõistetes mitteajutisuse tingimust ei esine.¹⁷

¹³ MüKoInsO/Drukarczyc/Schüller, 3. Aufl. 2013, InsO § 19 Rn. 85.

¹⁴ Klaus Reischl, Insolvenzrecht 4. Auflage, Heidelberg 2016, lk 49.

¹⁵ Ibid., lk 50.

¹⁶ MüKoInsO/Eilenberger, 3. Aufl. 2013, InsO § 17 Rn. 22a.

¹⁷ AIO § 66, AIO § 67; SchKG Art. 166-168, Art. 188-192.

1.5 Ettepanekud maksejõuetuse mõiste(te) PankrS §1 lg 2 ja 3 parandamiseks

Maksejõuetuse mõiste selgem sõnastamine aitab kaasa sellele, et majanduskäibes osalejad oskaksid paremini ära tunda maksejõuetuse ilmnemise esimeseid ilminguid ega magaks maha sellele reageerimise akent. Ettevõtluskultuuri aitab parandada see, kui riik pakub ettevõtjatele võimalusi (selgelt sõnastatud regulatsioonide näol) ajutise maksejõuetuse ületamiseks. Ajutiste makseraskuste ületamisel on oluline aru saada ajutise maksejõuetuse olemusest ja selle ületamise võimalustest. Eeltoodust tulenevalt tuleks Eesti pankrotiseaduses maksejõuetuse mõistet seeläbi selgemaks muuta, et eristatakse ajutise ja püsiva maksejõuetuse kriteeriume. Teatud juhtudel võiks eeldada püsivat maksejõuetust ja anda võlgnikule võimalus püsiva maksejõuetuse eelduse ümberlökkamiseks, st. anda võimalus tõestada, et tegemist on ajutise maksejõuetusega ja ajutine maksejõuetus on ületatav. Kehtima peaks eeldus, et äriühing on püsivalt maksejõuetu (PankrS § 1 lg 3), kui äriühingu netovara ei ole 6 kuu jooksul vastanud seaduses sätestatud nõuetele. Kui äriühingu netovara ei ole vastanud 6 kuud seaduses sätestatud nõuetele, siis on tegemist püsiva maksejõuetusega (PankrS § 1 lg 3 mõttes) ja pankrotiavaldust esitama kohustatud isikul on võimalik see eeldus ümber lükata, kui ta kohtule põhistab (esineb positiivne tulevikuprognos) selliste asjaolude esinemist, mis annavad objektiivsele kõrvaltvaatajale alust pidada võlgniku finantsseisundit normaliseeriva tulevikustsenaariumi realiseerumist tõenäoliseks järgmise 12 kuu jooksul. Olukordades, kus võlgniku raamatupidamine puudub või see ei vasta nõuetele peaks samuti kehtima eeldus, et võlgnik on püsivalt maksejõuetu. PankrS § 1 lg 2 ja lg 3 eristamise seisukohast on oluline, et lg 2 kindlaks tegemine oleks seotud sellega, kas võlgnikul on võimalik likviidsust teatud ajaperioodi jooksul juurde hankida sissenõutavaks muutunud nõuete täitmiseks või ei ole. Likviidsust saab juurde hankida mitte likviidset vara realiseerides või muul viisil kapitali kaasates. Selle võimalusega peaks kohus rahavoolise maksejõuetuse eitamisel või jaatamisel arvestama. Sarnaselt Saksamaa regulatsiooniga oleks mõeldav välja töötada finantsiplaani vorm, mida kohus võlgnikult maksejõuetuse kindlaks tegemise juures nõuab ja mida ajutine haldur enda hinnangu andmisel arvestada saab. Mõistlik on Saksamaa pankrotiseaduse põhimõte, et toimiv ja majandustegevust planeeriv äriühing peab suutma teatud aja jooksul (nt 20 päeva jooksul) teatud vormis finantsiplaani esitada.

Samuti võiks kaaluda mitteajutisuse tingimuse ärajätmist nii rahavoolise maksejõuetuse kui ka ülevõlgnevuse mõiste juures, et sarnaselt Saksamaa pankrotiseadusega teatud olukordades selle ilmnemist eeldatakse, kui võlgnik ei tee usutatavaks vastupidist. Kui seda teed minna, siis tuleks seaduses sätestada mingi sissenõutavaks muutunud nõuete protsendi maht võlgniku

varast, mille ebatõenäolise tasumise korral (neg. 12 kuu tuleviku prognoos) rahavoolist maksejõuetus kindlaks on tehtud ja pankrotimenetluse algatamist võimaldab. Ülevõlgnevuse puhul vajab täiendavat uurimist, kas protsendimahu kehtestamine on otstarbekas. Eeltoodust tulenevalt pakun välja võimalikud maksejõuetuse mõiste sõnastused.

Variant I:

§ 1 Pankroti ehk pankrotimenetluse mõiste

- (1) Pankrot on võlgniku kohtumäärusega väljakuulutatud maksejõuetus, millega algab pankrotimenetlus.
- (2) Võlgnik on maksejõuetu (rahavooline maksejõuetus), kui ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatus ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Kui võlgnik on lõpetanud maksete tegemise, siis eeldatakse võlgniku rahavoolist maksejõuetust. Võlgnikul on võimalik rahavoolise maksejõuetuse eeldus ümber lükata, kui ta esitab kohtule järgneva 12 kuu finantsplaani, mis lubab tõenäoliseks pidada, et sissenõutavatest kohustustest 90% suudetakse X perioodi jooksul täita. Finantsplaanis peab võlgnik ära näitama, kas likviidseid varasid hangitakse muu vara realiseerimise või muul viisil kapitali kaasamise kaudu.
- (3) Juriidilisest isikust võlgnik on maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi (ülevõlgnevus) ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Ülevõlgnevust eeldatakse, kui äriühingu netovara ei vasta seaduses sätestatud nõuetele 6 kuu vältel. Võlgnikul on võimalik ülevõlgnevust ümber lükata, kui ta põhistab selliste asjaolude olemasolu (positiivne tulevikuprognoos), mis annavad objektiivsele kõrvaltvaatajale alust pidada võlgniku finantsseisundit normaliseeriva tulevikutsenaariumi realiseerumist tõenäoliseks.
- (4) Raamatupidamise puudumise või nõuetele mittevastava raamatupidamise puhul eeldatakse maksejõuetust, kui võlgnik ei tee kohtule vastupidist usutatavaks vastavalt käesoleva paragrahvi lg 2 või 3 sätestatule.

Variant II:

§ 1 Pankrotimenetluse mõiste

- (1) Pankrotimenetlus algatatakse kohtumäärusega, kui esineb pankrotimenetluse algatamise põhjus.

§ 2 Pankrotimenetluse algatamise põhjus

- (1) Võlgniku pankrotimenetlus algatatakse rahavoolise maksejõuetuse korral.
- (2) Võlgniku pankrotimenetlus algatatakse juriidilise isiku puhul ka ülevõlgnevuse korral.
- (3) Võlgniku panktoriavalduse korral eeldatakse pankrotimenetluse algatamise põhjuse olemasolu.
- (4) Raamatupidamise puudumise või nõuetele mittevastava raamatupidamise puhul eeldatakse pankrotimenetluse algatamise põhjuse olemasolu.

§ 3 Rahavooline maksejõuetus

- (1) Rahavoolise maksejõuetusega on tegemist, kui võlgnik ei suuda täita sissenõutavaks muutunud kohustusi. Rahavoolist maksejõuetust eeldatakse, kui võlgnik on lõpetanud maksete tegemise.

- (2) Võlgnikul on võimalik rahavoolise maksejõuetuse eeldus ümber lükata, kui ta esitab kohtule järgneva 12 kuu finantsplaani, mis lubab tõenäoliseks pidada, et sissenõutavatest kohustustest 90% suudetakse täita. Finantsplaanis peab võlgnik ära näitama, kas likviidseid varasid hangitakse muu vara realiseerimise või muul viisil kapitali kaasamise kaudu.

§ 4 Ülevõlgnevus

- (1) Ülevõlgnevusega on tegemist, kui võlgniku kohustused ületavad võlgniku vara.
- (2) Ülevõlgnevust eeldatakse, kui äriühingu netovara ei vasta seaduses sätestatud nõuetele 6 kuu vältel.
- (3) Võlgnikul on võimalik ülevõlgnevuse eeldust ümber lükata, kui ta põhistab selliste asjaolude olemasolu (positiivne tulevikuprognos), mis annavad objektiivsele kõrvaltvaatajale alust pidada võlgniku finantsseisundit normaliseeriva tulevikustsenaariumi realiseerumist tõenäoliseks.

1.6 Juriidiliste isikute pankrotiavalduse esitamise kohustus

Pankrotiavalduse esitamist reguleerib pankrotiseaduse 2. peatükk, mille kohaselt pankrotiavalduse võib esitada võlgnik või võlausaldaja (PankrS § 9 lg 1). Võlgniku surma korral võib pankrotiavalduse tema vara suhtes esitada ka võlgniku pärija, testamenditäitja või pärandi hooldaja ning sellisel juhul kohaldatakse pankrotiavaldusele vastavalt võlgniku pankrotiavalduse kohta sätestatud (PankrS § 9 lg 2). Seejuures seaduses sätestatud juhtudel võib pankrotiavalduse esitada ka PankrS paragrahvi 9 lõigetes 1 ja 2 nimetamata isik ning sellisel juhul kohaldatakse sellele isikule vastavalt võlausaldaja kohta sätestatud, kui seadusest ei tulene teisiti (PankrS § 9 lg 3). PankrS § 9 lg 3 eesmärk on sätestada, et pankrotiseaduses ei sisaldu ammendav loetelu isikutest, kellel on õigus esitada pankrotiavaldust, vaid pankrotiavalduse esitamise õigus võib tuleneda ka muust õigusaktist lisaks pankrotiseaduses sätestatud. Näiteks KAS (Krediidiasutuste seadus) § 123 lg 1 kohaselt tohib krediidiasutuse vastu pankrotiavalduse esitada 1) võlausaldaja, 2) likvideerijad seaduses ettenähtud juhtudel ja 3) Finantsinspeksioon.

Pankrotiavalduse esitamise kohustus on Eesti õiguse kohaselt juriidilistel isikutel (TsÜS § 36), mis ei hõlma riiki ega kohalikku omavalitsusüksust (PankrS § 8 lg 2). Kui on ilmne, et juriidiline isik on püsivalt maksejõuetu, peavad juhatuse või seda asendava organi liikmed esitama pankrotiavalduse (TsÜS § 36). Nimetatud kohustust on täpsustatud juriidilise isiku juhatuse liikmete osas eraõigusliku juriidilise isiku enamiku liikide kohta käivates eriseadustes (ÄS § 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹, TÜS § 55 lg 6, MTÜS § 39). Sihtasutuse puhul on TsÜS § 36 otsekohaldatav. Juhatust asendava organi (TsÜS § 36) all on mõeldud eraõiguslikke juriidilisi

isikuid, mille liigi kohta käivas seaduses ei ole juhatust organina¹⁸ ette nähtud.¹⁹ Juhatus asendavast organist saab Eesti kehtiva õiguse kohaselt rääkida üksnes seoses täis-ja usaldusühinguga, mille puhul tuntakse ühingut esindama õigustatud osanikke.²⁰ Samuti on juhatust asendava organina käsitletavat juriidilise isiku seadusjärgsed esindajad vastava juriidilise isiku likvideerimise ning pankroti korral. Eraõigusliku juriidilise isiku likvideerimise korral täidavad juhatuse ja nõukogu liikmete õigusi ja kohustusi, mis ei ole vastuolus likvideerimise eesmärgiga, likvideerijad (TsÜS § 41 lg 2).²¹ TsÜS kohaselt on eraõigusliku juriidilise isiku organiteks üldkoosolek ja juhatust (TsÜS § 31 lg 1).

Eelviidatud eriseadustest tulenevate sätete kohaselt peab juhatust esitama pankrotiavalduse püsiva maksejõuetuse korral viivitamata, kuid mitte hiljem kui 20 päeva möödumisel maksejõuetuse ilmnemisest. Sihtasutuse puhul peab juhatust esitama pankrotiavalduse mõistliku aja jooksul arvates maksejõuetuse ilmnemisest (VÕS § 82 lg 3).²² Pankrotiavalduse esitamise kohustus juriidilisele isiku püsiva maksejõuetuse ilmnemisel tekib juriidilise isiku igal juhatuse või seda asendava organi liikmel eraldi. Tegemist on juriidilise isiku või seda asendava organi liikme individuaalse kohustusega. Ebatäpne ja eksitav on ÄS § 180 lg-s 5¹, § 306 lg-s 3¹ ja TUS § 55 lg-s 6 sätetatu, mille kohaselt lasub pankrotiavalduse esitamise kohustus juhatusel, mitte selle igal liikmel eraldi. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse lasumine juriidilise isiku igal liikmel eraldi tuleneb ka PankrS § 13 lg-st 4, mille kohaselt võib juriidilisest isikust võlgniku nimel pankrotiavalduse esitada juhatust või seda asendava organi iga liige ka siis, kui tal ei ole õigust juriidilist isikut üksinda esindada. Kui juriidilise isiku üks juhatuse liige liikmetest on pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitnud, laieneb nimetatud täitmine ka teistele juhatuste liikmetele, st. avaldust mitteesitanud juhatuse liikmed ei pea eraldi avaldust esitama.²³

¹⁸ Eraõigusliku juriidilise isiku organid on üldkoosolek ja juhatust, kui seaduses ei ole sätetatud teisiti (TsÜS § 31 lg 1). Eraõigusliku juriidilise isiku juhtorganiks on juhatust ja nõukogu selle olemasolul (TsÜS § 31 lg 2). Aktsionäride üldkoosolek on aktsiaseltsi kõige kõrgemaks juhtimisorganiks (ÄS § 290 lg 2).

¹⁹ Paul Varul, Irene Kull, Villu Kõve, Martin Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2010, lk 108.

²⁰ Kalev Saare, Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine, Tartu 2004, lk 133

²¹ Paul Varul, Irene Kull, Villu Kõve, Martin Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2010, lk 108.

²² Ibid., lk 133.

²³ Ibid., lk 134.

1.7 Pankrotiavalduse esitamise kohustus osaühingu puhul, kui juhatuse liige on valimata või volitused pikendamata

Pankrotiavalduse esitamise kohustust juhatusele (juhatuse iga liikmele) (ÄS § 180 lg-s 5¹, § 306 lg-s 3¹) pannes lähtub Äriseadustik sellest, et osanik juhatuse liiget tagasi kutsudes valib ka uue juhatuse liikme (ÄS § 168 lg 1 p 4), kuna juhatuse liikme valimine kuulub mehhanismide hulka, mis ei peaks tagama osaühingu osalemise majanduskäibes just sellisel viisil nagu Äriseadustiku järgi pädevused erinevate osaühingu juhtorganite vahel jagatud on. Juhatuse liikme valimine on suunatud sellele, et osaühing saaks kolmandatele isikutele antud tahteavalduste kaudu osaleda majanduskäibes ja majanduskäibes osalemine teeniks osaühingu omanikele kasumit. Äriseadustiku sätete süsteem on suunatud eelkõige sellele, et võimaldada osaühingul majanduskäibes osaleda. Äriseadustiku sätete süsteem pole arvestanud olukorraga, kus osaühingu omanike tahe pole enam suunatud majanduskäibes osalemisele ja osanikud jätavad enda ainupädevusse kuuluvad ülesanded täitmata. Kui osanikud jätavad juhatuse liikme valimata, tekib olukord, kus seadusest tuleneva pankrotiavalduse esitamise kohustuse subjektiks on juhatuse liige, keda ei eksisteeri. Sellises olukorras osanikel ja/või nõukogul pankrotiavalduse esitamise kohustust ei ole, sest pankrotiavalduse esitamise kohustuse subjekti määratlemisel tuleb lähtuda eraõigusliku juriidilise isiku liigi kohta käivast seadusest, milleks antud juhul on ÄS ja osaühingu puhul täpsemalt ÄS § 180 lg-s 5,¹ mis määratleb pankrotiavalduse esitamise kohustuse subjektina ainuüksi juhatust. Tulenevalt TsÜS § 31 lg 3 ei tohi juriidilise organi pädevust üle anda muule organile või isikule. Selle põhimõtte eesmärgiks on tagada õiguskindlus ja selgus seaduses fikseeritud ulatuses sisemiste ülesannete ja pädevuse jaotuse osas organite vahel. Nii ei ole lubatud aktsionäridel delegeerida oma ainupädevusse kuuluvate küsimuste otsustamist (nt põhikirja muutmine) juhatusele või nõukogule. Samuti ei saa nõukogu ega üldkoosolek võtta enesele juhatuse ainupädevusse kuuluvaid küsimusi (nt seadusliku esindaja õiguste teostamine kolmandate isikute suhtes), vaatamata asjaolule, et tegemist on juhatusest kõrgemal seisvate organitega.²⁴

Kuigi osanikel on lubatud laiendada oma pädevust osaliselt teiste juhtimisorganite pädevuse arvelt (ÄS § 168 lg 2), siis see ei tohi hõlmata ainupädevuse muutmist. Näiteks osanikud ei või astuda juhatuse asemele ega võtta üle igapäevase majandustegevuse korraldamise funktsiooni. Eelkõige tähendab see seda, et juhatusele peab jääma osaühingu esindamise funktsioon, samuti

²⁴ Paul Varul, Irene Kull, Villu Kõve, Martin Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2010, lk 109.

peab juhatus tegema kõiki neid toiminguid, milleks seadus teda kohustub.²⁵ Viimase hulka kuulub nii juhatuse raamatupidamiskohustus (ÄS § 183) kui ka pankrotiavalduse esitamise kohustus (ÄS § 180 lg 5¹). Samas kohtupraktikas on väljendatud seisukohta, et kuna osanikud võivad otsustada ka juhatuse pädevusse kuuluvaid küsimusi ja kuna juhatuse pädevusse kuulub ÄS § 180 lg 1 järgi ka osäühingu esindamine, siis on osanikel õigus kiita heaks osäühingu nimel esindusõigusega sõlmitud tehingud.²⁶ Sellest võiks justkui järeldada, et teatud juhtudel on osanikel võimalik teostada juhatuse asemel juhatuse ainupädevusse kuuluvat esindusfunktsiooni ja teha kolmandatele isikule tahteavaldusi ühingu nimel, mis kui esindusõigusega tehingud tagant järgi osaniku poolt heaks kiidetakse. Õiguskirjanduses on seonduvalt kohtulahendiga leitud, et selline seisukoht on kaheldav, sest osanike pädevuse jaotus ja osanike õigus vastu võtta otsuseid küsimustes, mis kuuluvad juhatuse pädevusse, puudutab siiski vaid sisesuhet. Esindamine seevastu on tegutsemine välissuhtes ja samamoodi antakse esindusõigusega tehtud tehingu puhul heakskiit välissuhtes ehk kolmandale isikule ja seepärast ei saa sisesuhtes tehtud otsusele anda tähendust välissuhtes. Seega iseenesest võivad osanikud otsustada esindusõigusega tehtud tehingu heakskiidu, kuid väljendama peab seda kolmandale isikule siiski esindusorgan ehk juhatus.²⁷

Kohtupraktikat ja õiguskirjandust kokku võttes saab asuda seisukohale, et praeguse seadusandluse juures on pankrotiavalduse esitamise kohustus osäühingu puhul eelkõige juhatuse pädevusse kuuluv spetsiifiline juhatusele omane kohustus, mida teisele organile üle anda ei saa ja see ei kandu üle ka olukorras, kus juhatuse volitused on lõppenud ja uut juhatust nimetatud ei ole.

1.8 Pankrotiavalduse esitamise kohustuse laiendamine osanikele piiratud vastutusega äriühingu puhul Saksamaa näitel

Saksamaa pankrotiseadus eristab pankrotiavalduse esitamise õigust (InsO § 15) pankrotiavalduse esitamise kohustusest (InsO § 15 a). Pankrotiavaldust on kohustatud esitama juriidilise isiku esindusorgani liige (InsO § 15a lg 1), mis hõlmab juhatust (GmbHG § 35)²⁸,

²⁵ Kalev Saare, Urmas Volens, Andres Vutt, Margit Vutt. Ühinguõigus I, Tallinn 2015, lk 185.

²⁶ 3-2-1-50-14, p 12.

²⁷ Kalev Saare, Urmas Volens, Andres Vutt, Margit Vutt. Ühinguõigus I, Tallinn 2015, lk 186.

²⁸ Juhatus liige esindab ühingat kohtus ja kohtuväliselt. Kui ühingul ei ole juhatuse liiget (juhatuse liikmeta juhatus), siis dokumendi kättetoimetamisel või ühingu suhtes tahteavalduse tegemisel, loetakse ühingu esindajateks ühingu osanikud (GmbH § 35)

likvideerijat (GmbHG 66) ja faktilist ühingujuhti.²⁹ Kui püsiva maksejõuetuse olukorras piisab sellest, kui üks pankrotiavaldust esitama kohustatud isikutest selle esitab, siis ajutise maksejõuetuse olukorras (InsO § 18 lg 3) on vaja pankrotiavalduse esitamiseks kõikide esindusõigusega isikute nõusolekut.³⁰ Kui juriidilise isiku juhatuse liikme volitusi pole pikendatud ega ole valitud uut juhatuse liiget, siis on tegemist juhatuse liikmeta juhatusega ehk juhtimata juhatuse olukorraga (*führungslös/Führungslosigkeit* saksa keeles) (InsO § 15a lg 3;³¹ GmbHG §35 lg 1 lause 2). Viidatud “juhatuse liikmeta juhatuse” legaaldefiniitsioon tuleneb GmbHG § 35 lg 1 ja muudes seadustes (nt. InsO § 15a lg 3) leiab viiteid “juhatuse liikmeta juhatuse” olukorrale. GmbHG § 35 lg 1 lause 1 sätestab, et “juhatuse liikmeta juhatuse” olukorras on ka nõukogu liikmetel ja osanikel esindusõigus.³² Ühinguõiguses defineeritakse “Führungslosigkeit” olukorda juhatuse puudumisena (AktK § 78 lg 1, GmbHG § 35 lg 1 lause 2, GenG § 24 lg 1 lause 2).³³ Nii saab ühingu dokumente kätte toimetada ka olukorras, kus pole juhatuse liikme volitusi pikendatud ega ka uut juhatuse liiget valitud (ZPO § 170 jj.). Kui juhatuse liikme volitusi ei pikendata ega valita uut juhatuse liiget, siis sellega kaasneb osaniku ja nõukogu liikme kohustus esitada pankrotiavaldus 3 nädala jooksul pärast püsiva maksejõuetuse ilmnemist (InsO § 15a lg 3).³⁴ See tähendab, et pankrotiseadus laiendab pankrotiavalduse esitamise kohustuse juhatuse liikmetelt osanikele ja nõukogule, kui uut juhatuse liiget pole valitus või on jäetud volitused pikendamata (InsO § 15a lg 3). Aktsiaseltsi puhul pankrotiavalduse esitamise kohustus aktsionäridele ei laiene, küll aga laieneb aktsiaseltsi nõukogu liikmetele.³⁵ “Führungslosigkeit” olukorras lasub igal nõukogu liikmel pankrotiavalduse esitamise kohustus nii piiratud vastutusega äriühingu kui ka aktsiaseltsi puhul.³⁶ Piiratud vastutusega äriühingu GmbH puhul lasub “Führungslosigkeit” olukorras pankrotiavalduse esitamise kohustus osanikul siis, kui tema osalus on 10% või rohkem.³⁷

See, et Saksamaal piiratud äriühingu puhul juhatuse liikme puudumisel pankrotiavalduse esitamise kohustus laieneb nõukogu liikmetele ja osanikele tuleneb InsO § 15a lg 3, mis sätestab järgmist: “Kui juhatuse liige juhatuses puudub, lasub pankrotiavalduse esitamise kohustus piiratud vastutusega äriühingu puhul igal osanikul; aktsiaseltsi ja ühistu puhul lasub

²⁹ BGH NJW 1988, 1789; Klaus Reischl, Insolvenzrecht 4. Auflage, Heidelberg 2016, lk 25.

³⁰ Ibid., lk 26.

³¹ Führungslosigkeit ehk olukord, kus juhatuses puudub juhatuse liige, on defineeritud InsO § 10 lg 2 lause 2.

³² KP/B/Steffek, InsO, § 15a, Rn. 40, lk 24.

³³ Uhlenbruck/Hirte, 14. Aufl. 2015, InsO § 15a Rn. 62.

³⁴ Klaus Reischl, Insolvenzrecht 4. Auflage, Heidelberg 2016, lk 26.

³⁵ KP/B/Steffek, InsO, § 15a, Rn. 40, lk 24; MüKoInsO/Klöhn, 3. Aufl. 2013, InsO § 15a Rn. 84.

³⁶ Uhlenbruck/Hirte, 14. Aufl. 2015, InsO § 15a Rn. 62.

³⁷ Ibid., Rn. 63.

nimetatud kohustus igal nõukogu liikmel. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse välistab, kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik püsiva maksejõuetuse³⁸ ilmnemisest või juhatuse liikmeta juhatusest ei teadnud.”³⁹ Eraldi reegleid on selle kohta, kuidas kohus selle kindlaks teeb, kas pidi teadma püsiva maksejõuetuse ilmnemisest või juhatuse liikmeta seisundist. Seega erinevalt Eesti pankrotiseadusest on Saksamaa pankrotiseaduses konkreetne säte InsO § 15a lg 3 näol olemas, mis reguleerib pankrotiavalduse esitamise kohustust olukorras, kus juhatuse liikme volitusi pole pikendatud ja uut juhatuse liiget pole samuti valitud. Kommentaaride kohaselt on InsO § 15 a lg 3 eesmärgiks suunata osanikke käituma selliselt, et ühingu juhatuses oleks juhatuse liige olemas.⁴⁰

Eeltoodust tulenevalt võiks kaaluda maksejõuetuseõiguse revisjoni käigus ka Eesti õigusesse sellise sätte loomist, mis võimaldab olukorras, kus juhatuse liikme volitused on pikendamata või uut juhatuse liiget pole valitud, pankrotiavalduse kohustust laiendada osanikele ja nõukogule. Kui selline säte Eesti õigussüsteemis oleks olemas, siis oleksid osanikud suuremal määral motiveeritud juhatuse liikme valimisest, kuna läbi valimata jätmise kohustavad nad endid pankrotiavaldust esitama. Sellise uue põhimõtte sisseviimine on kooskõlas Äriseadustikust tulenevate põhimõtetega, sest Eesti õiguses on organite vahelised pädevuse jaotused just sellised, et osaniku ülesanne on valida juhatuse liige ja tagada seeläbi osaühingu majanduskäibes osalemine. Praegusest õiguskorrast ongi puudu regulatsioon, mis suunaks osanikku enda juhatuse liikme valimise ülesannet täitma. Praeguse regulatsiooni kohaselt pole tegemist juhatuse valimata jätmise näol osaniku poolse rikkumisega ja rikkumisena ei peaks olema see käsitletav ka edaspidi. Küll aga on põhjendatud organite pädevuspiiride nihutamine seaduse alusel olukorra jaoks, kui osanik ei taga, et organite pädevused oleksid sellised nagu seadus sätestab. Põhimõtteliselt peaks kehtima printsiip (ja enamasti majandustegevusega ühingu puhul kehtibki), et osanikud peavad tagama ühingu pädevusjaotusest kinnipidamise ja kui nad seda ei tee, siis korrigeerib seadus selle vea pädevust ja vastutust osanikele endile laiendades.

³⁸ Püsiva maksejõuetuse all on mõeldud kahte maksejõuetuse liiki: Zahlungsunfähigkeit ja Überschuldung.

³⁹ InsO § 15a lg 3: Im Fall der Führungslosigkeit einer Gesellschaft mit beschränkter Haftung ist auch jeder Gesellschafter, im Fall der Führungslosigkeit einer Aktiengesellschaft oder einer Genossenschaft ist auch jedes Mitglied des Aufsichtsrats zur Stellung des Antrags verpflichtet, es sei denn, diese Person hat von der Zahlungsunfähigkeit und der Überschuldung oder der Führungslosigkeit keine Kenntnis.

⁴⁰ MüKoInsO/Klöhn, 3. Aufl. 2013, InsO § 15a Rn. 83.

1.9 Majandusaasta aruande esitamise tähtaja diferentseerimine vastavalt ühingu suurusele

Kui majandusaasta aruanne tehakse raamatupidamise seaduses ettenähtud korras, peaks aruandest selguma ka võlgniku maksevõime tase. Kuna aga aastaruande koostamiseks, kinnitamiseks ja äriregistrile esitamiseks on juhatusel aega 6 kuud pärast majandusaasta lõppu, on aastaaruanne maksevõime probleemide analüüsimiseks liiga hiline teabeallikas. Majandusaasta aruanne sisaldab küll maksevõime hindamiseks vajalikku informatsiooni, aga kui aastaaruandest selgub näiteks bilansiline maksejõuetus, ei tohiks aktsionärid või osanikud sellist aruannet kinnitada. Paraku seda praktikas ikkagi tehakse ja Äriregister reageerib sellele mitte kui püsivale maksejõuetusele, vaid kui aastaaruande puudusele. Kui juhatus esitab sellise majandusaasta aruande, millest nähtub bilansiline maksejõuetus, peaks sellise aruande kinnitamise päevast kulgema hakkama äriseadustiku § 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹ ette nähtud 20 päevane tähtaeg, mille jooksul on juhatusel kohustus esitada pankrotiavaldus. Tavaliselt on äriregistri poolt välja saadetava puuduste kõrvaldamise määrase ajaks see 20 päevane tähtaeg juba ammu lõppenud.⁴¹

Pankrotiavaldust esitama kohustatud isikut suunaks pankrotiavaldust varem esitama see, kui Äriregistrist tuleks tagasiside esitamata majandusaasta aruannete ja puudustega esitatud majandusaasta aruannete kohta kiiremini võrreldes praegusega. Kaaluda võiks majandusaastale järgneva 6 kuulise majandusaasta aruande tähtaja lühendamist ja tähtaja diferentseerimist vastavalt müügitulu, varad kokku bilansipäeva seisuga ja töötajate arvu järgi. Näiteks kuni 20 töötajaga osaühingule võiks kehtima lühem majandusaasta aruande esitamise tähtaeg võrreldes aktsiaseltsiga, kelle müügitulu ületab 2 000 000 eurot. Samuti lühem tähtaeg võiks olla niinimetatud ühemehe firmadele ja kuni 10 töötajaga ettevõtetele. Kui näiteks kuni 15 töötajaga äriühing peaks esitama majandusaasta aruande 10 päeva jooksul pärast majandusaasta lõppu ja ta seda teinud ei ole või esinevad puudused ning pärast täiendava tähtaja andmist (nt. 10 päeva) puuduseid kõrvaldatud pole, siis esitab registripidaja teate Ametlikes Teadaannetes likvideerimismenetluse läbiviimise kohta (ÄS § 60 lg 2). See tähendab, et ÄS § 60 lg 1 sätestatud kuue kuu nõue peaks olema tunduvalt lühem ja diferentseeritud vastavalt ühingu struktuurile (eelnevalt kirjeldatud viisil). Lühem majandusaasta aruannete esitamise tähtaeg ja puuduste kõrvaldamise tähtaeg võimaldaks esitamata majandusaasta aruannetele ja puudustele reageerida kiiremini võrreldes praegusega.

⁴¹ Priit Manavald. Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine (doktoritöö), Tartu 2011, lk 138, 139.

1.10 Võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise kriteeriumid

Võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise eeldused on sätestatud PankrS § 10 (võlausaldaja pankrotiavaldus). Esmaseks eelduseks on, et tegemist peab olema võlausaldajaga PankrS § 8 lg 3 mõttes. Selle sätte kohaselt on võlausaldaja isik, kellel on võlgniku vastu varaline nõue, mis on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist (PankrS § 8 lg 3). Võlausaldaja pankrotiavalduse tuumaks võib pidada võlausaldaja nõude olemasolu ja selle tekkealuste tõendamist ning võlgniku maksejõuetuse põhistamist. Kui tõendamiskohustuse esemeks on võlausaldaja pankrotiavalduse puhul alati võlausaldaja nõude suurus, alus ja sissenõutavaks muutumise aeg (PankrS § 10 lg 4), siis maksejõuetuse põhistamiseks on seaduses erinevad võimalused ehk alused, millele võlausaldajal pankrotiavalduses võimalik tugineda on (PankrS § 10 lg 1, lg 2). Kõige laialdasemad võimalused võlgniku maksejõuetuse põhistamiseks on võlausaldajal olukorras, kui tema nõue on muutunud sissenõutavaks ja piiratumad on võimalused, kui nõue sissenõutavaks muutunud ei ole. Sellest tulenevalt on võimalik võlausaldaja pankrotiavalduse eeldused jagada kahte gruppi. Saab eristada eelduseid, mis kehtivad kui võlausaldaja nõue on muutunud sissenõutavaks (I) ja eelduseid, mis kehtivad olenemata võlausaldaja nõude sissenõutavaks muutumisest (II).

(I) Sissenõutavaks muutunud nõudega võlausaldaja pankrotiavalduse eeldused (PankrS § 8 lg 3; PankrS § 10 lg 3; PankrS § 10 lg 2 p1):

1. Võlausaldaja varaline nõue võlgniku vastu on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist;
2. Võlausaldaja varaline nõue on muutunud sissenõuetavaks;
3. Võlausaldaja põhistab võlgniku maksejõuetuse ühe järgneva variandiga:
 - võlgnik pole kohustust täitnud 30 päeva jooksul pärast kohustuse sissenõuetavaks muutumist;
 - võlausaldaja on võlgnikku kirjalikult hoiatanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus (pankrotihoiatus);
 - võlgnik pole kohustust täitnud 10 päeva jooksul pärast pankrotiavalduse kättesaamist.
4. Ei esine ajutise halduri nimetamata jätmise põhjuseid (PankrS § 15 lg 3):
 - võlgnik vaidleb nõudele põhjendatult vastu ja kohus leiab, et vaidlus nõude üle tuleb lahendada väljaspool pankrotimenetlust;
 - nõue on pandiga täielikult tagatud;
 - võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olevate nõuete suurus ei ületa aktsiaseltsi puhul 12 500 eurot, osa-, täis- või usaldusühingu puhul 2500 eurot ja teiste

juriidiliste isikute või füüsilise isiku puhul 1000 eurot, välja arvatud kui nimetatud nõuete suhtes on aasta jooksul enne pankrotiavalduse esitamist tulemusteta toimunud täitemenetlus;

- võlausaldaja ei ole oma pankrotiavaldust piisavalt põhistanud või nõude olemasolu tõendanud;
- võlausaldaja on jätnud tasumata PankrS § 11 nimetatud rahasumma, kui kohus on nõudnud selle tasumist enne ajutise halduri nimetamist;
- võlgnik või kolmas isik on enne ajutise halduri nimetamist täitnud kohustuse, mille pankrotiavaldus põhineb, või andnud piisava tagatise kohustuse täitmiseks.

(II) Võlausaldaja pankrotiavalduse eelduseid, mis kehtivad olenemata võlausaldaja nõude sissenõutavaks muutumisest (PankrS § 8 lg 3, PankrS § 10 lg 3, PankrS § 10 lg 2 p 2-5):

1. Võlausaldaja varaline nõue võlgniku vastu on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist;
2. Võlausaldaja varalise nõude sissenõutavus või mittesissenõutavus
3. Võlausaldaja põhistab võlgniku maksejõuetust ühe järgneva variandiga:
 - võlgniku suhtes toimivas täitemenetluses ei ole kolme kuu jooksul vara puudumise tõttu saadud nõuet rahuldada või kui täitemenetluses ilmneb, et võlgnikul ei jätku vara kõigi kohustuste täitmiseks;
 - võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara
 - võlgnik teeb raskeid juhtimisvigu, mille tagajärjel ta on muutunud maksejõuetuks,
 - võlgnik on muul viisil tahtlikult põhjustanud oma maksejõuetuse;
 - võlgnik teatab võlausaldajale, kohtule või avalikkusele, et ta ei suuda oma kohustusi täita;
 - võlgnik on lahkunud Eestist eesmärgiga hoiduda oma kohustuste täitmisest või varjab end samal eesmärgi.

Mõlema võlausaldaja pankrotiavalduse liigi puhul tuleb silmas pidada, et võlgniku maksejõuetuse põhistamisel tuleb lähtuda põhistamise mõistest TsMS-is. TsMS-i kohaselt on tähendab põhistamine väite põhjendamist selliselt, et põhjenduse õigsust eeldades saab kohus lugeda väite usutavaks. Põhistamiseks kohustatud isik võib kasutada selleks kõiki seadusega lubatud tõendeid, samuti tõendusvahendeid, mida ei ole seaduses tõendiks loetud või mis ei ole tõendile ettenähtud protsessuaalses vormis, muu hulgas allkirjastatud kinnitust, kui seaduses ei

ole sätestatud teisiti (TsMS § 235). See tähendab, et PankrS § 10 lg 2 p 2-5 puhul peab võlausaldajale usutavaks tegema punktides viidatud asjaolud. Asjaolude usutavaks tegemine ei eelda tõendite esitamist, aga põhjenduste õigsust eeldades saab kohus lugeda väited usutavaks. PankrS § 10 lg 2 p 2 puhul on võimalik kohtutäiturilt küsida tõendit, mida oleks võimalik põhistamisel kasutada. PankrS § 10 lg 2 p 4 peaks võlausaldaja esitama kohtule midagi, millest nähtub, et võlgnik on teatanud, et ta ei suuda kohustusi täita. Näiteks e-mail, kus võlgnik ütleb võlausaldajale, et pole raha maksmiseks, peaks piisama PankrS § 10 lg 2 p 4 põhistamiseks. Keeruline on põhistada võlausaldajal seda, et mis eesmärgil võlgnik riigist lahkunud on või mis eesmärgil võlgnik ennast varjab (PankrS § 10 lg 2 p 5), mistõttu PankrS § 10 lg 2 p 5 tundub pigem selline päris elus mitte toimiv maksejõuetuse põhistamise alus olevat. Selle aluse asemel võiks võlausaldajal võimalik põhistada maksejõuetust/õigustatud huvi muule seaduses nimetatud olukorrale või asjaolule tuginedes. Seadus ei saa kõiki elu olukordi ette näha ja ära defineerida, vaid peab võimaldama reageerimist vastavalt eluliste asjaoludele. Kui eksisteerivad mingi erakordsed asjaolud, siis võlausaldajal peaks olema võimalus pankrotiavalduses nendele tugineda (maksejõuetuse/õigustatud huvi osas) ja siis kohus peab hindama, kas loeb võlausaldaja poolt õigustatud huvi/maksejõuetuse põhistatuks. Sarnane lugu tundub olevat PankrS § 10 lg 2 p 3-ga, mis 4 esimest tingimust (võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara või teeb raskeid juhtimisvigu) seob võlgniku maksejõuetuks muutumisega, st. võlausaldaja peaks põhistama tingimuse + võlgniku maksejõuetuks muutumise. Kuidas võlausaldaja põhistab võlgniku maksejõuetuks muutumist, kui võlausaldajal puudub info võlgniku sissenõutavaks muutunud, tasumata nõuete ning võimaliku realiseeritava vara kohta? PankrS § 10 lg 2 p 3 puhul on võlausaldajal alati kohustus põhistada kahe tingimuse esinemist, millest teine tingimus (võlgniku maksejõuetuks muutumine) on keeruline või isegi võimatu põhistada. PankrS § 10 lg 2 p 3 puhul piisaks kui võlausaldaja põhistab ühe tingimuse esinemise (võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara või teeb raskeid juhtimisvigu), sest peale maksejõuetuse/õigustatud huvi põhistamise peab võlausaldaja esitama tõendid oma nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta.

Kui tahta mõlema võlausaldaja pankrotiavalduse liigi ühisosa kuidagi kokku võtta, siis põhineb võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise õigus (I) võlausaldaja võlgniku vastases nõudes ja (II) maksejõuetuse põhistamises. Võlausaldaja võlgniku vastane nõue peab olema üheks osaks võlausaldaja pankrotiavaldusest just seetõttu, et iga kolmas isik või mõni konkurent ei peaks saama pankrotiavalduse esitamise õiguse kuritarvitamise kaudu võlgniku majandustegevust häirida. On vajalik võlausaldaja poole pealt võlgnikku majandustegevusse sekkumist õigustada

ja selleks õigustuseks ongi võlgniku vastase nõude olemasolu. See tähendab, et pankrotiavalduses on vajalik, et võlausaldaja vähemalt põhistaks enda nõude suuruse, aluse ja täitmise tähtaja asjaolud kohtule. Kui seadus nõuab võlausaldajalt tõendeid oma nõude suuruse, aluse ja täitmise tähtaja kohta (PankrS § 10 lg 4), siis võiks küsida, kas on õiglane võlausaldaja tõendeid mitte arvestada (ja ajutine haldur jätke nimetamata) olukorras, kus võlgnik tõendeid võlausaldaja tõendite ümber lükkamiseks ei esita. Ehk oleks võlausaldaja ja võlgniku huvide tasakaalu vaatepunktist õiglasem, kui eeldatakse võlausaldaja nõude tõendatust, kui võlausaldaja on esitanud tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise tähtaja kohta.

Mis puudutab võlausaldaja pankrotiavalduse teist tingimust (II)“maksejõuetuse põhistamine,” siis sellise nimetusega on tahetud ühisnimetuse alla viia PankrS § 10 lg 2 p 1-5 olukorrad, mis võiksid võlausaldajale anda õiguse pankrotiavalduse esitamiseks (nii sissenõutavaks kui ka mitte sissenõutavaks muutunud nõude puhul). Ilmselt maksejõuetuse põhistamise asemel oleks õigem nii keeleliselt kui ka sisuliselt rääkida võlausaldaja õigustatud huvist pankrotimenetluse välja kuulutamise vastu. Seadus võiks sätestada, et võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise eelduseks on (I) võlausaldaja nõude tõendamine ja (II) võlausaldaja õigustatud huvi põhistamine tuginedes ühele PankrS § 10 lg 2 p 1-5 nimetatud punktidest. Samas nagu eelpool viidatud, siis kõik PankrS § 10 lg 2 p1-5 nimetatud maksejõuetuse põhistamise alused praktikas ei tööta. Sellest tulenevalt võiks PankrS § 10 lg 2 p1-5 nimetatud alused üle vaadata. Kui mõned päris elus mitte töötavad alused sealt ära kaotada, siis võiks kaaluda sinna lisamist “muu seaduses mitte nimetatud alus.” See peaks andma võlausaldajale võimaluse muul alusel maksejõuetust põhistada vajaduse korral, mida seadusest ei tulene. Kokkuvõttes võlausaldaja pankrotiavaldus võiks koosneda kahest eeldusest: 1. Võlausaldaja nõue (sissenõutav või mitte sissenõutav); 2. võlausaldaja õigustatud huvi pankrotimenetluse algatamise vastu. See tähendab, et maksejõuetuse põhistamise asemel võiks põhistamisele kuuluda võlausaldaja õigustatud huvi võlgniku pankrotimenetluse vastu. Kui võlausaldaja esitab tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta, siis kohus peaks lugema võlausaldaja nõude tõendatuks (eeldus nr. 1). Võlgniku vastuväiteid peaks kohus arvestama ainult nii palju, kui võlgnik esitab tõendid, mille alusel tekib kohtul põhjendatud kahtlus võlausaldajate tõendite üle. Võlausaldaja õigustatud huvi põhistamine (eeldus nr. 2) tähendab, et võlausaldaja tugineb ühele järgnevatest punktidest:

- võlgnik ei ole täitnud kohustust 30 päeva jooksul pärast kohustuse sissenõutavaks muutumist ja võlausaldaja on teda kirjalikult hoiatanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus

- (pankrotihoiatus) ning võlgnik ei ole seejärel kohustust täitnud 10 päeva jooksul;
- võlgniku suhtes toimivas täitemenetluses ei ole kolme kuu jooksul vara puudumise tõttu saadud nõuet rahuldada või kui täitemenetluses ilmneb, et võlgnikul ei jätku vara kõigi kohustuste täitmiseks;
 - võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara või teeb raskeid juhtimisvigu, mille tagajärjel ta on muutunud maksejõuetuks, või on muul viisil tahtlikult põhjustanud oma maksejõuetuse
 - võlgnik teatab võlausaldajale, kohtule või avalikkusele, et ta ei suuda oma kohustusi täita;
 - esineb muu seaduses nimetatud asjaolu või olukord, mis kohtu hinnangul põhjustab võlausaldaja õigustatud huvi võlgniku pankrotimenetluse algatamise vastu.

1.11 Võlausaldaja pankrotiavalduse menetlemise etapid

Võlausaldaja pankrotiavalduse menetlemisel saab eristada kolme etappi: (1) pankrotiavalduse menetlusse võtmine või menetlusse võtmisest keeldumine (PankrS § 14), (2) ajutise halduri määramine eelistungil (PankrS § 16), (3) pankroti välja kuulutamine või pankrotiavalduse menetluse lõpetamine. Võlausaldaja pankrotiavalduse menetlemisel kontrollib kohus kõigepealt ega esine pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumise alust PankrS § 14. Kui pankrotiavalduse menetlusse võtmise keeldumise alust ei esine, siis võetakse pankrotiavaldus menetlusse ja liigutakse ajutise halduri nimetamise staadiumisse, mis eeldab eelistungi (PankrS § 16) toimumist, et võlgnikul oleks võimalik esitada võimalikud vastuväited. Täiendavalt tulevad seadusest alused, mis ei võimalda pärast pankrotiavalduse menetlusse võtmist ajutist haldurit nimetada (PankrS § 15 lg 3) ja seetõttu pankrotiavalduse menetlemine lõpetatakse (PankrS § 15 lg 7). Seega osadel juhtudel vaatamata pankrotiavalduse menetlusse võtmisele pankrotiavalduse menetlemine võlgniku maksejõuetuse üle otsustamiseni ei jõuagi, kuna menetlus lõpetatakse enne ajutise halduri nimetamist.

1.11.1 Pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumise aluste laiendamise võimalused (PankrS § 14)

Eeltoodust tulenevalt võiks küsida, kas kohtul ei oleks võimalik teatud ajutise halduri mitte nimetamise aluseid juba pankrotiavalduse menetlusse võtmise faasis kontrollida? Sellisel juhul saaks nii kohus kui ka võlausaldaja varem järele, et pankrotiavaldusel pole perspektiivi. Näiteks, kas nõude suurus alla kehtestatud miinimumpiiri jääb (PankrS § 15 lg 3 p 3) või kas pankrotiavalduse esitamiseks on kasutatud pankrotiavalduse vormi, võiksid olla sellised

alused, mida kohus kontrollib pankrotiavaldust menetlusse võttes, st. nimetatud punktid võiksid sisalduda PankrS § 14 pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumise aluste hulgas. Nii kohtu kui ka võlausaldaja ja võlgniku huvides on, et pankrotiavaldusel oleks kindel vorm, mis võimaldab vormis olevate andmete alusel kohtul otsustada menetlusse võtmise ja mitte võtmise üle. Ka sellise vormi kasutamine pankrotiavalduse esitamiseks peaks olema kohustuslik ja sätestatud pankrotiavalduse menetlusse võtmise kriteeriumina. See tähendab, kui pankrotiavalduse vormi pankrotiavalduse esitamiseks ei kasutata, siis on tegemist pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumise alusega PankrS § 14 mõttes. Võlgniku pankrotiavalduse vorm peaks sisaldama ka võlanimekirja, kus võlgnik märgib ära võlausaldajate nimed ja nende elu-või asukohad ning nende nõuded, samuti andmed võlgniku vara kohta.

Kaaluda võiks pankrotiavalduse menetlusse võtmise keeldumise aluseid täiendada pankrotimenetluse kulutuste punktiga, et võlausaldaja tasub pankrotimenetluse katteks deposiiti teatud summa (OÜ puhul 2000 eurot, AS-i puhul 4000 eurot) ja kui summa on tasumata, siis pankrotiavaldust menetlusse ei võeta. Pankrotimenetluse mitte liiga kergekäeline algatamine on nii võlausaldaja kui ka võlgniku huvides. Kui võlausaldaja nõuet on võimalik maksma panna hagi-ja täitemenetluse kaudu, siis koormava pankrotimenetluse asemel tuleks eelistada just nimetatud variante. Samas deposiiti tasumisele kuuluv summa ei peaks olema ülemäära suur arvestades võlausaldaja positsiooni, et lisaks "kaotatud nõudele" tuleb veel pankrotimenetluse kulude kandmises osalema hakata. Võlausaldaja motivatsiooni võiks tõsta see, kui pankrotimenetluse algatades kehtib eeldus, et pankrotivõlgnik on pankrotiavaldust esitama jättes rikkunud pankrotiavalduse esitamise kohustust ning vastupidise tõendamiseks annab kohus pankrotivõlgnikule tähtaja. Kui pankrotivõlgnik tähtaja jooksul vastupidist ei tõenda, siis peab pankrotivõlgnik tasuma pankrotimenetluse kulud deposiiti (hüvitama pankrotiavaldust esitanud võlausaldajale). Kui võlausaldaja pankrotikulutuste katteks pankrotimenetluse kulusid deposiiti ei tasu, siis polegi võimalik pankrotiavaldust menetlusse võtta. Sellisel juhul oleks mõlema poole huvides, et nõue saaks klaaritud väljaspool pankrotimenetlust ja kui jõutakse pankrotimenetluseni, siis sellega kaasnevad kohustused nii võlausaldajale kui ka pankrotivõlgnikule. (Eriti arvestades võimalusega, et pankrotiavalduse esitamise kohustus võiks laieneda ka osäihingu osanikule ja nõukogu liikmetele).

Kokkuvõttes PankrS § 14 pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumise aluseid tuleks täiendada selliste punktidega, mille üle otsustamiseks pole kohtul vaja võlgnikku seisukohta

ära kuulata ehk mida on võimalik ära otsustada enne eelistungit. Sellisel juhul saab nii kohus kui ka võlausaldaja teada varajasemas menetlusstaadiumis, et pankrotiavalduse menetlemisel pole perspektiivi. Mida varajasemas menetlusstaadiumis kohtul otsuseid langetada võimalik on, siis seda vähem koormab see kohut, võlausaldajat ja võlgnikku. PankrS § 14 võiks täiendada järgnevate punktidega ehk pankrotiavaldust ei peaks menetlusse võtma kui,

- kui nõude suurus jääb alla kehtestatud miinimumpiiri (PankrS § 15 lg 3 p 3);
- pankrotiavalduse esitamiseks pole kasutatud pankrotiavalduse vormi;
- võlausaldaja pole tasunud pankrotimenetluse kulutusi deposiiti (OÜ puhul 2000 eurot, AS-i puhul 4000 eurot).

1.11.2 Pankrotiavalduse menetluse eelistung ja ajutise halduri määramine (PankrS § 16)

Eelistungit võib ühtlasi nimetada võlausaldaja pankrotiavalduse teise tasandi kontrolliks, mida tehakse ainult siis, kui pankrotiavaldus on pankrotiavalduse menetlusse võtmise kontrolli (PankrS § 14) läbinud. Eelistungil ajutist haldurit määrates/mitte määrates annab kohus hinnangu võlausaldaja pankrotiavalduse nendele kriteeriumitele, mida pankrotiavalduse menetlusse võtmise faasis ei hinnatud. Need kriteeriumid on sätestatud PankrS § 15 lg 3 (ajutise halduri nimetamata jätmise põhjused), mis sisult kattub osaliselt PankrS § 10 sätestatud võlausaldaja pankrotiavalduse nõuetega (võlausaldaja peab esitama tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta PankrS § 10 lg 4; võlausaldaja peab põhistama võlgniku maksejõuetuse PankrS § 10 lg 2 – millele võlgnikul eelistungil vastu vaielda on võimalik tulenevalt PankrS § 15 lg 3 p 1). Võlgniku ja võlausaldajate huvide tasakaalu seisukohast on oluline, et eelistung kujutab endast menetlusfaasi, kus võlgnikul on võimalik enda seisukohad pankrotiavalduse kohta esitada.

Mis asjaolusid ja millisel määral peab kohus ajutise halduri määramisel arvestama?

Ajutise halduri nimetamise puhul on kõige tähtsamateks küsimusteks võlausaldaja nõude ja võlgniku maksejõuetuse põhistamisega seonduv (kui PankrS § 15 lg 3 p 2 ja p 3 kõrvale jätta ning need punktid otsustataks juba pankrotiavalduse menetlusse võtmise faasis PankrS § 14 alusel). PankrS 10 lg 2 p 1 puhul (variant I üleval 1.10) tähendab see nõude suuruse, aluse ja täitmise aja tõendamist (PankrS § 10 lg 4) ning maksejõuetuse põhistamist sellega, et võlgnik pole kohustust tähtaegselt täitnud ja talle on esitatud pankrotihoiatus (PankrS § 10 lg 2 p 1). Sellest järeldub, et selles pankrotiavalduse menetlemise etapis tegelikult võlgniku tegelikku majandusseisu ei hinnata. Selles pankrotiavalduse menetlemise etapis lahendatakse küsimust,

kas 1. võlausaldaja tõendab nõude suuruse, aluse ning täitmise ajaga seonduva ja 2. kas võlausaldaja põhistab maksejõuetuse (tuginedes võlgniku kohustuse mitte täitmisele) ning pankrotihoiatuse esitamisele ning seda PankrS § 15 lg 3 tingimustes, kus kohus peab hindama kuivõrd põhjendatult võlgnik nõudele vastu vaidles ning ega kohus leia, kas nõude üle vaidlust saaks lahendada väljaspool pankrotimenetlust.

Võlausaldaja tõendid nõude suuruse, aluse ning täitmise aja kohta (PankrS § 10 lg 4) vs võlgniku põhjendatud vastuväide (PankrS § 15 lg 3 p 1)

Kui võlausaldaja on hagimenetluse läbinud, siis ei kujuta nõude ümber seonduv probleemi ajutise halduri nimetamise seisukohast. Kui võlausaldaja hagimenetlust läbinud ei ole ja võlgnik ise pankrotiavaldust vaatamata halvenevale majandusseisule (võimalikule maksejõuetusele) ei esita, siis on võlausaldajal keeruline algatada pankrotimenetlust, kui ajutise halduri määramise välistab võimalik nõude ümber toimuv vaidlus, mis võib olla põhjendatud, aga mis võib olla ka võlgniku poolt otsitud põhjus pankrotimenetluse vältimiseks. Sellise regulatsiooni tingimustes on võimalik olukord, kus vaatamata võlgniku halvenevale majandusseisule ja võimalikule maksejõuetusele, kohus ajutist haldurit ei nimeta ning suunab nõude ümber seonduvat vaidlust lahendama hagimenetluses. Võlausaldaja õigustatud huvi võlgniku majandustegevuse ja pankrotimenetluse vastu tuleneb võlausaldaja võlgniku vastasest nõudest, mistõttu võlausaldaja nõude kontroll teatud ulatuses ajutise halduri määramise juures on põhjendatud. Samas kui vaadata kuidas PankrS § 15 lg 3 p 1 ja PankrS § 10 lg 4 omavahel suhestuvad, siis ilmneb, et võlausaldaja peab esitama nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta tõendid (PankrS § 10 lg 4) ja ajutise halduri nimetamata jätmiseks peab võlgnik nõudele põhjendatult vastu vaidlema (PankrS § 15 lg 3 p 1). See tähendab, et võlausaldajal on kohustus esitada tõendid ja võlgnikul on valikuvabadus, kas ta kasutab või ei kasuta tõendeid enda vastuväite juures. Sellisel juhul on võlgnik soodsamas positsioonis võrreldes võlausaldajaga, sest tal on võimalik ilma tõendeid esitamata ajutise halduri mitte nimetamise eesmärki saavutada. Seadus täpsustab, et põhjendatud vastuvaidlemisega on tegemist siis, kui kohus leiab, et vaidlus nõude üle tuleb lahendada väljaspool pankrotimenetlust. Mille alusel kohus otsustab, kas vaidlus nõude üle tuleb lahendada väljaspool pankrotimenetlust, pankrotiseadusest ei nähtu. See tähendab, et kohtul on üsna lai otsustusvabadus selle üle otsustamisel, kas vaidlus nõude üle tuleb lahendada väljaspool pankrotimenetlust või mitte. Teatud olukordades kohtu otsustusvabadus võimaldab erilaadsetele asjaoludele paremini reageerida, aga antud juhul tundub kohtu otsustusvabadus

töötavat pigem võlgniku kasuks võimaldades nõuet vaidlustades pankrotimenetlusest hoiduda. Nõuded tuleb selgeks vaielda väljaspool pankrotimenetlust, aga kui on põhjendatud kahtlus võlgniku maksejõuetuse osas, siis vaidlus nõude üle ei peaks välistama ajutise halduri määramist ega ka pankroti väljakuulutamist. Ka Riigikohus on asunud seisukohale, et kui võlgnik vaidleb pankrotiavaldust esitanud võlausaldaja nõudele vastu, siis vaidlusalune nõue ei saa olla takistuseks pankroti väljakuulutamisel, kui ilma vaidlusaluse nõudeta on võlgnik püsivalt maksejõuetu.⁴² Et kohtul oleks võimalik pankroti väljakuulutamise üle otsustades anda hinnang võlgniku majanduslikule seisule (püsivale maksejõuetusele) ilma võlausaldaja vaidlusaluse nõudeta, siis eeldab see seda, et ajutine haldur nimetatakse ka siis, kui võlgnik võlausaldaja nõudele vastu vaidleb. Seega küsimus on selles, mille alusel hindab kohus võlgniku vastuväidete põhjendatust. Võlausaldaja ja võlgniku huvide tasakaalu aitaks paremini tagada see, kui seadus sätestaks, et kui võlausaldaja esitab tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta, siis eeldatakse nõude olemasolu ja määratakse ajutine haldur. Ainult siis kui kohus loeb võlgniku vastuväited ülekaalukalt põhjendatuks (nt kui võlgniku esitatud tõenditest tekib põhjendatud kahtlus võlausaldaja nõude aluste kohta) jäetakse ajutine haldur nimetamata. See tähendab, et reeglina võlgniku vastuväidete tõttu seonduvalt võlausaldaja nõudega ei peaks ajutine haldur nimetamata jääma ja ajutine haldur peab saama uurida, kas võlgnik on püsivalt maksejõuetuks muutunud. Sellisel juhul on oht, et algatatakse pankrotimenetlused ja pankrotimenetlused lähevad nõude tunnustamise vaidluste tõttu venima, aga samas on võimalik ära hoida olukordi, kus ajutist haldurit mitte nimetades võlgniku maksejõuetus süveneb, võlgnik võtab uusi kohustusi peale ja hilisemas faasis menetlus lõppeb raugemise tõttu. Seega võib öelda, et valik on kahe halva vahel, kas A ajutist haldurit ei nimeta, ühing tegutseb edasi ja maksejõuetus süveneb ning hilisemas faasis menetlus raugeb või B ajutine haldur nimetada, pankrotimenetlus algatada (või mitte algatada) ja võimalikud nõuete tunnustamise vaidlused venitavad pankrotimenetlust. Õiguspoliitiliselt kõige olulisemaks eesmärgiks võib pidada maksejõuetute ühingute võimalikult vähest osalust majanduskeskkonnas. See tähendab, kui on põhjendatud kahtlus maksejõuetuse süvenemise kohta võlausaldaja pankrotiavalduse näol, siis peaks seadusandlus võimaldama ajutisel halduril asjaolusid uurima hakata. Võlgnikku peaks pankrotiavalduse kuritarvitamise eest kaitsema see, et võlausaldajal peab võlgniku vastu nõue olema ja pankrotiavaldus võetakse menetlusse, kui võlausaldaja on tasunud deposiiti pankrotimenetluse kulud. Kokkuvõttes tuleks eeldada võlausaldaja nõude tõendatust, kui ta esitab tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta

⁴² 3-2-1-57-14, p 19.

ning nimetada ajutine haldur. Ajutise halduri nimetamata jätmise on põhjendatud siis, kui kohus loeb võlgniku vastuväited ülekaalukalt põhjendatuks (nt kui võlgniku esitatud tõenditest tekib põhjendatud kahtlus võlausaldaja nõude aluste kohta).

1.12 Pankrotiavalduse menetlemise etappide omavahelised seosed ja nende seoste nähtavamaks tegemise võimalused pankrotiseaduses

PankrS § 14 lg 1 sätestab 4 pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumise alust, aga edasiste menetlusetappide üleminek ühelt teisele pole selgesti järgitav. Näiteks PankrS § 29 sätestab pankrotiavalduse menetluse lõpetamise, millele viidatakse küll PankrS § 27 pankrotiavalduse läbivaatamise juures, aga millega algab pankrotiavalduse menetlus (ehk millal on pankrotiavaldus menetlusse võetud) pole hästi järgitav. Praegu PankrS § 15 lg 1 seob küll pankrotiavalduse menetlusse võtmise ajutise halduri nimetamisega ja sealt edasi saab teha seose PankrS § 16-ga, aga seal ei öelda, et pankrotiavalduse menetlusse võtmisega algab pankrotiavalduse menetlus. Samuti on raske ilma eriteadmisteta aru saada, et PankrS § 15 ja PankrS § 16 näol on tegemist sama menetlusstaadiumiga (pankrotiavalduse menetlus/eelmenetlus) ja et pankrotiavalduse menetlus võib lõppeda ajutise halduri nimetamata jätmise tõttu (PankrS § 15 lg 7) nii, et pankrotiavaldus kohtus ei jõuagi läbivaatamiseni vastavalt PankrS § 27 lg 5.

Eeltoodud seosed võiksid seaduse tekstis paremini järgitavad olla. PankrS § 15 ja § 16 võiks selgemini nähtuda, et kui kohus otsustab ajutise halduri nimetamise üle, siis selles menetlusstaadiumis on pankrotiavaldus menetlusse võetud ja tegemist on pankrotiavalduse menetlusega. Kui PankrS 15 lg 1 sätestaks pankrotiavalduse menetluse sisu, siis PankrS § 29 pankrotiavalduse menetluse lõpetamine ei mõjuks seaduses võõrkehana ja oleks ka paremini arusaadav, mis menetlus PankrS § 15 lg 7 alusel lõppeb. PankrS 15 võiks ära mainida, et menetlusetapp, mis järgneb pankrotiavalduse menetlusse võtmisele, kujutab endast pankrotiavalduse menetlust ja kui pankrotiavaldus on menetlusse ära võetud, siis kohus otsustab ajutise halduri nimetamise üle vastavalt PankrS § 15 ja § 16. See tähendab, et pankrotiavalduse menetlus ja ajutise halduri nimetamine/mitte nimetamine peaksid seaduses ühes kohas asetsema ja omavahel seotud terviku moodustama. Seda on kõige parem saavutada nii, kui seadus sätestab pankrotiavalduse menetluse sisu eelnevalt välja pakutud viisil. Pankrotiavalduse menetluse etappi on võimalik ka eelmenetluseks nimetada, kuna olemuselt valmistatakse ette pankrotiavalduse läbivaatamist ja ka PankrS § 16 viitab eelistungile ajutise halduri nimetamisega seonduvalt. Ka hagimenetluses järgneb menetlusse võtmisele

eelmenetluse etapp (TsMS § 392). Siiski mõiste pankrotiavalduse menetluse kasutamine eelmenetluse asemel tundub sobilikum, kuna pankrotiavalduse menetlus annab paremini edasi mõiste sisu. Kui pankrotiavaldus on menetlusse võetud, siis “menetletakse” pankrotiavaldust ehk on tegemist pankrotiavalduse menetlusega. Pankrotiavalduse menetluse kasutamine eelmenetluse asemel ei takista eelistungi mõiste kasutamise jätkamist, sest pole takistusi, miks pankrotiavalduse menetluse raames eelistungit toimuda ei võiks. Alternatiivselt on võimalik seaduses ära märkida, et pankrotiavalduse menetluse ja eelmenetluse näol on tegemist sünonüümidega, mis tähistavad sama menetlusetappi.

Kui lähtuda sellest, et menetlusetapp, mis järgneb pankrotiavalduse menetlusse võtmisele ja eelneb pankrotiavalduse läbivaatamisele, kujutab endast pankrotiavalduse menetlust, siis tuleks kaaluda ka PankrS § 15 pealkirja ümbernimetamist “pankrotiavalduse menetluseks.” Sellisel juhul oleks arusaadavam, et pärast pankrotiavalduse menetlusse võtmist on tegemist pankrotiavalduse menetlusega, mis eelneb pankrotiavalduse läbivaatamisele ning pankrotiavalduse läbivaatamise üheks võimalikuks tagajärjeks on pankrotiavalduse menetluse raugemine pankrotti välja kuulutamata. PankrS § 15 pealkirja muutmine mõjutaks ka seaduse 2. peatüki pealkirja “Ajutise halduri nimetamine ja pankroti väljakuulutamise” ja selle 1. jao oma samuti. Sellisel juhul peaks PankrS 2. peatüki pealkiri olema “Pankrotiavalduse menetlus ja pankroti väljakuulutamise” ning 1. jao oma “Pankrotiavalduse menetlus”. PankrS § 27 sätestatud pankrotiavalduse läbivaatamine on võimalik ainult siis, kui pankrotiavaldus on menetlusse võetud.

PankrS § 16 sisuks on eelistungi pidamine ajutise halduri nimetamise eesmärgil ja PankrS § 15 lg 1 seob pankrotiavalduse menetlusse võtmise õigusliku tagajärje ajutise halduri nimetamisega. PankrS § 15 on sisult pankrotiavalduse menetlusse võtmise säte ja PankrS § 16 on sisult pankrotiavalduse menetlusse võtmise “lisatingimus,” mis kohustab kohut eelistungit pidama halduri nimetamiseks. Seaduse tekst oleks paremini arusaadav ja jälgitav, kui PankrS § 16 ütleks selgemini, mis asi eelistung oma olemuselt on. Eelistung on suunatud sellele, et mis saab pankrotiavaldusest pärast selle menetlusse võtmist ja kas võlgniku seisukohad midagi pankrotiavalduse edasises menetlemises muudab. Samuti on eelistungi eesmärgiks kontrollida ega esine ajutise halduri nimetamist takistavaid asjaolusid (PankrS § 15 lg 3). Näiteks “Pankrotiavalduse menetluse eelistung.” Oluline on välja tuua, et tegemist on menetlusstaadiumiga, kus pankrotiavaldus on menetlusse võetud ja otsustatakse avalduse edasise käigu üle. Nimetatud täpsustused muudaksid seaduse paremini jälgitavaks ja

arusaadavaks. Kokkuvõttes on tegemist täpsustustega, mis aitavad nii võlausaldajal kui ka võlgnikul paremini enda huve kaitsta, kuna nad saavad erinevate menetlusetappide erisustest paremini aru. Kui pankrotivõlausaldaja ja võlgnik enda rollidest erinevates menetlusetappides paremini aru saavad, siis see hõlbustab ka kohtutööd, sest menetlusosalised saavad paremini aru, mida kohus nendelt soovib.

1.13 Pankrotiavalduse vormi kehtestamise vajadus

Pankrotiavalduse esitamise vormi kehtestamine kohtu poolt on mõistlik, sest see lihtsustaks pankrotiavalduse esitamist võlgniku ja võlausaldaja jaoks ning muudaks pankrotiavalduse läbivaatamise kohtu jaoks kiiremaks. Ka paljudes teistes riikides on pankrotiavalduse vormid kasutusel. Pankrotiavalduse vormi kehtestamisel tuleb lähtuda sellest, kes on pankrotiavalduse esitajaks ja pankrotiavalduse menetlemise etappidest. Pankrotiavalduse vorm peab sisaldama sellist infot, mis võimaldab kohtul sellele peale vaadates otsustada ega esine menetluse võtmisest keeldumise alust (PankrS § 14). Samuti võiks pankrotiavalduse vormis sisalduda info, mis puudutab PankrS § 15 lg 3-ga seonduvat. Pankrotiavalduse vorm peaks arvestama erisusi tulenevalt sellest, kas on tegemist võlausaldaja pankrotiavaldusega, juriidilisest isikust võlgniku või füüsilise isiku pankrotiavaldusega või töötaja pankrotiavaldusega tööandja vastu või pärandavara pankrotiavaldusega. Kui töötaja esitab pankrotiavalduse tööandja vastu, siis peaks see olema riigilõivu vaba ja ei peaks kohalduma deposiidi tasumise kohustust. Pankrotiavalduse vormi kehtestamine lihtsustaks pankrotiavalduse esitamist ja selle läbivaatamist kohtu poolt.

1.14 Pandipidaja õigus realiseerida pandiese väljaspool pankrotimenetlust juhul, kui pankrotivara moodustabki vaid pandiga tagatud kinnisvara

Pankrotiseadus lähtub kollektiivsuse põhimõttest, mis tähendab, et pärast pankrotimenetluse algatamist moodustub võlgniku varast pankrotivara ja võlausaldajad tohivad oma nõudeid rahuldada ainult pankrotimenetluse raames. Õiguskirjanduses nimetatakse pankrotivõlausaldajaid ka “kaotuse kollektiiviks,” sest ühiselt kannatatakse võlgniku maksejõuetuse tagajärgede all ja sellest tulenevalt peab nende kahjulike tagajärgedega ka ühiselt ümber käima.⁴³ Nendest põhimõtetest on ka Eesti pankrotiseaduse kujundamisel lähtunud ja sellepärast tohib pankrotihaldur üldjuhul alustada pankrotivara müüki pärast võlausaldajate esimest koosolekut (PankrS § 133 lg 1). Vara müügi järjekorra, alghinna määrab haldur (PankrS § 135 lg 3, § 136 lg 2). Võlausaldajate üldkoosolek võib järgi teha haldurile

⁴³ Christops Paulus. § 1 InsO und sein Insolvenzmodell, NZI, 2016, Heft 24, S. 1001.

ettekirjutuse müüa vara enampakkumiseta, kui vara müük sel viisil annab suuremat kasu (PankrS § 137 lg 1). Kui üldkoosolek ei ole haldurile teinud ettekirjutust, kuid haldur leiab, et vara müük enampakkumiseta annab suuremat kasu, võib järgi pankrotivara enampakkumiseta suuremat kasu andval viisil müüa pankrotitoimkonna nõusolekul (PankrS § 137 lg 2). Pankrotivara arvel rahuldatakse PankrS § 146 lg 1 alusel enne hüpoteegipidaja nõudeid põhimõtteliselt esmalt menetlusega seotud väljamaksed (PankrS § 146 lg 1), milleks on vara välistamise ja tagasivõitmise tagajärjedest tulenevad nõuded (PankrS §-d 119, § 123); võlgnikule ja tema ülalpeetavatele makstav elatis (PankrS § 147); massikohustused, eelkõige halduri poolt oma ülesannete täitmisel tehtud tehingutest ja muudest toimingutest tekkinud kohustused, võlgniku poolt täitmata lepingutest tulenevad kohustused, kui haldur on jätkanud kohustuse täitmist, võlgniku majandustegevuse jätkamisega seotud maksud ja juriidilisest isikust võlgniku poolt pankrotimenetluse ajal õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise kohustused (PankrS § 148 ja § 149); pankrotimenetluse kulud (PankrS § 150). Pandiga tagatud nõuete osalus menetlusega seotud väljamaksetes on piiratud 15/100 ulatuses pandieseme müügist saadud rahasummaga. Pandiga tagatud nõue rahuldatakse PankrS § 153 lg 2 järgi esimeses järgus pandieseme müügist saadud raha ulatuses, millest on maha arvatud PankrS § 146 lg-s 1 nimetatud väljamaksed võrdeliselt pandieseme müügist saadud rahasumma suhtele pankrotivara müügist laekunud raha kogusummasse, ent mitte enam kui 15/100 ulatuses pandieseme müügist saadud rahasummast.⁴⁴ Seega pankrotimenetluse raames realiseeritud pandiese tähendab pandipidajale kuni 15% kaotust pandiese müügist saadud rahasummalt ja ootamist, millal pankrotivarast saadud tulemi jaotusettepanek kinnitatakse.

Seevastu täitemenetluse kaudu pankrotimenetluse väliselt saaks pandipidaja raha vahetult koormatud kinnisasja enampakkumiselt saadud tulemist ega peaks ootama pankrotivarast saadud tulemi jaotusettepaneku kinnitamist. Kui nõue on täielikult pandiga tagatud, siis PankrS § 15 lg 3 sisuliselt keelab pankrotimenetluse, sest viidatud säte ei võimalda ajutist haldurit nimetada ja pankrotiavalduse menetlus lõpetatakse (PankrS § 15 lg 7). Kui nõue täielikult pandiga tagatud ei ole, siis nimetakse ajutine haldur ja pankrotimenetlusest pääsu pole. Ühelt poolt on see pandipidaja huvides, sest see võimaldab pandipidaja nõuet pandiga mitte kaetud osas maksma panna pankrotimenetluses muu pankrotivara arvelt, aga kui muud pankrotivara ei ole, siis kukub pandipidaja eelistatud võlausaldaja staatusest sisuliselt pankrotimenetluse finantseerija ehk menetluse raugemise ärahoidja rolli. Sellisel juhul on võlausaldaja

⁴⁴ Näncy-Marita Maltseva, Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö), Tartu 2015, lk 11.

seisukohast pandipidaja nõude näol pankrotimenetluses tegemist kinni oleva nõudega, sest nõude realiseerimine seisab pankrotihalduri ja pankrotimenetluse kulgemise kiiruse taga. Lisaks, kuna pandiese nõuet täielikult ei taga, siis pandipidaja ei saa täiel määral seda, mida enne pandiõiguse seadmist ja pankrotimenetluse välja kuulutamist pandiõigusest saada lootis. Sellises olukorras lööb teravalt välja pandiõiguse eelisõiguse ulatuse ja õiglase riskide jaotuse küsimus pankrotimenetluses. Ebaõiglane tundub pandipidaja seisukohast “topelt riski” kandmine, st. nõuet ei saa täiel määral pandieseme arvelt rahuldada ja pandieseme müügihinnast tuleb 15% pankrotimenetlusega seotud väljamaksete jaoks loovutada. Pandipidaja on pankrotimenetluse eelselt suuremal määral riskinud võrreldes teiste võlausaldajatega ja sellest tulenevalt peaksid tema riskid pankrotimenetluses olema selle võrra madalamad. Üheks pandipidaja riski maandamise viisiks võiks olla pandipidaja õigus realiseerida pandiese pankrotimenetluse väliselt, kui pandiese on ainsaks võlgniku varaks. Sellise õiguse pandipidajale võimaldamine muudaks pandiõiguse kui eelisõiguse ulatuse võrreldes praegusega laiemaks, sest võimaldaks pandipidajal enda nõuet kiiremini rahuldada pandieseme realiseerimisest ilma pankrotihalduri ja pankrotimenetluse taga ootamiseta. Näiteks PankrS § 133 lg 2 sätestab, et kui võlgnik on pankrotimääruse peale edasi kaevanud, ei tohi võlgniku nõusolekuta enne Ringkonnakohtule esitatud määruskaebuse läbivaatamist vara müüa. Seega olukorras, kus võlgnik on pankrotimääruse edasi kaevanud, ei saa pankrotihaldur veel pandieset müüa. Samuti võib vara müüki takistada kompromissiettepaneku esitamine. Nimelt sätestab PankrS § 134 lg 1, et kompromissiettepaneku tegemise korral ei või vara müüa enne kompromissi tegemist. Sama säte näeb ette ka erandi, mille kohaselt võib vara siiski müüa, kui võlausaldajate üldkoosolek on otsustanud, et vara võib müüa vaatamata kompromissiettepanekule. Samuti sätestab PankrS § 134 lg 2, et hoolimata sama paragrahvi lõikes 1 sätestatust, võib vara müüa, kui vara müük vastab kompromissiettepanekule, samuti sama seaduse § 133 lõikes 3 nimetatud vara puhul. Kui võlgnik tegeleb majandus- või kutsetegevusega ja kompromissi kohaselt on pandiga koormatud ese vajalik võlgniku ettevõtte tegevuse jätkamiseks, ei saa PankrS § 182 lg 1 kohaselt pandiga tagatud nõuet kompromissis märgitud tähtaja jooksul maksuma panna. Eelnimetatud PankrS § 182 lõikest 1 tulenev piirang on ulatuslik pandiga tagatud nõudega võlausaldaja õiguste riive. Eelnimetatud riivet õigustab ilmselt võlgniku ettevõtte tegevuse jätkamisest tulenev võimalik suurem kasu kõigile võlausaldajatele, kuivõrd võlgniku ettevõtte majandustegevust jätkataks ainult põhjendatud eeldusel, et võlgniku ettevõtte majandustegevust on võimalik tervendada.

Pankrotimenetluses sõlmitavast kompromissist võib pandiga tagatud võlausaldaja eristaatusele kohalduda veel üks oluline piirang. Nimelt võib PankrS § 186 lg 1 kohaselt kompromissiga ette näha, et nende isikute nõuded, kes on andnud võlgnikule krediiti tema majandustegevuse jätkamise võimaldamiseks, rahuldatakse kompromissi tühistamise korral sellele järgnevas pankrotimenetluses enne ülejäänud pankrotivõlausaldajate nõudeid. PankrS § 186 lg 2 sätestab, et kui kompromissiga nähakse ette, et sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud isikute nõuded rahuldatakse täielikult või osaliselt enne pandiga tagatud nõudeid, arvestatakse kompromissetepaneku hääletamisel pandiga tagatud nõudega võlausaldajate nõuetega kogu ulatuses. Sellega on seadusandja jätnud pandiga tagatud nõudega võlausaldajale võimaluse kaitsta oma õigusi, kuigi piiratult. PankrS § 186 lg 3 sätestab pankrS § 186 lõikele 1 piirangu, mille kohaselt tuleb kompromissis ette näha sama paragrahvi lõike 1 kohaselt rahuldatavate nõuete maksimumsumma. Seejuures on PankrS § 186 lg 4 kohaselt isikul, kes on andnud võlgnikule krediiti tema majandustegevuse jätkamise võimaldamiseks, õigus nõuda oma nõude rahuldamist vastavalt sama paragrahvi lõikele 1 üksnes juhul, kui võlgnik on krediidiandjaga kokku leppinud, millises ulatuses krediidist tulenev põhinõue, intressid ja kõrvalnõuded kuuluvad rahuldamisele vastavalt sama paragrahvi lõikele 1 ja haldur on selleks kokkuleppeks andnud oma kirjaliku nõusoleku. Eeltoodust tulenevalt võib pankrotimenetluses sõlmitud kompromissiga eristaatust omava pandiga tagatud nõudega võlausaldaja eristaatusest mööda minna isik, kes on andnud võlgnikule krediiti tema majandustegevuse jätkamise võimaldamiseks. Seega võidakse kompromissiga luua pandiga tagatud nõudega võlausaldaja ette veelgi eelistatuma nõudega võlausaldaja.⁴⁵

Samas ka täitemenetluse kaudu pandieseme realiseerimisel tekivad kulutused ja tekib küsimus, mis saab pandipidaja nõude sellest osast, mida ta ei saanud pandieseme müügist katta. Ilmselt võiks tegemist olla teise järgu nõudega ja selle nõude alusel oleks võlausaldajal võimalik võlgniku vastu pankrotiavaldus esitada, mis siis tõenäoliselt raueks. Kui pandiese on võlgniku ainsaks varaks ja pandipidaja saab õiguse pandiese realiseerida täitemenetluses, siis peaks olema sätestatud ajaperiood, kui kaua pandieseme realiseerimiseks täitemenetluse kaudu aega on. Mõeldav oleks võimaldada pandipidajal ise pandieseme müügiga tegeleda, aga see eeldaks järelevalvet pandipidaja müüгитеgevuse osas, st. kas pandiese realiseeritakse turuväärtusega ja ega pandipidaja ega tema lähikondlane müüгитеgevusest mingit liiki kasu ei saa. Mõeldav oleks, et pandipidajal on aruandluskohustus sellele kohutule, kes jättis ajutise

⁴⁵ Viktor Bome. Pandiga tagatud nõudega võlausaldaja nõude rahuldamine pankrotimenetluses (magistritöö), Tallinn 2013, Lk 44.

halduri võlgnikule nimetamata. Kui pandipidaja pandieseme müüki tähtaegselt ei teosta, siis peaks kohus määrama ajutise halduri.

Õiguskirjanduses on välja toodud, et nii Saksamaa kui ka Taani seadusandluses ei mõjuta pankrotimenetluse algatamine üldjuhul pandipidaja õigusi ning pandiese realiseeritakse väljaspool pankrotimenetlust. Pandipidaja osalemine pankrotimenetluses toimub üksnes erandjuhtudel kohtuotsuse alusel määratud tähtajaks. Saksa õigussüsteemis eristatakse võlgniku maksejõuetuse korral mitut liiki võlausaldajaid, sest neid koheldakse erinevalt seoses nõude eelisõiguse ulatusega, sundtäitmise, realiseerimise viiside ja kuludega. Oluline erinevus esineb võlausaldaja õiguslikus seisundis enne ja pärast võlausaldajate esimest koosolekut. Kuigi enne esimest võlausaldajate koosolekut ei ole lubatud vallasasju realiseerida, ei ole kinnisasjade realiseerimine välistatud. Pärast esimest võlausaldajate koosolekut võivad mõlemad nii pankrotihaldur kui ka hüpoteegipidaja realiseerida tagatud kinnisasja, kuid pankrotihalduril on teatud õigused, kui kinnisasi on vajalik võlgniku ettevõtte tervendamiseks või saneerimiseks (ZVG41 § 30 d). Pankrotihalduril on võimalus taotleda kohtult pandipidaja poolt pandieseme realiseerimise peatamist nii enne kui ka pärast võlausaldajate esimest koosolekut.⁴⁶ Hüpoteegipidajal on õigus alustada pandieseme realiseerimist pärast nõude sissenõutavaks muutumist, kuid kohus võib realiseerimisõigust piirata pankrotihalduri taotlusel (InsO43 § 165, § 30 d ZVG). Kinnisasja võib realiseerida tagatud nõudega võlausaldaja, võlausaldajal on õigus algatada täitemenetlust välja arvatud juhul kui pankrotihaldur taotleb täitemenetluse peatamist. Pankrotihalduril on õigus taotleda täitemenetluse peatamist juhul kui võlausaldajate koosolek ei ole veel aset leidnud, pandiese on vajalik saneerimise või võlgade ümberkujundamise menetluses, täitemenetlus on vastuolus maksejõuetusmenetluse plaaniga või kahjustab varade realiseerimist muul viisil. Alternatiivselt võib pankrotihaldur ühineda täitemenetluse läbiviimisega. Pankrotihaldur saab aga üksnes realiseerida enda valduses olevaid vallasasju ja talle realiseerimiseks määratud tagatisnõuded. Pankrotihaldur võib määrata tähtaja täitemenetluse läbiviimiseks, mille möödumisel läheb pandieseme realiseerimise õigus üle pankrotihaldurile.⁴⁷ Juhul kui kinnisasja realiseerimisest saadav tulem osutub väiksemaks võlausaldaja nõude suuruselt, võib pandipidaja koos teiste pankrotivõlausaldajatega esitada puudu jäänud osas nõude pankrotimenetluses (§ 52 InsO). Sarnaselt Saksamaa maksejõuetusregulatsioonile, toimub Taanis tagatisõiguste realiseerimine

⁴⁶ W.W. McBryde, *Principles of European Insolvency law*, Kluwer Legal Publishers, 2003, p. 59; Nancy-Marita Maltseva, *Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö)*, Tartu 2015, lk 16.

⁴⁷ D. Faber. *Commencement of Insolvency proceedings*, Oxford University Press, 2012, lk 342; Nancy-Marita Maltseva, *Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö)*, Tartu 2015, lk 17.

väljaspool maksejõuetusmenetlust ning üldjuhul pantija pankroti korral maksejõuetusmenetlus ei avalda mõju pandieseme realiseerimisele. Nõude sissenõutavaks muutmisel on pandipidaja kohustatud saatma makseteateise enne sundtäitmise alustamist. Teoreetiliselt on võimalik, et kohus võib lükata edasi täitemenetluse läbiviimise juhul kui see osutub vajalikuks. Hüpoteeegi puhul on ka pankrotihalduril õigus realiseerida pandiga tagatud kinnisasja 6 kuu jooksul, mille möödumisel on pandipidajal õigus nõuda kohest sundmüüki. Sätte vajalikkust on põhjendatud asjaoluga, et pankrotihaldur võib olla rohkem motiveeritud realiseerimaks kinnisasja maksimaalse turuhinnaga võrreldes võlausaldajaga, kelle eesmärk on saada enda nõue rahuldatud pandieseme arvelt.⁴⁸ Taani omaniku kinnispandiõiguse puhul ei ole pandilepingu nimiväärtus vastavuses panga poolt antud laenusummaga, vaid tagatisõiguse nimiväärtusega. Hüpoteeek ei kata mitte üksnes kinnisasja ja sellel asuvaid olulisi osasid, vaid ka näiteks keskküttesüsteemi, elektrijuhtmeid, kodumasinaid ja sarnaseid kinnisasjaga kinnitatud paigaldusi. Ühtlasi ettevõtete kinnisasjade puhul näiteks majandustegevuseks vajalikud seadmed ja masinad.⁴⁹ Selline käsitlus välistab üleüldse võlgniku vara hulka kuuluvate oluliste üksikesemete realiseerimise eraldiseisvalt.⁵⁰ Eesti, Taani ja Saksamaa võrdleva näite põhjal võib eristada hüpoteegipidaja osalemist pankrotimenetluses seaduse või kohtuotsuse alusel. Olukorras, kus seadusandlus võimaldab pandieseme realiseerimist väljaspool pankrotimenetlust jättes pandipidaja õigused puudutamata pankrotimenetlusest, on tegemist tagatud nõudega võlausaldaja täieliku eelistamisega. Eesti pankrotiseadus kitsendab hüpoteegipidaja huve olulisemal määral rohkem kui Saksa õigus tagatiskinnisvõlapidaja või Taani õigus omaniku kinnispandipidaja huve. Eesti pankrotiseaduses on säilitatud tagatud nõudega võlausaldaja eristaatus tagamata nõudega võlausaldaja ees, kuid pandiese on siiski jäetud pankrotivara hulka. Nimetatu annab alust väita, et Eesti pankrotiseaduses on pandipidaja eristaatus tegelikkuses piiratud.⁵¹ Sellest tulenevalt võiks kaaluda pandipidajale õiguse andmist pandieseme realiseerimiseks väljaspool pankrotimenetlust juhul, kui pankrotivara moodustabki vaid pandiga tagatud kinnisvara.

⁴⁸ P. Wood. Principles of International Insolvency law, Sweet & Maxwell, 2007, section 14-087; Näncy-Marita Maltseva, Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö), Tartu 2015, lk 18.

⁴⁹ W. E. Moojen, Matthieu Ph. van Sint Truiden (eds.). Bank security and other credit enhancement methods : a practical guide on security devices available to banks in thirty countries throughout the world, Kluwer Law International, 1995, p. 125; Näncy-Marita Maltseva, Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö), Tartu 2015, lk 18.

⁵⁰ Näncy-Marita Maltseva, Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö), Tartu 2015, lk 18.

⁵¹ Näncy-Marita Maltseva, Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö), Tartu 2015, lk 19.

1.15 Allutatud laenude regulatsioon tugevdab võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet Pankrotiseaduses

Osäühingu moodustamisel teevad osanikud sissemaksed, millega nad osalevad osäühingu finantseerimisel. Seadus kohustab sissemakseid tegema miinimum ulatuses ja muu äritegevuseks vajaliku kapitali võib osäühing saada osanikelt näiteks laenudena. Võlausaldajate vaatepunktist tekib küsimus, kas seadus ei peaks selliseid laene käsitlema erinevalt muudest laenudest või tuleks osanikest võlausaldajaid kohelda ülejäänud võlausaldajatega samadel alustel. Kui osäühingul on võimalik laenuturul laenu võtta samadel tingimustel nagu osanikelt, siis ei peaks osanikelt laenamist põhjendatuks pidama. Samas kui laenuturul laenu saada ei ole võimalik tagatise puudumise tõttu või majandusliku olukorra tõttu, nt. ollakse alles äritegevuse käivitamise faasis, siis võiks olla laenamine osanikelt põhjendatud. Siiski ei saa mööda küsimusest, miks annavad osanikud osäühingule laenu, kui nad võiksid oma investeeringuga hoopis suurendada osakapitali ning võtta endale kui äritegevust suunavatele isikutele võlausaldajatest suurema riski ja ka vastutuse osäühingu käekäigu eest. Eristada saab lühi- ja pikaajalisi laene, sest lühiajaline osaniku poolt antud finantsabi võib olla vajalik mingi kindla olukorra lahendamist. Samal ajal pikaajaline laen on majanduslikult samaväärne osakapitali tehtud investeeringuga. Selliseid laenu andmist ei ole võimalik ja ei peagi keelama, sest sellisel juhul see raskendaks oluliselt osäühingu huvide realiseerimise võimalusi. Küll aga on võimalik seadusandjal võimalik sätestada selliste laenude staatus. Näiteks Saksamaal sätestab seadus, et kui osanik on andnud ühingule laenu olukorras, kus omakapital on kaotatud, siis loetakse sellist laenu allutatud laenuks (GmbHG § 32a) ja allutatud laenud makstakse pankrotimenetluses välja viimases järjekorras (InsO § 39 lg 1 p 5). Eesti õiguskorras sellised õigusnormid puuduvad ja osanike nõuded rahuldatakse teiste võlausaldajatega samadel alustel. Tavalistest nõuetest tahapoole on asetatud üksnes väljamaksed, mida tehakse pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist allesjäänud varast (PankrS § 153 lg 1, § 156 lg 2).⁵² Osäühing on suletatud ühing ja osäühingu puhul eeldatakse, et osaniku on ühingu seisundist teadlikud, sest nad osalevad aktiivselt selle tegevuses. Kui osanikud on laenu andmise tõttu ühingu suhtes võlausaldajad nagu teisedki võlausaldajad, siis osanikud on võrreldes teiste võlausaldajatega suuremal määral informeeritud ja neil on suuremad võimalused ühingu otsuste mõjutamiseks. Tekib küsimus, miks üks osa võlausaldajatest on paremas positsioonis võrreldes teiste võlausaldajatega. Osanikest võlausaldajatelt pole võimalik ära võtta nende informeeritust ja osalust ühingu otsustusprotsessides, aga võimalik

⁵² Andres Vutt. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: olevik ja tulevik, Juridica IX/2005, lk 610-611.

on nende laenusid käsitleda allutatud laenudena, mis pankrotimenetluses kuuluvad rahuldamisele pärast teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist. Kui Eesti õiguses oleks allutatud laenude regulatsioon osaiühingute puhul, siis oleks võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte paremini tagatud, sest allutatud laenude regulatsioon ei võimaldaks osanikest võlausaldajaid kohelda samaväärselt teiste võlausaldajatega.

2 Pankrotimenetluse raugemine (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 4)

2.1 Pankrotimenetluse raugemist reguleerivad õigusnormid

Pankrotimenetlus saab raugeda nii enne pankroti väljakuulutamist (PankrS § 29) kui ka pärast seda (PankrS § 158). Oma ülesannete kohta esitab ajutine haldur PankrS § 22 lg 5 alusel kirjaliku aruande ja arvamuse võlgniku maksejõuetuse tekkimise põhjuste kohta. Pärast seda, kui ajutise halduri aruande alusel on tuvastatud, et võlgniku vara ei kata menetluse kulusid, kohaldub PankrS § 29, mis reguleerib pankrotiavalduse menetluse raugemist, kuid see ei tähenda koheselt, et menetlus lõpetatakse. Pankrotiseaduse § 30 lg 1 alusel määrab kohus raugemise vältimiseks pankrotimenetluse kulude katteks kohtu deposiiti makstava summa, mille suuruse ja tähtaja teatab kohus Ametlikes Teadaannetes. Juhul, kui võlgnik, võlausaldaja või kolmas isik kohtu deposiiti määratud summat ei tasu, on vastavalt normi sõnastusele kohtul õigus lõpetada eelmenetlus raugemise tõttu. Tegelikult lõpetab kohus kehtiva praktika kohaselt sellisel juhul, mõne üksiku erandiga, alati pankrotiavalduse menetluse raugemise tõttu pankrotti välja kuulutamata.⁵³

Olukorda, kus pankrotimenetlus raugub pärast pankroti väljakuulutamist, reguleerib pankrotiseaduse § 158 ja selle esimese lõike kohaselt peab haldur kohtule viivitamatult teatama sellest, kui pankrotivarast ei jätku massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks vajalike väljamaksete tegemiseks. PankrS § 158 lg 4 sätestab, et pärast haldurilt aruande saamist lõpetab kohus halduri ettepanekul pankrotimenetluse raugemise tõttu, kui kohus tuvastab, et pankrotivarast ei jätku massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks vajalike väljamaksete tegemiseks. Sama sätte kuues lõige näeb ette, et kohus ei lõpeta menetlust § 158 lõike 4 alusel, kui võlausaldaja või kolmas isik maksab massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks kohtu deposiiti kohtu poolt määratud summa.⁵⁴ Kui pankrot raugub pärast selle välja kuulutamist, siis peab haldur PankrS § 158 lg 3 kohaselt esitama

⁵³ Margit Vutt. Pankrotimenetluse raugemise kohtupraktika (2008), lk 4.

⁵⁴ Ibid., lk 3.

kohtule aruande, kus on kajastatud lõpparuande jaoks seaduses ette nähtud andmed (PankrS § 162 lg 2). Samuti peab haldur aruandes märkima, kas maksejõuetuse tekkimise põhjuseks on kuriteo tunnustega tegu, raske juhtimisviga või muu asjaolu, samuti, kas haldur on esitanud avalduse kriminaalmenetluse alustamiseks (PankrS § 162 lg 3). PankrS § 29 lg 2 sõnastusest tuleneb, et pankrotimenetluse lõpetamine raugemisega olukorras, kus võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest või muudest nõuetest kolmandate isikute vastu, on kohtu õigus.⁵⁵

2.2 Raugemise probleemi kirjeldus

Paljudel juhtudel ei ole pankrotivara piisav pankrotimenetluse läbiviimiseks ja kui võlgnik, võlausaldaja või kolmas isik kohtu deposiiti raugemise vältimiseks vajalikku summat ei tasu, siis ei ole võimalik ka pankrotimenetlusega edasi minna. Kehtiva praktika kohaselt sellega menetlus lõpetatakse raugemise tõttu ning ajutisel halduril on kohustus PankrS § 29 lg 8 kohaselt juriidiline isik likvideerida kahe kuu jooksul likvideerimismenetluseta. On juhtumeid, mil juriidiline isik lõpetatakse ja kustutatakse registrist vaatamata pooleliolevale kohtumenetlusele või õigustatud isiku pikendamise taotlusele pankrotiavalduse menetluse raugemisel vaatamata sellele, et poolelioleva kohtumenetluse puhul ei või juriidilist isikut registrist kustutada (ÄS §-d 218 lg 1 ja 381 lg 1) ja juriidilise isiku lõppemisel õigusjärgluseta oleks tagajärg menetluse lõpetamine lahendit tegemata (TsMS § 428 lg 1 p 5; § 477 lg 1). Raugemisel tekitab õiguslikke küsimusi juriidilise isiku äriregistrisse ennistamise võimalus ja kaebeõigus ning praktilisest küljest toob juriidilise isiku registrist kustutamine kaasa, et maksuhaldur ei saa juhatuse liikmelt maksuvõlga sisse nõuda.⁵⁶ Kuigi ajutisel halduril või kohtul on PankrS § 28 lg 1 alusel kohustus teavitada prokuratuuri või politseid, kui ilmneb, et võlgnik on seoses maksejõuetuse tekkimisega pannud toime kuriteo tunnustega teo, selgub kas seda on tehtud minimaalselt või ei ole kohus ja ajutised haldurid kuriteo tunnustega tegusid tuvastanud. Aastal 2014 registreeriti näiteks maksejõuetumise põhjustamist 20-l ning vara varjamist pankroti- ja täitemenetluses 13-l korral, kui paljud registreeritud teadetest jõudsid süüdimõistva kohtuotsuseni, ei ole teada.⁵⁷ Arvestades pankrotiavalduste raugemiste koguhulka, on registreeritud kuritegude number pigem marginaalne. Seega lõpetatakse menetlus enamasti ilma asja sisulise lahenduseta ning võimalikule kuriteo tunnustega teole või raskele juhtimisveale jäetakse õiguslik hinnang andmata. Sellest annab tunnistust ka see, et

⁵⁵ Margit Vutt. Pankrotimenetluse raugemise kohtupraktika (2008), lk 4.

⁵⁶ Vt Riigikohtu 20. novembri 2013. aasta määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-125-13, p 14 jj; Riigikohtu 12. detsembri 2012. aasta määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-130-12, p 15; Maksejõuetusrevisjoni lähteprojekt, lk 64.

⁵⁷ Robert Mägi. Juriidilise isiku pankrotiavalduse menetluse raugemine, magistr töö 2015, lk 18.

valdava osa raugemistest moodustavad just pankroti väljakuulutamisele eelnevad raugemised (PankrS § 29 lg 1).⁵⁸ Raugemise probleemi lühiajaline mõju on, et võlausaldajate nõuded jäävad rahuldamata ja pole võimalik katta pankrotimenetlusekulutusi. Probleemi pikaajaline mõju on, et käibes lepingu mõiste kui sellise (lepingust tulenevad kohustused on täitmiseks) osatähtsus väheneb, sest pankroti kaudu on kohustustest võimalik vabaneda ja olulised rikkumised võivad jääda uurimata. Selline olukord ei loo tasakaalu võlgniku ja võlausaldajate huvide vahel, sest võlausaldajate nõuded jäävad rahuldamata ja samal ajal reeglina pole takistatud võlgniku edasi tegutsemine uue äriühingu kaudu. See omakorda võib viia konkurentsi moonutamiseni, sest äriühingud, kes kasutavad raugemist võlgadest vabanemise vahendina, võivad ühelt poolt võtta oluliselt riskantsemaid ja läbi analüüsimata ärriske, sest tegelikkuses ei riski nad mitte enda äriühingu kapitaliga, vaid võlausaldajate omaga. Isegi, kui algselt ei olnud juhtorgani liikmel kavatsus võlausaldajate raha kuritarvitada, siis liiga lihtne pankrotimenetluse väline võlgadest vabanemine võib kriitilisel hetkel, kui peaks esitama pankrotiavalduse, anda juhtorgani liikmele ahvatluse alternatiivina valida juriidilise isiku varatuks muutmise ning jätkata tegevust uues äriühingus. Teisalt on sellistel äriühingutel igapäevases majandustegevuses kasutada oluliselt rohkem käibevahendeid, kui juba eelnevalt kalkuleeritakse, et kõikide võlausaldajate nõudeid ei peagi rahuldama.⁵⁹ Samuti mõjutab selline ettevõtluskultuur negatiivselt potentsiaalsete investorite ja muud liiki partnerlussuhteid kaaluvate isikute riskivalmidust Eesti ettevõtluskeskkonnaga seonduvalt. Selle tagajärjel võivad olulised investeeringud ja/või juurdepääs välisturule jääda saamata, mis omakorda pidurdab võimalike uute töökohtade teket ja laiemalt kogu majanduse arengut. Järgnevalt püütakse välja pakkuda võimalikke lahendusi raugemise probleemi leevendamiseks.

2.3 Raugemise probleemi võimalikud lahendused

Arvestades kehtivaid kohustusliku omakapitali nõudeid ja juhtorgani liikme kohustusi, ei peaks raugemine sellisel kujul üldse eksisteerima. Juriidiline isik tegutseb läbi oma juhtorgani liikmete ning paratamatult tekib sellises olukorras küsimus juhtorgani liikme kohustusest, mille hoolsal järgimisel ei tohiks raugemist esineda. Kuigi võib esineda olukordi, mille korral püsiv maksejõuetus on juhtorgani liikme poolse tahtmatu tegevuse tulemus ja ta ei ole rikkunud juhtorgani liikmel lasuvaid kohustusi, siis tegemist on pigem erandliku olukorraga. Üldiselt saab raugemise korral üldjuhul eeldada, et juhtorgani liige on oma kohustusi rikkunud, olgu

⁵⁸ Robert Mägi. Juriidilise isiku pankrotiavalduse menetluse raugemine, magistr töö 2015, lk 18.

⁵⁹ Ibid., lk 19.

siis rikkumine tahtmatu või tahtliku tegevuse tulemus.⁶⁰ Seega pankrotimenetluste raugemise probleemi aitab oluliselt leevendada see, kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik esitab pankrotiavalduse õigeaegselt,⁶¹ st. võimalikult varakult püsiva maksejõuetuse ilmnemisel. See eeldab, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isik täidaks enda kohustust esitada pankrotiavaldus 20 päeva jooksul pärast püsiva maksejõuetuse ilmnemist.⁶² Seaduses peaks olema sõnastatud võimalikult selgelt maksejõuetuse mõiste ja kuidas pankrotiavaldust esitama kohustatud isik seda ära tundma peaks ning mis on sellele reageerimise võimalused (vt. 1.5). Viimane hõlmab ka püsiva maksejõuetuse selgemat eristamist ajutisest maksejõuetusest ja pankrotiavaldust esitama kohustatud isiku suunamist/motiveerimist ajutise maksejõuetuse staadiumit ületama saneerimise teel. Kõige olulisem aspekt on, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isikud esitaksid pankrotiavalduse õigeaegselt⁶³ ja reageeriks olulisemalt suuremal määral ajutisele maksejõuetusele võrreldes praegusega.

Üks võimalus selleks on pankrotiavalduse mitte õigeaegne esitamine jõulisemat siduda negatiivsete tagajärgedega ja ajutisele maksejõuetusele reageerimine siduda negatiivsete tagajärgede ära langemisega, kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik asub äriühingut saneerima ajutise maksejõuetuse staadiumis, st. pankrotiavaldust esitama kohustatud isik pole lasknud ajutisel maksejõuetuse staadiumil kujuneda püsivaks maksejõuetuseks. Selliseks negatiivseks õiguslikuks tagajärjeks hilinenult pankrotiavalduse esitamise või üldse esitamata jätmise eest võiks olla pankrotiavaldust esitama kohustatud isiku kohustus osaleda pankrotimenetluse kulude kandmises ja temale (teatud tingimustel) kohaldatav ärikeeld. Ka Tartu Maakohus on asunud enda maksejõuetusrevisjoni ettepanekutes seisukohale, et äriühingu juhtorgani liikme vastutust tuleks pankroti korral suurendada nii menetluskulude kandmisel kui ka muu vastutuse osas suurendada, viidates sellele, et Riigikohtu seisukohad ärikeelu asjus on aidanud kaasa vastutuse puudumise süvenemisele.⁶⁴ Tartu Maakohtu

⁶⁰ Robert Mägi. Juriidilise isiku pankrotiavalduse menetluse raugemine, magistritöö 2015, lk 25.

⁶¹ Samale seisukohale on asunud Tartu Maakohus enda poolt esitatud ettepanekutes maksejõuetusõiguse revisjoni ettevalmistamisel 08.10.2015, lk 2 (punkt 2.1). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tartu_maakohtu_ettepanekud.pdf

⁶² Eesti Advokatuuri Maksejõuetuskomisjon on enda 23.09.2015 ettepanekutes asunud seisukohale, et juhatuse liikmeid on vaja suunata täitma oma pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustust, lk 5 (punkt 3.9). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/eesti_advokatuuri_ettepanekud.pdf

⁶³ Samale seisukohale on asunud Tartu Maakohus enda poolt esitatud ettepanekutes maksejõuetusõiguse revisjoni ettevalmistamisel 08.10.2015, lk 2 (punkt 2.1). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tartu_maakohtu_ettepanekud.pdf; Eesti Advokatuuri Maksejõuetuskomisjoni 23.09.2015 ettepanekud maksejõuetusõiguse revisjoni ettevalmistamisel, lk 5 (punkt 3.9). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/eesti_advokatuuri_ettepanekud.pdf;

⁶⁴ Tartu Maakohus ettepanekud maksejõuetusõiguse revisjoni ettevalmistamisel 08.10.2015, lk 2 (2.2). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tartu_maakohtu_ettepanekud.pdf

seisukohtade kohaselt ei peaks pankrotiavalduse esitamata jätmise olema kriminaalmenetluses lahendatav süütegu, küll aga tuleks näha ette mingit liiki sanktsioon, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isikut suunata tema pankrotiavalduse esitamise kohustust täitma.⁶⁵ Seejuures tegemist ei ole uue ideega, vaid pigem vana idee päevakorda tagasitoomisega, sest juba 2004. aasta PankrS eelnõu seletuskirjas oli juttu võimalusest nõuda juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikmetelt menetluskulude katteks kuni 100 000 eesti krooni suuruse summa maksmist kohtu deposiiti. Seletuskirja kohaselt oleks nimetatud nõude saanud kohus esitada juhul, kui juriidilisest isikust võlgniku enda varast ei piisa menetluskulude katmiseks. Seletuskirjas toodi välja, et sellise põhimõtte kehtimise puhul saaks pankrotimenetluse raugemise tõttu lõpetada üksnes juhul, kui deposiiti nõutavat summat ei õnnestu kätte saada üheltki juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikmelt ja võimalike kuritarvituste (nn tankistide kasutamise) vältimiseks sooviti deposiidi maksmiseks kohustatuks ka kõik need isikud, kes on olnud võlgniku juhtorgani liikmeteks pankrotiavalduse esitamisele eelnenuid kolme kuu jooksul.⁶⁶

Pankrotiavaldust esitama kohustatud isikut motiveerib pankrotiavaldust esitama õigeaegselt see, kui hilinenult esitamisega (oma kohustusi rikkudes) kaasneb kohustus osaleda pankrotimenetluse kulude kandmises ja olemas on oht, et teatud tingimustel kohaldatakse ärikeeldu. Eeltoodust tulenevalt võiks kaaluda pankroti väljakuulutamise sidumist sellega, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isik on kohustatud kandma pankrotimenetluse kulud,⁶⁷ kui ta teatud ajaperioodi jooksul ei tõenda kohtule, et ta ei ole pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega oma kohustusi rikkunud.⁶⁸ Kui pankrotiavaldust kohustatud isik soovib seda eeldust ümber lükata, siis tema peab kohtule tõendama, et ta ei ole pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega oma kohustusi rikkunud. See tähendab, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isiku tõendamiskoormis hõlmab ka püsiva maksejõuetuse ilmnemise hetke kindlaks tegemist ja tõendamist, et 20 päeva jooksul pärast selle ilmnemist pankrotiavaldust esitama kohustatud isik tõepoolest pankrotiavalduse esitas. Sellise regulatsiooni ohuks on, et

⁶⁵ Ibid., lk 2 (2.2). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tartu_maakohtu_ettepanekud.pdf

⁶⁶ Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja ettepanek Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 7-7/5657, punkt 1.7

⁶⁷ Eesti Advokatuuri Maksejõuetuskomisjon on enda 23.09.2015 ettepanekutes asunud seisukohale, et pankrotimenetluse raugemisel võiks olla võimalik välja mõista ajutise halduri tasu ja kulutused isikutel, kes kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse esitamata, lk 5 (punkt 3.9). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/eesti_advokatuuri_ettepanekud.pdf

⁶⁸ Samale seisukohale on asunud Tartu Maakohus enda poolt esitatud ettepanekutes maksejõuetusõiguse revisjoni ettevalmistamisel 08.10.2015, lk 2 (punkt 2.1). Internetis kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tartu_maakohtu_ettepanekud.pdf;

ükski võlgnik pankrotiavaldust esitada ei taha, sest pankrotiavalduse esitamisega kaasneb reaalne oht, et tuleb kanda pankrotimenetluse kulud. Samas tuleb küsida, et kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik ei pea kandma pankrotimenetluse kulude kandmise riski, siis kes see muu peaks seda riski kandma? Selle riski panemine pankrotiavaldust esitama kohustatud isikule tundub õiglane, sest tema on see, et kes ettevõtluses äriühingu kaudu osaleb ja lepinguid sõlmib. Miks peaksid tema asemel riski kandma võlausaldajad või riik. Kui selline pankrotimenetluse kulude kandmise risk peakohal ripub, siis võib sellel olla ka vastupidine mõju, et suuremal määral kantakse hoolt, et pankrotiavaldus saaks õigeaegselt esitatud ja/või likvideeritakse ühing. Mõeldav oleks pankrotimenetluse kulude kandmise kohustus panna teatud osas pankrotiavaldust esitama kohustatud isikule peale. Näiteks kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik kohtule ei tõenda, et esitas pankrotiavalduse õigeaegselt, siis peab ta kandma ajutise halduri kulutused või siis pankrotimenetluse kulud 70% ulatuses.

Oluline on, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isik peaks kohtule tõendama, et ta on pankrotiavalduse esitanud õigeaegselt oma kohustusi rikkumata on kooskõlas ÄS-i ja PankrS tulenevate põhimõtetega, mis näevad ette äriühingutele kapitalinõuded ja pankrotiavalduse esitamise kohustuse ning juhatuse liikmele hoolsuskohustuse. Selline regulatsioon peaks pankrotiavaldust esitama kohustatud isikut motiveerima raamatupidamisse hoolikamalt suhtuma ja ajutise-püsiva maksejõuetuse näitajaid bilansist otsima. Ei tohi eksisteerida olukorda, kus dokumentatsiooni puudumine justkui aitab vältida vastutust pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata jätmise eest.⁶⁹ Eesmärk on saavutada olukord, kus püsiva maksejõuetuse ilmumise hetke kindlaks tegemine poleks võlausaldaja või pankrotihalduri tõendada enda nõude maksmapanekul, vaid püsiva maksejõuetuse hetke ilmumise kindlaks tegemine oleks pankrotiavaldust esitama kohustatud isiku(te) tõendada, et ennast pankrotimenetluse kulude kandmise kohustusest vabastada. Pankrotimenetluse kulude kandmises osalevad need juhatuse liikmed, kes olid 3 kuud enne maksejõuetuse ilmumise hetke ametis. Kui mitu erinevat juhatuse liiget tegutses, siis tuleks pankrotimenetluse kulud nende vahel vastavalt jaotada. Kui juhatust osühingul ei olnud, siis kannavad osanikud (ja nõukogu olemasolu korral selle liikmed) (vt. 1.8) pankrotimenetluse kulud vastavalt. Eesmärk on kaasata pankrotiavaldust esitama kohustatud isikut suuremal määral osalema pankrotimenetluse läbiviimise kulude kandmisesse. Kaitstud on need pankrotiavaldust esitama kohustatud isikud, kes esitasid

⁶⁹ Iko Nõmm, Juhtorgani liikme vastutus kohtuniku pilgu läbi (ettekannete konverentsil “Äriseadustik 20: Eesti ja Euroopa ühinguõiguse kogemused ja arenguvõimalused”), Tartu 2015, lk 4. Kättesaadav internetis: https://www.oi.ut.ee/sites/default/files/oi/iko_nomm_ettekanne.pdf

pankrotiavalduse õigeaegselt ja kes suudavad seda kohtule tõendada ning “karistab” neid pankrotiavaldust esitama kohustatud isikuid, kes seda ei teinud ja/või ei suuda raamatupidamise dokumentatsiooni esitada.

2.4 Ärikeeldu rakendamine pankrotimenetluses kui pankrotimenetluse raugemist ärahoidev meede

Praeguse regulatsiooni kohaselt on ärikeeld (PankrS § 91), tegutsemiskeeld (KarS § 49) ja ettevõtluskeeld (KarS § 49¹) sisult väga sarnased abinõud, kuigi ärikeeld on pankrotiõiguslik õiguskaitsevahend ja ülejäänud kaks karistusõiguslikud abinõud (füüsilisele isikule süüteo eest kohaldatavad lisakaristused).⁷⁰ Ärikeeldu õiguslikuks tagajärjeks on keeld olla ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige ja juriidilise isiku likvideerija ja prokurist. Ärikeeldu (PankrS § 91) puhul on oluline, et see ei kohaldu automaatselt, vaid ärikeeldu peab kohus kohaldama (PankrS § 91 lg 4) ja kohaldades peab kohus järgima teatud nõudeid. Kohtul on ärikeeldu (PankrS § 91) võimalik kohaldada juriidilisest isikust pankrotivõlgniku puhul pankrotimenetluse kestel (PankrS § 91 lg 2) ja pankrotimenetluse järgselt (PankrS § 91 lg 3). Praktikast on ärikeeldu kohaldamise võimalused piiratud, sest ärikeeldu saab kohaldada isiku suhtes, kes on pannud pankrotistunud juriidilist isikut juhtides suure tõenäosusega toime kuriteo, kuid keda ei ole selle eest veel süüdi tunnistanud (põhjendatud kuriteokahtlus) ning kelle puhul on tõsine oht, et ta võib ärikeeldu kohaldamata jätmisel toime panna uusi sarnaseid kuritegusid.⁷¹ Ärikeeldu kohaldamiseks (PankrS § 91 lg 2) tuleb kohtul esmalt ära näidata põhjendatud kuriteokahtlus, (st et kohtul on alust arvata, et isik on pankrotistunud juriidilist isikut juhtides pannud suure tõenäosusega toime kuriteo)⁷² ja kui seda teha võimalik ei ole, siis ei saa ka ärikeeldu (PankrS § 92 lg 2) kohaldada. Selline regulatsioon seob juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikmele ärikeeldu kohaldamise rangete kriteeriumitega (põhjendatud kuriteokahtlus) ja samal ajal füüsilisest isiku võlgniku puhul selliseid rangete kriteeriume ärikeeldu kohaldamine ei eelda. On põhimõtteliselt arusaamatu, miks füüsilisest isikust võlgniku puhul kohaldub ärikeeld automaatselt ja juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme puhul eeldab kohtu poolt kohaldamist kooskõlas rangete kriteeriumitega (põhjendatud kuriteokahtlus). Eriti arvestades seda, et juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme kaudu on võimalik ettevõtluskeskkonda kahjustada suuremal määral võrreldes füüsilise isikuga.

⁷⁰ Margit Vutt. Ärikeeld pankrotimenetluses, Tartu 2009, lk 4. Kättesaadav internetis: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2009/arikeeldpankrotimenetluses_margit_vutt_loplik.pdf

⁷¹ 3-2-1-124-09, p 15.

⁷² 3-2-1-124-09, p 32.

Füüsilise isiku reaalsed võimalused nii pankrotimenetluse kestel kui ka sellele järgneval ajal tegeleda ettevõtlusega on piiratud või koguni olematud ja sealt tulenev võimalik kahju pole võrreldav selle võimaliku kahjuga, mida põhjustab ettevõtluskeskkonnale juriidilise isiku juhtorgani liige, kes korduvalt äriühinguid pankrotistab-võlausaldajatele maksmata jätab ning siis jälle uusi äriühinguid asutab ja majanduskäibes edasi tegutseb. Kui sama isik toimetab erinevates äriühingutes, mis pankrotistuvad ja mille pankrotimenetlused raagevad ning samal ajal isik asutab uusi äriühinguid, siis arve selle eest saavad võlausaldajad, riik ja laiemalt kogu ettevõtluskeskkond. Eelkõige võlausaldajate perspektiivist vaadatuna tõstatub küsimus, et kuivõrd ettevõtluskeskkond on kaitstud ja koostööpartnereid üldse usaldada saab, kui majanduskäibes on võimalik maksejõuetutel äriühingutel osaleda ja pankrotiavaldust esitama kohustatud isikuid mitte õigeaegse pankrotiavalduse esitamise eest vastutusele ei võeta. Kuigi ettevõtlusvabadus annab võlausaldajale ja kõigile teistele õiguse nõuda, et avalik võim ei sekkuks tema ettevõtlusena käsitletavasse tegevusse, siis teisalt on õigus nõuda ka teatud positiivsete meetmete järele.⁷³ Riigi positiivsete kohustuste hulka seoses ettevõtlusvabadusega kuulub kohustus luua õiguslikud raamistikud ettevõtlusvabaduse teostamiseks selliselt, et ühe õiguste teostamine ei kahjustaks ülemäära kellegi teise omi. Antud juhul kahjustab ettevõtluskeskkonda see, kui majanduskäibes osalevad maksejõuetud äriühingud ja juhtorgani liikmel säilib õigus majanduskäibes uue äriühingu kaudu tegutseda, kui temaga seotud mõni teine äriühing on lõpetatud ilma pankrotimenetluseta raugemise tõttu ja võimalikud rikkumised uurimata jäänud. Majanduskeskkonda aitaks parandada see, kui piirata nende isikute osalust majanduskäibes, kes pankrotiavaldust õigeaegselt ei esita ja ei täida pankrotimenetluse kulude deposiiti tasumise kohustust.

Eeltoodust tulenevalt peaks PankrS § 92 sätestatud ärikeeldu sätteid täiendama (lõdvendama) selliselt, et ärikeeldu kohaldamine ei eeldaks juriidilisest isikust võlgniku puhul juhtorgani liikme põhjendatud kuriteokahtlust ega maksejõuetusalase süüteo toimepanekut. Ärikeeldu peaks saama kohaldada selliste juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme suhtes, kes pole pankrotiavaldust esitanud õigeaegselt ja kes ei tasu pankrotimenetluse kulutusi deposiiti. Reguleerimise eesmärk on pankrotiavaldust esitama kohustatud isikuid suunata õigeaegselt pankrotiavaldust esitama, et vältida pankrotimenetluse raugemist ja võimalike kuritegude uurimata jätmist. Kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik pole kohtule tõendanud, et ta esitas pankrotiavalduse õigeaegselt ja keeldub pankrotimenetluse kulude deposiiti tasumisest,

⁷³ Põhiseaduse kommentaarid § 31, Nr. 6.

siis peaks kohtul olema õigus kohaldada sellise isiku suhtes ärikeeldu. Tegemist on ettevõtlusvabaduse piiramisega, aga see piirang on proportsionaalne arvestades, et piirangu kohaldumine eeldab pankrotiavaldust esitama kohustatud isiku 2 rikkumist (mitte õigeaegne pankrotiavalduse esitamine, pankrotimenetluse kulude tasumata jätmine). Igal ettevõtluses tegutseval juhtorgani liikmel on võimalik sellest piirangust hoiduda, kui esitab pankrotiavalduse õigeaegselt. Meediast läbi käinud arvamus nagu ärikeeldu võiks kohaldada siis, kui äriühing on jätnud korduvalt majandusaruande esitamata, on ilmselt ebaproportsionaalne piirang. See tähendab kui võrrelda rikkumise tõsidust – majandusaasta aruande esitamata jätmine vs pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata jätmine, siis viimasel on majanduskeskkonnale suurem negatiivne mõju.

2.5 Ajutise halduri töö kvaliteedi roll raugemise probleemi lahendamise juures

Kuigi alates 2006. aastast alates kehtib olukord, kus võlgniku pankrotiavalduse raugemisel, hüvitatakse ajutise halduri tasu ja kulutused riigi vahenditest, ei ole see lahendus parandanud menetluse kvaliteeti ega vähendanud raugemiste arvu. PankrS § 23 lg 3 sätestab maksimaalse tunnitasu ülemmäärana 96 eurot ajutise halduri tunnitasu ja sama paragrahvi lg 4 sätestab maksimaalse hüvitatava ajutise halduri tasu ja kulutustena kokku 397 eurot. Kui arvestada ajutise halduri töötunni hinnaks 96 eurot ning olukorras, kus maksejõuetul äriühingul vara puudub, saab ajutine haldur arvestada 397 euro suuruse tasuga, mis katab ajutise halduri umbes nelja töötunni mahu, mille eest tuleb katta bürookulud. PankrS § 22 lg 2 kohaselt on tal kohustus selgitada välja võlgniku vara, kohustused ja võlgniku vara puudutavad täitemenetlused, mis praktikas tähendab päringute saatmist maksuametile, erinevatele registritele ning krediitiasutustele. Lisaks eeltoodule peab ajutine haldur antud aja raames tuvastama ka maksejõuetuse põhjuse: kas oli selleks kuriteo tunnustega tegu, raske juhtimisviga või muu asjaolu, eelduslikult määrab kindlaks ka maksejõuetuse tekkimise aja ning koostab aruande kohtule esitamiseks. Lähtudes töö mahust, mis ajutisel halduril igal juhul tuleb teha, võib eeldada, et ajutine haldur ei olegi motiveeritud põhjalikumalt süvenema maksejõuetu äriühingu detailidesse ning tema hinnangud on pealiskaudsed ja formaalsed.⁷⁴ Arvestades eeltoodut saab teha järelduse, et ajutine haldur ei suuda tegelikkuses täita temale pandud kohustusi raugemise olukorras, sest töömaht ja töötasu ei ole omavahel vastavuses. Ka huvigruppide tagasisides on välja toodud, et ajutise halduri töö maht on esialgselt esitatud hinnangutel keskmiselt 20 tundi (mida arvesse võttes peaks piirmäär olema 1500-2000 või

⁷⁴ Robert Mägi. Juriidilise isiku pankrotiavalduse menetluse raugemine, magistr töö 2015, lk 41.

enamgi eurot) ja 960 eurot võiks olla kompromiss halduri tegelike kulude ja riigi võimaluste vahel.⁷⁵ Ajutise halduri tasu peab olema vastavuses tehtud töö tegeliku mahu ja tegelike kulutustega ning ei tohi oleneda võlgniku varalisest olukorrast. Kui ajutise halduri tasu sõltub võlgniku varalisest olukorrast, siis mõjutab see halduri sõltumatust ja tekib erisus vähem ning rohkem prioriteetsete pankrotimenetluste vahel, mille tagajärjeks on oluliste rikkumiste uurimata jätmine. Ajutise halduri töö kvaliteedi tõstmiseks tuleb ette näha mehhanism, mis võimaldab ajutisele haldurile maksta tasu, mis on vastavuses tehtud töö tegeliku mahu ja tegelike kulutustega. Selle eesmärgi saavutamiseks on mitmeid variante: 1. Säilitada praegune süsteem ja tõsta riiklikest vahenditest ajutisele haldurile maksimaalse hüvitatava tasu ja kulutuste summat; 2. kaasata pankrotimenetluse kulude kandmisesse pankrotiavaldust esitama kohustatud isik, kui ta on pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud.

2.6 Kuidas võlausaldajaid suuremal määral motiveerida pankrotimenetluse kulusid deposiiti tasuma?

Praeguse regulatsiooni kohaselt on võlausaldajal (ja ka kolmandal isikul) võimalik maksta pankrotimenetluse kulude katteks deposiidina kohtu poolt määratud summa (§ 29 lg 3 PankrS), aga võlausaldajate motivatsioon on madal, kuna see eeldab võlausaldaja riskivalmidust lisaks enda nõude kaotamisele kaotada menetluse käigus ka deposiidiks tasutud summa. Isegi kui raugemise ärahoidmise tulemusel õnnestub pankrotivara suurendada mõningal määral, siis võlausaldaja deposiidi nõue kujutab endast pankrotimenetluse kulu § 150 lg 1 pkt. 5 PankrS mõttes. See tähendab, et enne deposiidi summa võlausaldajale tagastamist tuleb tasuda 1. vara välistamise ja tagasivõitmise tagajärjedest tulenevad nõuded (§146 lg 1 pkt. 1 PankrS), 2. Võlgnikule ja tema ülalpeetavale makstav elatis (§ 146 lg 1 pkt. 2 PankrS), 3. Massikohustused (§ 146 lg 1 pkt. 3 PankrS) (3.1 pankrotimenetluse ajal halduri poolt oma ülesannete täitmisel tehtud tehingutest ja muudest toimingutest tekkinud kohustused; 3.2 võlgniku poolt täitmata lepingutest tulenevad kohustused, kui haldur on jätkanud kohustuse täitmist või teatanud, et kavatseb nõuda lepingu täitmist; 3.3 võlgniku majandustegevuse jätkamisega seotud maksud; 3.4 juriidilisest isikust võlgniku poolt pankrotimenetluse ajal õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise kohustused; 3.5 muu kohustus, mida käesolev seadus loeb massikohustuseks vastavalt § 148 lg 1 Pkt. 1-5 PankrS), 4. Pankrotimenetluse kulud (§ 146 lg 1 pkt. 3 PankrS) (4.1 menetluskulud; 4.2 ajutise halduri tasu; 4.3 halduri tasu; 4.4 pankrotitoimkonna liikmete

⁷⁵ Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja ettepanekud pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmiseks (lisa 1), 27.08.2015, lk 16.

tasu; 4.5 ajutise halduri ja halduri tehtud vajalikud kulutused oma ülesannete täitmiseks; 4.6 käesoleva seaduse § 11 või § 30 alusel deposiidina makstud summa). Eeltoodust järeldub, et võlausaldaja saab pankrotimenetlusega seotud väljamaksete grupis (§ 146 lg 1 PankrS) enda deposiidi tagasi kõige viimasena, kuna deposiidi nõue kuulub pankrotimenetluse kulude gruppi (§150 lg 1 pkt. 6 PankrS), mis makstakse välja kõige viimasena. Seejuures pankrotimenetluse kulude grupi sees (§ 150 lg 1 pkt 6 PankrS) puudub väljamaksete teostamise kohustusliku järjekorra kord, mis tähendab, et pankrotimenetluse kulusid välja makstes on võimalik võlausaldaja deposiidi nõue tasuda kõige viimasena. Võlausaldaja perspektiivist vaadatuna on pankrotikulude summa deposiiti tasumise näol tegemist instrumendiga, mis võimaldab pankrotimenetlust küll läbi viia ja uurida võimalikke rikkumisi, aga enamikel juhtudel võlausaldaja nõude rahuldamise perspektiivi suurendamisele see kaasa ei aita, kuna isegi kui pankrotivara õnnestub suurendada, siis võlausaldaja(te) nõuete rahuldamiseni jõuab asi alles siis kui kõik pankrotimenetlusega seotud väljamaksed PankrS § 146 lg 1 alusel on sooritatud. Ka võlausaldaja õigus nõuda deposiidina tasutud summa hüvitamist isikutelt, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitama (§ 30 lg 3 PankrS) ei aita kaasa sellele, et võlausaldaja oleks motiveeritum deposiiti pankrotikulud tasuma, sest ka see eeldab võlausaldajalt täiendavat pingutust ning võlausaldaja huvi on eelkõige suunatud enda nõude rahuldamise võimaluste suurendamisele pankrotimenetluses ja mitte pankrotimenetluse toimumisele kui sellisele. (Kuigi pankrotimenetluse toimumine kui selline võib viia selleni, et võlausaldaja saab deposiidi tagasi ja võlausaldaja nõude rahuldamise perspektiivid suurenevad).

Eeltoodust tulenevalt on praeguse regulatsiooni juures enamike võlausaldajate jaoks majanduslikult otstarbekam leppida olukorraga, kus võlausaldaja nõue jääbki rahuldamata ja pankrotimenetlus raugneb, kui et kulutada võlgniku peale täiendavaid vahendeid ja jääda veelgi suuremasse miinusesse. Üldjoontes peab võlausaldajal olema võimalus pankrotimenetluse raugemist ära hoida sellega, et tasub deposiiti pankrotimenetluse kulutuste summa, aga võlausaldaja roll peaks eelkõige seisnema pankrotimenetluse käivitamises/raugemise ärahoidmise ja mitte pankrotimenetluse läbiviimise kulude kandmises lisaks “kaotatud nõudele”. On ebaproportsionaalne, kui võlausaldaja peab lisaks “kaotatud nõudele” kandma ka deposiiti tasutud summa kaotamise riski. Võlausaldajale saaks võimaldada pankrotimenetluse käivitaja rolli olukorras, kus võlgnik ise pankrotiavaldust ei esita sellega, et võlausaldaja tasub pankrotimenetluse kulud deposiiti ja kui pankrotimenetlus algatatakse, siis kaasneb sellega pankrotiavaldust esitama kohustatud isiku kohustus tasuda pankrotimenetluse kulud (või osa

kuludest) deposiiti, kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik teatud ajaperioodi jooksul ei tõenda kohtule, et ta pole rikkunud pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustust. Kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik tasub kulud deposiiti, siis sellest rahast hüvitatakse võlausaldajale tema poolt deposiiti tasutud summa. Kui ilmneb, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isik ei rikkunud pankrotiavalduse õigeaegselt esitamise kohustust, siis tagastab temale pankrotimenetluse kuludeks tasutud summa Pankrotiombudsman ja raugemise ohu korral muutub pankrotimenetlus avalikuks pankrotimenetluseks, mis viiakse Pankrotiombudsmani poolt läbi. See süsteem saab töötada ainult siis, kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isikud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisel tõepoolest pankrotimenetluse kulud deposiiti tasuvad. Kui raugemiste arv on suur ja pankrotiavaldust esitama kohustatud isik rikkumise korral kulusid deposiiti ei tasu, siis pole realistlik, et Pankrotiombudsman suudaks kõikide raugemistega tegeleda ja võlausaldajatele nende poolt tasutud deposiidi summasid tagastada.

2.7 Tõendamiskoormise ümberpööramine ülal kirjeldatud viisil aitab tasakaalustada võlausaldajate ja võlgniku huve suuremal määral võrreldes praegusega

Kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik peab kohtule tõendama, et ta on esitanud pankrotiavalduse õigeaegselt oma kohustusi rikkumata, siis see aitab paremini kaitsta võlausaldaja huve pankrotimenetluses võrreldes praegusega (VÕS § 1043, 1045 lg 1 p 7 ja lg 3). Kui ühingu võlausaldaja tahab tõendada kahju tekitamise õigusvastasust sellega, et juhatuse liige rikkus kaitsenormi (VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3), siis peab ta tõendama lisaks sellele, et juhatuse liige rikkus seadusest tulenevat kohustust, ka seda, et talle tekkinud kahju ära hoidmine oli vähemalt üheks normi eesmärgiks (VÕS § 1045 lg 3).⁷⁶ Kui kaitsenormi rikkumine eeldab juhatuse liikme tahtlust või rasket hooletust, peab võlausaldaja tõendama ka sellise süüvormi esinemist. Kohtupraktika on tunnistanud kaitsenormiks ÄS sätteid (§ 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹), mis näevad ette juhatuse liikme kohustuse esitada ühingu maksejõuetuse korral pankrotiavaldus.⁷⁷ Nimetatud normide rikkumise korral on võlausaldajal õigus nõuda juhatuse liikmelt kahju hüvitamist summas, mille võrra enam oleks õnnestunud tema nõuet rahuldada siis, kui pankrotiavaldus oleks esitatud õigeaegselt. Nõude maksmapaneku väljavaated sõltuvad siin sellest, kas õnnestub selgeks teha, millal tekkis ühingu püsiv maksejõuetus ning

⁷⁶ 3-2-1-30-07, p 10; 3-2-1-162-12, p 11; 3-2-1-88-10, p 10; 3-2-1-150-09, p 12.

⁷⁷ 3-2-1-79-05, p 12.

milline oli samal ajahetkel ühingu varade ja kohustuste maht. Võlausaldajal on keeruline seda teha olukorras, kus äriühingu raamatupidamine on jäetud korraldamata või on raamatupidamisdokumendid hävitatud. Tõendamiskoormise lasumine võlausaldajal viib praeguse regulatsiooni puhul olukorrani, kus juhatuse liikme poolt raamatupidamiskohustuse rikkumine vabastab teda vastutusest pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmise eest. Lahenduseks võiks olla tõendamiskoormise ringi pööramine ülal kirjeldatud viisil (pankroti väljakuulutamise hakkab kehtima eeldus, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isik on kohustust rikkunud, kui ta seda tähtaja jooksul ümber ei lükka). Kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik püsiva maksejõuetuse väljakujunemise hetke (20 päeva jooksul pärast püsiva maksejõuetuse ilmnemist peab esitama pankrotiavalduse) kindlaks teha ei suuda, siis jääb kehtima välja pakutud eeldus, et pankrotiavaldust kohustatud isik pole pankrotiavaldust õigeaegselt esitanud. Kui sellise eelduse ümberlukkamise tõendamiskoormis lasub pankrotiavaldust esitama kohustatud isikul, siis on võlausaldajal enda nõuet VÕS § 1045 lg 1 P 3 ja lg 3 alusel vähem keeruline maksma panna ja seeläbi on tal võimalik enda huvisid menetluses paremini kaitsta.

3. Pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed (lähteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 6)

3.1 Sundtäitmise peatumine (PankrS § 17 lg 3) ajutise halduri nimetamisel

PankrS § 108 lõike 2 kohaselt on pankrotivara vara, mis oli võlgnikul pankroti väljakuulutamise ajal, samuti vara, mis nõutakse või võidetakse tagasi või mille võlgnik omandab pankrotimenetluse ajal. Riigikohus on leidnud, et ka pankrotivõlgniku nõuded kolmandate isikute vastu kuuluvad pankrotivara hulka.⁷⁸ PankrS § 17 lg 3 (koosmõjus TMS § 46 lg 1 p 8) kohaselt peatab kohus ajutise halduri nimetamisel võlgniku suhtes toimuva sundtäitmise. Tegemist on imperatiivse sättega, millest kohtul pole võimalik kõrvale kalduda, st. kohus peab peatama halduri nimetamisel võlgniku suhtes toimuva sundtäitmise(d). Täitemenetluse peatumisel jäävad tehtud täitetoimingud jõusse (TMS § 47 lg 1), peatub arestimisakti alusel nõude täitmine ja võlgniku varale seatud keelumärked jäävad püsima (TMS § 47 lg 1²). Nii ei saa võlgnik juba arestitud vara menetluse peatamise aja jooksul võõrandada. Menetluse peatamisega on võrreldav toimingu edasilükkamine TMS § 44 alusel. Erinevalt menetluse peatamisest käib toimingu edasilükkamine vaid mingi konkreetse kavandatava

⁷⁸ 3-2-1-120-12, p 10; 3-2-1-12-16, p 16.

täitetoimingu kohta ning ülejäänud toiminguid võib teha. Näiteks kui on lükatud edasi enampakkumise läbi viimine, võib kohtutäitur siiski maksta sissenõudjale välja pangakonto arestiga laekunud raha. Menetluse peatamise korral seda teha ei saa.⁷⁹

Sundtäitmise peatamise näol on tegemist meetmega, mis suunatud nii võlgniku kui ka võlausaldajate huvide kaitsele. Sundtäitmise peatamine peaks aitama ära hoida seda, et püsiva maksejõuetuse olukorras ei kehtiks põhimõte “kes ees, see mees,” vaid et püsiva maksejõuetuse olukorras toimuks võlgniku vara jaotamine (ja/või tervendamine) vastavalt pankrotiseaduse põhimõtetele juhul kui ajutise halduri määramisel järgneb ka pankroti välja kuulutamine. Sisuliselt sundtäitmise peatumine kujutab eelsammu selleks, et pankrotimenetluse välja kuulutamisel oleks võimalik sundtäitmine lõpetada (ära hoida võlgniku vara võlausaldaja/sissenõudja omandisse minek) ja sundtäitmise alt vabanenud vara pankrotivara hulka arvata. Sundtäitmise peatumine on vajalik ka selleks, et ajutisel halduril oleks võimalik enda ametisse määramise seisuga hinnata võlgniku vara ja kohustuste mahtu püsiva maksejõuetuse seisundi kinnitamiseks või ümberlükkamiseks. Pärast peatamise aluse äralangemist menetlus uuendatakse. Riigikohus on analüüsinud täitemenetluse peatamise suhet pankrotimenetluse alustamisega ja leidnud, et pankrotimenetluse raugemisel võlgnikul piisava vara puudumise tõttu on kohtutäituril õigus jätkata täitemenetlust olemasoleva arestitud vara osas. Nõude rahuldamine sellise arvelt ühe võlausaldaja nõude täitmiseks ei kujuta endast teiste võlausaldajate õiguste rikkumist.⁸⁰

Kokkuvõttes täitemenetluse peatamine ajutise halduri määramisel on vajalik, et ajutine haldur saaks välja selgitada võlgniku majandusliku seisundi ajutise halduri määramise seisuga ja et võlausaldajad ei saaks võlgniku vara jagada võlgniku püsivas maksejõuetuse seisundis kes ees, see ees põhimõttel, vaid et alates võlgniku püsivalt maksejõuetuks muutumise hetkest saaksid rakendada pankrotimenetluse vara jaotamise põhimõtted (eelkõige võlausaldajate kollektiivse rahuldamise põhimõte). Ajutisel halduril või kohtul ei peaks olema kaalutusõigust täitemenetluse jätkamise/lõpetamise üle enne pankroti välja kuulutamist, kuna ajutise halduri nimetamise faasis pole võlgniku püsiv maksejõuetus veel kindlaks tehtud ja sellepärast pole põhjendatud võlgniku vara käsitlemine pankrotivarana. Kui ajutisel halduril oleks kaalutusõigus täitemenetluse või kohtumenetluse jätkamise/lõpetamise osas enne pankroti

⁷⁹ Anneli Alekand. Täitemenetlusõigus, Tallinn 2017, lk 158.

⁸⁰ 3-2-1-38-08, p 10-12.

välja kuulutamist, siis tähendaks see ajutise halduri otsustusõigust võlgniku vara üle. Sellise otsustusõiguse andmine ajutisele haldurile või kohtule võlgniku vara puudutavate täitemenetluste või kohtumenetluste üle võiks olla põhjendatud siis, kui kohus on keelanud võlgnikul vara käsutada ajutise halduri nõusolekuta (PankrS § 22 lg 2 p 4). Juhul kui kohus võlgnikul vara käsutamist keelanud ei ole (PankrS § 22 lg 2 p 4), siis enne pankroti välja kuulutamist peaks ajutise halduri nimetamise õiguslik tagajärg piirduma täitemenetluse peatumisega (PankrS § 17 lg 3).

3.2 Kohtumenetluse peatamine ajutise halduri nimetamisel?

Sarnaselt täitemenetluse peatumisega (PankrS § 17 lg 3) võiks ajutise halduri nimetamisel peatuda ka võlgniku varaga seotud kohtumenetlused. Ei pankrotiseadusest ega seletuskirjast nähtu, miks täitemenetlus ajutise halduri nimetamisel peatub ja võlgniku varaga seotud kohtumenetlused ei peatu. Mõlemad menetluse liigid puudutavad võlgniku vara, menetluste edasi kulgemine võib õigusliku tagajärjena kaasa tuua ühe võlausaldaja eelisstaatuses võrreldes teiste võlausaldajatega ja seni kuni võlgniku püsiva maksejõuetuse küsimus pole kinnitust või ümberlukkamist leidnud, siis üks võlausaldaja ei peaks saama enda nõude sissenõudmise protsessis edasi liikuda. Täitemenetluse puhul ajutise halduri nimetamine blokeerib nõude sissenõudmise, aga kohtumenetluse puhul saab võlausaldaja enda nõude tagamiseks edasi tegutseda. See ebaõiglus ilmneb kõige paremini, kui pooleli on kahe võlausaldaja kohtumenetlus ja üks nendest saab kohtumenetluses pärast ajutise halduri nimetamist, aga enne pankroti välja kuulutamist hagi tagada kohtuliku hüpoteegiga. Riigikohus on leidnud, et pankroti välja kuulutamise tagajärjel jäetakse hagi läbi vaatamata, aga sellega ei kaasne hagi tagamise abinõu ehk kohtuliku hüpoteegi lõppemist.⁸¹ See tähendab, et üks võlausaldaja saab teisega võrreldes pankrotimenetluses parema seisundi seetõttu, et temal oli vahetult enne pankroti välja kuulutamist enda nõuet sõna otseses mõttes hagimenetluses kohtuliku hüpoteegi pealepaneku kaudu kindlustada. Riigikohus on küll välja toonud, et kui kohtulik hüpoteek on seotud vahetult enne pankrotimenetlust hüpoteegiga tagatud nõuet omavat võlausaldajat ebaõiglaselt eelistades, saab kohtuliku hüpoteegi PankrS § 114 järgi tagasivõitmise korras kehtetuks tunnistada. Hagi tagamise korras eseme käsutamine on võrdsustatav eseme käsutamisega täitemenetluses ja seega tagasivõidetav PankrS § 109 lg-st 3 tulenevalt.⁸² Seega Riigikohus on võlausaldajate võrdsekohtlemise põhimõtte pannud sõltuma pankrotihalduri

⁸¹ 3-2-1-143-10, p 20, 21.

⁸² 3-2-1-143-10, p 21.

valmidusest tagasivõitmise hagiga tegeleda arvestades seejuures, et pankrotihalduril ei ole kohustust tagasivõitmise hagi esitada, kui ta seda otstarbekaks ei pea. Võlausaldajate huvid oleksid paremini kaitstud, kui ajutise halduri nimetamisel kohtumenetlused peatuksid sarnaselt peatuvate täitemenetlustega.

3.3 Täitemenetluse lõpetamise põhjendatus pankroti välja kuulutamise olukorras (TMS § 51 lg 1)

TMS § 51 lg 1 kohaselt täitemenetluse lõpeb võlgniku pankroti väljakuulutamise, mille tagajärjeks on, et kohtutäitur peab võlgniku vara vabastama aresti alt ja esitama registripidajale avalduse keelumärke kustutamiseks (välja arvatud hagi tagamise määruse täitmisel) (TMS § 49 lg 1). Ei TMS § 51 ega pankrotiseadus võimalda täitemenetlust pankrotimenetluse välja kuulutamise korral jätkata või täitemenetluse peatumisel jätkuda. Kuigi nii täitemenetluse kui ka pankrotimenetluse näol on tegemist sundmenetlustega ja osaliselt ka pankrotimenetluse raames kohaldatakse täitemenetluse sätteid, siis sellegipoolest pärast pankroti väljakuulutamist pole võimalik pankrotimenetluses täitemenetluses tehtud toimingutega arvestada. Samas teatud olukordades võib osutada vajalikuks sisuliselt täitemenetluse jätkamine ka pärast pankroti välja kuulutamist. Näiteks kui tahetakse rahuldada nõuet pandieseme realiseerimise arvelt ja täitemenetlust on juba enne pankrotimenetlust alustatud, aga pankrotiseadus ei võimaldada täitemenetlusega jätkata (või täitemenetluses tehtud toiminguid pankrotimenetluses arvestada) ning tekib vajadus juba tehtud toiminguid uuesti teha, et need oleksid tehtud kooskõlas pankrotiseaduse nõuetega. See tähendab, et täitemenetluse lõpetamine ja pankrotimenetluses toimingute uuesti tegemine võib kujutada endast tehtud toimingute dubleerimist. Dubleerimine on koormav nii ajaliselt kui ka rahaliselt nii võlgniku kui ka võlausaldaja(te) jaoks. Teine aspekt on, et kui pankroti välja kuulutamise asendub “kes ees, see mees” põhimõte kollektiivse rahuldamise põhimõttega ja see õigustab täitemenetluse korra asendamist pankrotimenetluse korraga, siis tegelikult pandiõiguse eesõiguse iseloomust tulenevalt kohaldub kollektiivses sundmenetluses (pankrotimenetluses) kollektiivsuse põhimõte pandiõiguse puhul piiratud kujul. Kuna pandiõigusele kohaldub kollektiivsuse põhimõte (ehk pankrotimenetluse vara laiali jaotamise põhimõtte) piiratud kujul, siis tegelikult teisi võlausaldajaid ei paneks kuidagi halvemasse olukorda see, kui pankrotimenetluse korra asemel pandiõiguse puhul oleks võimalik jätkata täitemenetlusega. See tähendab teiste võlausaldajate jaoks on tegemist samaväärsete olukordadega, kas A pandiõigusest tulenevalt saab võlausaldaja esimesena enda nõude rahuldada täitemenetluse või B pandiõigusest tulenevalt

saab võlausaldaja pankrotimenetluse raames rahuldada enda nõude pandieseme arvelt. Mõlemal juhul on pandiõigusega võlausaldaja õigustatud enda nõuet eelisjärjekorras rahuldama pandieseme arvelt. Erinevus seisneb teistele võlausaldajatele selles, et pankrotimenetluse raames pandieseme realiseerimisel osaleb pandiõiguse võlausaldaja ka pankrotimenetluse kulude kandmises. Seega täitemenetluse jätkamine pärast pankroti välja kuulutamist võib olla põhjendatud siis, kui täitemenetlus on seotud pandiõigusest tuleneva nõudega või kui pankrotimenetluses tuleks uuesti teha toiminguid, mida juba täitemenetluse raames on tehtud. Sellest tulenevalt peaks vastama maksejõuetuse revisjoni lähteülesandes püstitatud küsimusele, kas senine menetlus tuleks lõpetada, kui täitemenetluses on hüpoteek juba realiseeritud ja raha ei ole veel jõutud välja maksta – täitemenetlust ei peaks sellises olukorras lõpetama, kui pankrotimenetluses tuleks hüpoteek realiseerida niikuinii, st. võlausaldajal on õigus rahuldamisele pandieseme arvel. Pankrotihalduril peaks olema otsustusõigus selle üle, kas pärast pankroti välja kuulutamist aset leidvas täitemenetluses tuleks täitemenetluse tulem anda otse võlausaldajale/sissenõudjale või arvatakse see pankrotivarasse. Mõlemal juhul peaksid täitekulud rahuldamisele kuuluma täitemenetluses sisse nõutu arvelt.

Täitemenetluse ja pankrotimenetlus toimingute dubleerimist ilmestavad mitmed erinevad sätted. TMS § 60 ja PankrS § 13 lg 2 ning PankrS § 126 lg 1. TMS § 60 kohaselt peab võlgnik esitama kohtutäituri nõudel oma vara ja kohustuste nimekirja. Vara nimekirjast peab lisaks olemasolevale varale muu hulgas nähtuma: vara, mille võlgnik on viimase aasta jooksul enne täitemenetluse alustamist tasu eest võõrandanud oma lähikondsele PankrS § 117 tähenduses ja vara, mida võlgnik on viimase kahe aasta jooksul enne täitemenetluse alustamist kinkinud. PankrS § 13 lg 2 kohaselt lisab võlgnik maksejõuetuse põhistamiseks pankrotiavaldusele seletuse maksejõuetuse põhjuse kohta ja võlanimekirja. Võlanimekirjas märgitakse võlausaldajate nimed ja nende elu- või asukohad ning nende nõuded, samuti andmed võlgniku vara kohta. Seletusele ja võlanimekirjale kirjutab võlgnik alla. Lisaks koostab pankrotihaldur PankrS § 126 lg 1 kohaselt pärast pankroti väljakuulutamist pankrotivara nimekirja, milles märgib vara koosseisu ja väärtuse, sealhulgas võlgniku võlad ja nõuded liikide kaupa. Seega koostatakse täite- ja pankrotimenetluses vara ja võlgade nimekirja kolmel erineval korral. TMS § 61 kohaselt võib kohus, kohtutäituri või sissenõudja taotlusel, kohustada võlgnikku vandega kinnitama, et kohtutäiturile esitatud andmed vara kohta on talle teadaolevalt õiged. Samasisuline õigusnorm sisaldub ka PankrS § 86, kohus võib kohustada võlgnikku kohtus vandega kinnitama, et kohtule esitatud andmed vara, võlgade ja majandus- või kutsetegevuse kohta on talle teadaolevalt õiged. TMS raames vandega kinnitatud vara nimekirja ei ole

võimalik pankrotimenetluse raames kasutada. Toimingute dubleerimine toimub ka võlgniku vara väljaselgitamisel kohtutäituri ja pankrotihalduri poolt. TMS § 8 kohaselt on kohtutäitur kohustatud viivitamata tarvitusele võtma kõik seadusega lubatud abinõud täitedokumendi täitmiseks, koguma täitemenetluseks vajalikku teavet. Täitemenetluseks vajalik teave hõlmab ka võlgniku vara ning selle asukohta. PankrS § 22 lg 2 kohaselt selgitab ajutine haldur välja võlgniku vara, sealhulgas võlgniku kohustused, ning kontrollib, kas võlgniku vara katab pankrotimenetluse kulud. Dubleeritakse täite- ja pankrotimenetluse eeltoiminguid, sh ei oma täitemenetluses kogutud teave pankrotimenetluse raames, õiguslikku tähendust.

Täitemenetluses ning ka pankrotimenetluses on eeltoimingute tegemiseks võimalik nõuda sissenõudjalt ja võlausaldajalt, vastavalt täitekulude ettemaksu ning pankrotihalduri tasu ja kulude katteks deposiiti. KTS § 29 lg 2 kohaselt on kohtutäituril õigus nõuda tasu ettemaksu seaduses sätestatud juhtudel ja ulatuses. Tasu ettemaks tagastatakse, kui rahaline nõue on täies ulatuses sisse nõutud. PankrS § 11 ja § 30 kohaselt võib kohus määrata deposiidi, mis tuleb võlausaldajatel tasuda juhul, kui võlgnikul ei jätku vara menetluskulude katteks. Kui täitemenetluses ilmneb, et võlgnikul vara puudub ning tuleb algtada pankrotimenetlus, jääb kohtutäituri tasu ettemaks kohtutäiturile. PankrS kohaselt tuleb võlausaldajatel tasuda uuesti kulude ettemaks deposiidi näol, et tuvastada võlgniku maksejõuetus.

Lisaks teostab kohtutäitur täitemenetluses mitmeid teisi täitetoiminguid. TMS § 64 lg 1 kohaselt võlgniku valduses olevate asjade arestimiseks kirjutab kohtutäitur asjad üles ja keelab nende käsutamise. Vara arestimise käigus hindab kohtutäitur arestitud vara vastavuses TMS § 74 lg 5 ja 6 kohaselt. Kohtutäitur lähtub asja hindamisel selle harilikust väärtusest, arvestades mh asja koormavaid kolmandate isikute õigusi ja nende võimalikku lõppemist. Kui asja hindamine osutub raskeks, laseb kohtutäitur vara väärtuse hinnata eksperdil. PankrS § 136 kohaselt toimub pankrotivara müük enampakkumisel TMS sätestatud korras, kui seadusest ei tulene teisiti. PankrS § 136 lg 2 tuleneb, et vara alghinna määrab haldur, kooskõlastades selle pankrotitoimkonnaga. Ebaselgeks jääb miks ei ole lubatud täitemenetluses väljaselgitatud vara hinda, kasutada vara hinna määramisel pankrotimenetluses. Seega on võimalik, et haldur määrab varale oluliselt erineva väärtuse, kui see on määratatud täitemenetluses. Kui TMS sätestab kindla menetluskorra arestitud varale hinna määramisel, siis pankrotimenetluse kohaselt piisab hinna kooskõlastamisest pankrotitoimkonnaga. Kuigi PankrS ei sätesta täpsemalt milline on menetluskord pankrotimenetluses varale hinna määramisel, ei saa eeldada, et pankrotihaldur on spetsialist kõikides valdkondades. Võlgniku vara võib koosneda

alates tehase sisseseadest kuni nõöpnõelten. Seega peab ka pankrotihaldur kasutama vara hindamisel spetsialisti abi, millega kaasnevad kulud. Õiguskirjanduses on asunud seisukohale, et menetluste ühtlustamine annab võimaluse kokku hoida olulise osa menetluskulusid, vähendada dubleerivaid toiminguid ning sh ka kohtute halduskoormust.⁸³ TMS kohaselt pärast eeltoimingute tegemist alustab kohtutäitur vara arestimise ehk vara käsutamise keelamise ning turuhinna määramisega. PankrS kohaselt pankrotihaldur vara ei aresti kuna lähtudes PankrS § 36 lg 1 läheb pankroti väljakuulutamise ja võlgniku õigus pankrotivara valitseda ja käsutada üle pankrotihaldurile, seega puudub vajadus vara käsutamist keelata. PankrS § 135 lg 1 kohaselt müüb haldur pankrotivara TMS sätestatud korras, arvestades PankrS ettenähtud erisusi. Kuna pankrotimenetluse müügiviisid tulenevad otseselt TMS-ist, siis puudub põhimõtteline takistus menetlusliikide ühtlustamiseks.

Samas pankroti väljakuulutamisel peab pankrotihalduril kindlasti võimalik olema vajadusel ka täitemenetlust lõpetada, kui võlausaldaja nõude rahuldamine võlgniku vara arvelt pole põhjendatud, st. seab ohtu pankrotimenetluse eesmärkide saavutamise (võlausaldajate nõuete kollektiivne rahuldamine või tervendamine). Sellisel juhul oleks vaja lahendust olukorrale, kui täitemenetluses on pandieseme realiseerimine pooleli ja ilmneb, et ilma pandiesemeta pole tervendamine võimalik. Täitemenetluse lõpetamise võimalus peaks olema ka siis, kui eksisteerib võimalus, et tegemist võiks olla tagasivõidetava tehinguga või kui täitemenetluse lõpuni viimisel eksisteerib oht, et tegemist on vara välistamise esemeks oleva varaga.

Kokkuvõttes kui võlgniku pankrot välja kuulutatakse, siis ei peaks täitemenetlused automaatselt lõppema, vaid pankrotihalduril võiks olla õigus otsustada täitemenetluse lõppemise või jätkamise (kohtutäitur tegeleb edasi) üle. Sellisel juhul oleks võimalik teatud toimingute dubleerimist vältida, kui vajalikuks peaks osutama täitemenetluse jätkamine. Täitemenetluse jätkamine peaks peamiselt puudutama pandieseme realiseerimisega seotud täitemenetlusi. Kui täitemenetlus puudutab mitte tagatud nõudega võlausaldaja nõuet, kes soovib lihtsalt esimesena ja kiiresti pankrotivarast enda osa kätte saada, siis selliseid täitemenetlusi peaks pankrotihalduril olema õigus lõpetada, (kui see kahjustab võlausaldajate huviseid). Kui kohtutäitur viib täitemenetluse lõpuni, siis pandiõiguse realiseerimisel peaks sissenõudja/võlausaldaja saama enda nõude rahuldatud pandieseme arvelt (või täitemenetluse

⁸³ Priit Lantin. Täitemenetluse ja pankrotimenetluse juhtpõhimõtete võrdlus ning sundmenetluste ühtlustamise võimalused (magistritöö), Tallinn 2015, lk 53.

tulem arvatakse pankrotivarasse). See tähendab, et pankrotihalduri kaalutusõigus peaks hõlmama täitemenetluse jätkamise/lõpetamise otsustamisele lisaks ka seda, kas täitemenetlust jätkates tohib täitemenetluse tulemi anda sissenõudjale/võlausaldajale või tuleb see arvata pankrotivarasse. Kui täitemenetluse tulem läheb pandiga tagatud nõude rahuldamiseks, siis tuleks täitekulud rahuldada pandieseme müügist. Kui sellisel juhul täitekulud jääksid pankrotivara kanda, siis tähendaks, et teised võlausaldajad finantseeriksid ühe võlausaldaja nõude rahuldamist ja paljudel juhtudel polekski täitekulude kandmine pankrotivara arvelt mõeldav, sest paljudel juhtudel on pandiese ainsaks pankrotimenetluse varaks. Sellepärast on õiglane, et eelistatud võlausaldaja (pandiõigus), kes saab enda nõude rahuldatud väljaspool pankrotimenetlust, tasub täitekulud pandieseme arvelt. Ebaproportsionaalne oleks pandiõigusega võlausaldajat kohustada osalema ka pankrotimenetluse kulude kandmisel, sest ta on osalenud juba täitekulude kandmisel ja mitmekordsel kulude kandmisel väheneks tema nõude rahuldamise proportsioon veelgi, mis omakorda viiks pandiõiguse eelisstaatus ulatuse vähenemiseni..

3.4 Hagi läbi vaatamata jätmise põhjendatus pankroti välja kuulutamisel (PankrS § 42 lg 2).

Üldpõhimõte on, et pärast pankroti väljakuulutamist toimub pankrotivõlausaldajate nõuete esitamine ja rahuldamine pankrotiseaduses sätestatud korras (PankrS § 44 lg 1). Kui enne pankroti väljakuulutamist alanud kohtumenetluses on varaline nõue võlgniku vastu, mille kohta ei ole veel otsust tehtud, jätab kohus nõude hagimenetluses läbi vaatamata (PankrS § 43 lg 2). Hageja kannab menetluskulud, kui hagi jäetakse läbi vaatamata (TsMS § 168 lg 2). Hagi läbivaatamata jätmise õiguslikuks tagajärjeks on, et loetakse nagu hagi ei ole kohtu menetluses olnud ja hageja võib pöörduda haviga sama kostja vastu samal alusel vaidluses sama hageseme üle kohtusse (TsMS § 426 lg 1). PankrS § 43 lg 2 sätestatu on suunatud peamiselt võlausaldajate sooritushagide (raha maksmise) blokeerimisele, et suunata kõiki võlausaldajaid esitama nende varalisi nõudeid pankrotimenetluses pankrotiseaduses sätestatud korras. Samas PankrS § 43 lg 2 probleemiks on, et kui võlausaldajad esitavad enda nõuded pankrotimenetluses ja neid ei tunnustata, siis on vaja võlausaldajal esitada nõude tunnustamishagi (PankrS § 106 lg 1). Sellega seonduvalt võib tekkida olukord, kus võlausaldaja on hagimenetlust juba alustanud, aga hagi on läbi vaatamata jäetud PankrS § 43 lg 2 alusel ja siis pärast nõude mitte tunnustamist nõuete kaitsmise koosolekul on vaja võlausaldajal teist korda alustada hagimenetlust nõude tunnustamise kohtuvaidluse

pidamiseks. Seega kui hilisemas menetlusfaasis tekib võlausaldajal vajadus sama nõudega teistkordselt hagimenetlust alustada, siis on põhjendatud küsida, miks on menetluse teistkordne algatamine parem, kasulikum või tõhusam võrreldes sellega, kui võlausaldajal oleks võimalik juba algatatud hagimenetlust (ilma PankrS § 43 lg 2 alusel lõpetamata) nõude tunnustamise faasis jätkata nõude tunnustamise kohtuvaidlusena. See tähendab nii võlausaldaja kui ka võlgniku perspektiivist vaadatuna oleks nii rahaliselt kui ka ajaliselt kokkuhoidlikum, kui pankroti välja kuulutamise tagajärg ei omaks võlgniku vastu suunatud varalistele nõuetele hagi läbi vaatamata mõju (PankrS § 43 lg 2), vaid selle asemel kohtumenetlused peatuksid. Kui PankrS § 43 lg 2 sätestaks hagi läbi vaatamata jätmise asemel tagajärjeks kohtumenetluse peatumise, siis oleks võimalik hagimenetlust jätkata sealt, kust ta pooleli jäi (TsMS § 361 lg 4), kui võlausaldaja esitab pärast nõude mitte tunnustamist nõude tunnustamise hagi. TsMS § 361 lg 1 sätestatu (kohus uuendab peatunud menetluse poole taotlusel, kui menetluse peatamise aluseks olnud asjaolud on ära langenud) ei sobi kokku pankrotimenetluse olukorraga (pankroti välja kuulutamine ei lange ära). Lisada tuleks nimetatud paragrahvile lg 5, mis sätestab, et menetluse uuendamise aluseks võib olla ka nõude tunnustamishagi esitamine pankrotimenetluses sätestatud korras. Sellisel juhul oleks võimalik hagimenetlust uuendada TsMS § 361 lg 1, lg 5 ja PankrS § 43 lg 3 alusel. (Täiendavat analüüsi vajaks, kas korrektsem on rääkida menetluse uuendamisest või menetluse taastamisest.) Kui PankrS § 43 lg 2 alusel kohtumenetlused peatuksid ja kohtumenetluse uuendamise aluseks oleks nõude tunnustamise hagi, siis ei rikuks selline regulatsioon põhimõtet, mille kohaselt alates pankroti välja kuulutamisest tuleb nõuded esitada pankrotiseaduses sätestatud korras. See tähendab kõikidel võlausaldajatel on võimalik esitada nõudeavaldus pankrotimenetluses ja pärast nõude mitte tunnustamist esitada nõude tunnustamise hagi.

Silmas tuleb pidada, et PankrS § 43 lg 2 menetluse peatumine (ja praegune hagi läbi vaatamata jätmine) sätestab PankrS § 43 lg 4 ja 5 erandid, mille suhtes PankrS § 43 lg 2 tulenev põhimõte ei laiene. Esimene erand (PankrS § 43 lg 4) ei luba kohtul läbi vaatamata jätta vara välistamise nõudeid ning teine erand (PankrS § 43 lg 5) võimaldab võlgnikul pankrotihalduri kaudu või ise realiseerida kaebeõigust juba tehtud kohtulahendi peale. PankrS § 43 lg 4 sätestatud erandi liik on suunatud omandisuhte tuvastamisele, st. ka pankroti välja kuulutamise olukorras peavad omandisuhted jääma püsima ja neid peab olema võimalik kaitsta tuvastushagi esitamise õiguse kaudu. Tuvastushagi esitamise õigus pärast pankroti välja kuulutamist võimaldab realiseerida pankrotiseaduse enda aluspõhimõtet, et pankroti välja kuulutamise moodustub võlgniku varast pankrotivara. See tähendab omandisuhete klaarimise õigus on üks mehhanisme, mis

võimaldab võlgniku vara eristada kolmandate isikute varast. Seega tuvastushagi esitamise õigus omandiõiguse tuvastamiseks on põhjendatud ja vajalik ka pärast pankroti välja kuulutamist. Kolmanda isiku õigus esitada vara välistamise hagi pärast pankroti välja kuulutamist ei peaks sõltuma ei pankrotihaldurist ega kohtust, sest kolmandal isikul peab säilima õigus kaitsta enda omandit tuvastushagi kaudu vara välistamiseks pankrotivarast. PankrS § 43 lg 5 sätestatud võlgniku kaebeõiguse realiseerimise õigus tehtud kohtulahendi peale on suunatud pankrotivara suurendamisele. See tähendab, et pankrotihaldur peab kaaluma, kas kaebeõiguse realiseerimine aitab kaasa pankrotivara suurendamise võimalusele või pigem võib kaebeõiguse realiseerimine pankrotivara koormavaid kulusi kaasa tuua. Seega isegi kui PankrS § 43 lg 2 sätestaks hagi läbi vaatamata jätmise asemel õigusliku tagajärjena hagimenetluse peatumise, siis PankrS § 43 lg 4 ja 5 sätestatud õiguseid ei peaks PankrS § 43 lg 2 muudatus puudutama. Omandisuhteid puudutavad hagimenetlused (vara välistamine) ei peaks pärast pankroti välja kuulutamist peatuma.

3.5 PankrS § 43 lg 2 võiks sätestada hagi läbi vaatamata jätmise asemel õigusliku tagajärjena hagimenetluse peatumise

PankrS § 43 lg 2 sätestatud “jätab kohus nõude läbivaatamata” asendamine kohtu või pankrotihalduri kaalutusotsusega pole hea mõte, sest kui otsustatakse nõuded läbi vaatamata jätta, siis see ei kaota võlausaldaja õigust menetluse hilisemas faasis esitada sama hagi uuesti nõude tunnustamise hagina. Kui tegemist sellise nõudega ei ole, mida oleks võimalik esitada nõude tunnustamishagina hilisemas faasis, siis tegelikult juba kohtumenetluse peatumine ja PankrS § 43 lg 4 erandi alla mitte sobitumine välistab sellise kohtuvaidluse edasi pidamise, st. sama eesmärki on võimalik saavutada kohtumenetluse peatumise kaudu. Kui pankrotihaldur (või kohus) peab mingit liiki kohtuvaidluse edasi pidamist (uuendamist/taastamist) vajalikuks, siis võib pankrotihaldurile anda õiguse PankrS § 43 lg 2 alusel peatatud kohtumenetlust edasi pidada (uuendada/taastada). Reeglina peaks sellise õiguse kasutamine olema pigem erandlik, sest peamised võlgniku vastu suunatud varalised nõuded on sooritushagid (rahalised nõuded), mille kohta võlausaldaja esitab vajadusel nõude tunnustamise hagi või omandiõigusega seonduvad kohtuvaidlused (PankrS § 43 lg 4), millele PankrS § 43 lg 2 ei kohaldu. Lisaks peab pankrotihaldur enda tegevuses lähtuma võlgniku vara säilitamise põhimõttest, mis ei võimalda pankrotivara koormavaid kohtuvaidlusi pidada. Kui PankrS § 43 lg 2 alusel kaalutusotsuse asemel oleks tegemist automaatse menetluse peatumistega, siis oleks see vähem koormav

kõigile osapooltele, sest see välistaks sooritushagide kahekordse (hagimenetlus enne pankroti välja kuulutamist + nõude tunnustamise hagi) esitamise võimaluse ja suunaks hagimenetluse võimaldamise sinna, kus see nõude tunnustamise või vara välistamise seisukohast vajalik on. Pankrotihalduri tasu ei peaks sõltuma kohtumenetluse edukusest, sest pankrotihaldur ei ole ainuüksi võlgniku huvide esindaja, vaid peab ühtlasi seisma ka võlausaldajate huvide eest teatud määral. Kui pankrotihalduril oleks “tulemustasu,” siis selle tulemustasu väljamaksmine tuleks teiste võlausaldajate arvelt, sest nende nõuded saaksid selle võrra vähem rahuldatud. Pankrotimenetlus ei peaks võimaldama pankrotihaldurile tulu teenimist võlausaldajate arvelt, sest see oleks vastuolus pankrotimenetluse põhieesmärgiga, milleks on võlausaldajate nõuete rahuldamine parimal võimalikul viisil.

Saksamaal sätestab tsiviilkohtumenetluse seadustik (ZPO), et pärast pankrotimenetluse algatamist peatuvad pankrotivaraga seonduvad kohtumenetlused seniks kuni neid pankrotiseaduses sätestatud korras ei jätkata või kuni pankrotimenetlus lõppeb. Sätestatu kehtib ka siis, kui võlgniku vara käsutamiseõigus ajutisele haldurile üle läheb (ZPO § 240). Reguleerimise eesmärk on haldurile mõtlemisaega anda selgusele jõudmiseks, kas ta soovib kohtumenetlusega jätkata.⁸⁴ ZPO § 240 kehtib kõikide hagimenetluste kohta kõikides kohtuastmetes ja sõltumata sellest, kas võlgnik on hagejaks või kostjaks.⁸⁵ ZPO § 240 ei kohaldu kohtumenetluste puhul, mis puudutavad isiklike õiguseid ja mittevaralisi nõudeid. Samuti ei kohaldu ZPO § 240 siis, kui võlgniku vara käsutusõigus haldurile üle ei lähe.⁸⁶ Pärast kohtumenetluse peatumist ZPO § 240 alusel on kohtumenetluse jätkamise (uuendamise/taastamise) õigus esmajoones pankrotihalduril InsO § 85 I 1, § 86 lg 1 alusel, aga teatud juhtudel ka teisel poolel InsO § 85 lg 2, 86 lg 1, 180 lg 1, 184 lg 1 nr. 2 alusel. Kui pankrotihaldur kohtumenetlust jätkata ei taha, siis võlgnik saab jätkata InsO § 85 lg 2 alusel. Kohtumenetluse jätkamise küsimuse juures jaotatakse kohtumenetlused aktiiv-ja passiivkohtuprotsessideks (InsO § 85 InsO, InsO § 86). Aktiivkohtuprotsessid (InsO § 85 InsO) on sellised kohtumenetlused, mille puhul võlgniku kasuks mõni õigus maksma pannakse ja selle õiguse alusel saadud arvatakse pankrotivarasse. Õiguse maksmapanek võib seisneda ka kohustuste ja koormatiste rahuldamises. Passiivprotsessid (InsO § 86) on sellised kohtumenetlused, mille puhul võlgniku vastu suunatud õigus maksma pannakse, st. millega

⁸⁴ Hanns Prütting; Markus Gehrlein. Zivilprozessordnung Kommentar, 2016 Köln, lk 754.

⁸⁵ Ibid., lk 755.

⁸⁶ Saksamaa pankrotiseadus võimaldab võlgnikul enne pankrotimenetluse algatamist taotleda oma vara käsutusõiguse pankrotihaldurile mitte üleminemist ehk käsutusõiguse endale jäämist ka pärast pankroti väljakuulutamist (InsO § 270 lg 1).

kaasnev pankrotivara vähenemine vara välistamise (InsO § 47, 48), pandieseme realiseerimise (InsO § 49-51) või massikohustuste (InsO § 53-55) arvelt.⁸⁷

3.6 Praeguse PankrS § 43 lg 2 esemeks on varaline nõue võlgniku vastu, mille kohta põhikohtuasjas ei ole veel otsust tehtud

Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesandes on viidatud olukorrale, mil põhikohtuasjas on lahend jõustunud, kuid pooleli on menetluskulude kindlaks määramise menetlus.⁸⁸ Selline olukord peaks olema pigem erandlik, sest 2015. aastal jõustusid tsiviilkohtumenetluse seadustiku muudatused, millega toodi menetluskulude kindlaksmääramine põhivaidluse raamesse (TsMS § 177 lg 1 p 1). See tähendab kohus määrab kohtuotsuses või menetlust lõpetavas määruses lisaks sisulise otsuse tegemisele kindlaks ka selle, kes ja millises summas peab kandma menetluskulud. Erandlikel juhtudel võib menetluskulude kindlaksmääramine aset leida määrusega pärast tsiviilasja sisulise lahendamise kohta tehtud kohtuotsuse või menetlust lõpetava määruse jõustumist (TsMS § 177 lg 1 p 2). Kui tegemist on sellise erandliku olukorraga, kus menetluskulud määratakse kindlaks pärast kohtuotsuse jõustumist määrusega, siis tuleneb kohtupraktikast, et sellises olukorras ei kohaldu PankrS § 43 lg 2, sest see säte reguleerib olukorda, kus poolte vahel on pooleli põhikohtuasi ja mitte seda, kui hagimenetlus on pankroti väljakuulutamise ajaks lõppenud ja kohtuotsus jõustunud.⁸⁹ Seega olukorras, kus kohtuotsus on jõustunud ja pärast pankroti välja kuulutamist on vaja kindlaks määrata menetluskulud, siis PankrS § 43 lg 2 mitte kohaldumise tõttu ei tohi kohus jätta menetluskulude kindlaks määramise määrust tegemata. Kui PankrS § 43 lg 2 sätestaks, et pärast pankroti välja kuulutamist peatuvad kõik kohtumenetlused (va PankrS § 43 lg 4), siis oleks vaja see sätestada selliselt, et see ei hõlmaks menetluskulude kindlaks määramise määrust. Kui PankrS § 42 lg 2 ei muudeta selliselt, et pankroti välja kuulutamise tagajärjeks on kohtumenetluste peatumine, siis võiks kaaluda PankrS § 43 lg 2 täiendamist selliselt, et kui enne pankroti väljakuulutamist alanud kohtumenetluses on varaline nõue võlgniku vastu, mille kohta põhikohtuasjas ei ole veel otsust tehtud, jätab kohus nõude hagimenetluses läbi vaatamata. (“Kui enne pankroti väljakuulutamist alanud kohtumenetluses on varaline nõue võlgniku vastu, mille kohta põhikohtuasjas ei ole veel otsust tehtud, jätab kohus nõude hagimenetluses läbi vaatamata” PankrS § 43 lg 2). Selline sõnastus peaks võimaldama menetluskulude määrust teha pärast pankroti välja kuulutamist, kui põhikohtuasjas on kohtulahend ära tehtud.

⁸⁷ Hanns Prütting; Markus Gehrlein. Zivilprozessordnung Kommentar, 2016 Köln, lk 757.

⁸⁸ Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesanne, lk 81.

⁸⁹ 3-2-1-176-13, p 13.

3.7 Pankrotihalduri edasikaebamisõigus (PankrS § 43 lg 3)

Maksejõuetuse revisjoni lähteülesandes on PankrS § 43 lg 2-ga seonduvalt püstitatud küsimus, kas pankrotihaldur peaks saama otsustada menetluse jätkamise üle, kui esimese astme kohtus on tehtud kohtulahend, kuid see ei ole edasikaebetähtaega arvestades veel jõustunud.⁹⁰ Kui kohtulahend arvestades kaebetähtaega pole veel jõustunud, siis asi on sisuliselt lahendatud ja selles faasis pole võimalik enam hagi läbi vaatamata jätta, st. vaatamata mitte jõustumisele on hagi läbivaatamine juba toimunud. Seega küsimus on kaebeõiguse realiseerimise õiguse lubatavuses. Seda olukorda ei reguleeri mitte PankrS § 43 lg 2, vaid sama paragrahvi lg 3. Kui kohtumenetluses on varaline nõue võlgniku vastu, milles tehtud lahendi peale on võimalik edasi kaevata, võib pärast pankroti väljakuulutamist võlgniku nimel edasi kaevata haldur. Halduri nõusolekul võib võlgnik ise kaebuse esitada (PankrS § 43 lg 3). See tähendab, et juba praeguse regulatsiooni korral on võimalik pankrotihalduril otsustada, kas ta kaebab edasi lahendi peale või ei kaeba. Samuti tuleneb praegusest regulatsioonist, et pankrotihalduri tegevus pankrotivara valitsemisel peab olema suunatud pankrotivara säilitamisele (PankrS §124 lg 2), mis tähendab pankrotihaldur peab analüüsima ja kaaluma kaebuse esitamise põhjendatust ja otstarbekust. Pankrotihaldur peab olema veendunud, et kaebuse esitamine pole perspektiivitu ja kaebuse rahuldamise korral on võimalik suurendada pankrotivara.

Kokkuvõttes PankrS § 43 lg 2 sätestatu ei laiene vara välistamise hagidele (PankrS § 43 lg 4) ja võlgniku kaebeõiguse realiseerimisele seonduvalt tehtud kohtulahenditega (PankrS § 43 lg 5). PankrS § 43 lg 4 ja lg 5 regulatsioone ei peaks muutma, kuna vajalik on tagada omandiõiguse kaitse vara välistamise nõude esitamise õiguse kaudu ka pärast pankroti välja kuulutamist (lg 4) ja kaebeõiguse realiseerimine tehtud kohtuotsuse peale (lg 5) on üks meetmeid pankrotivara säilitamiseks või suurendamiseks, mille kasutamise üle otsustamise õigus on pankrotihalduril juba praegu olemas. Seega PankrS § 43 lg 2 praegune regulatsioon puudutab peamiselt võlausaldajate sooritushagisid, mis suunatud raha välja mõistmisele ja kui nende hagide edasi menetlemine oleks kohtu või pankrotihalduri kaalutusotsus, siis hagi läbi vaatamata jätmise korral on pankrotimenetluse hilisemas faasis (pärast nõuete kaitsmise koosolekut) võimalik võlausaldajal sama nõudega seonduvalt esitada nõude tunnustamise hagi. Kui pankrotihaldur või kohus otsustaks PankrS § 43 lg 2 alusel hagi läbi vaadata, siis erinevus võrreldes praegusega oleks, et hagi menetletakse ära varajasemas faasis ja seetõttu hilisemas

⁹⁰ Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesanne, lk 81.

faasis pole vajadust nõude tunnustamise hagi võlausaldajal esitada. Kuna pankrotihaldur peab lähtuma enda otsustes võlgniku vara säilitamise nõudest ja pankrotivara koormamisest hoidumisest, siis on tõenäoline, et pankrotihaldur oleks kaalutusotsuse tegemise puhul pigem menetluse mitte jätkamise poole kaldu. See aga ei lahendaks võlausaldaja vajadust hilisemas faasis nõude tunnustamise hagi esitada. Seega tasakaalupunkt erinevate huvide vahel on see, kui PankrS § 43 lg 4 ja lg 5 jäävad praegusel kujul püsima, PankrS § 43 lg 2 alusel peatuvad kohtumenetlused ning peatunud kohtumenetlust on võimalik pankrotimenetluse hilisemas faasis ümber kujundada nõude tunnustamise hagiks. Selle lisaks peaks pankrotihalduril olema õigus peatatud kohtumenetlusi vajadusel jätkata.

3.8 Ülalpidamisinõuetega seonduvad kohtuasjad pankrotimenetluses (PankrS § 43 lg 2)

Ei pankrotiseadusest ega tsiviilkohtumenetluse seadusest tulene, et pärast võlgniku pankroti välja kuulutamist ülalpidamisinõuetega seonduvatele kohtumenetlustele teistsugune regulatsioon võrreldes teiste pooleli olevate kohtuasjadega kohalduks. Ülalpidamiskohustust täitma kohustatud isiku pankroti väljakuulutamise korral tuleb tema vastu esitatud elatisehagi jätta PankrS § 43 lg 2 alusel läbi vaatamata ja elatisenõue esitatakse pärast elatisehagi läbi vaatamata jätmist kohustatud isiku pankrotimenetluses. Arvestada tuleb, et pankroti väljakuulutamise ega muutu sissenõutavaks elatist saama õigustatud isiku kõik tulevikus tekkivad elatisenõuded.⁹¹ Kohustatud isiku pankroti väljakuulutamise järel on sissenõutavad üksnes pankroti väljakuulutamise eelse aja elatisenõuded, st elatist saama õigustatud isik saab PankrS § 44 lg 1 järgi esitada kohustatud isiku pankrotimenetluses tavapärasel korral tunnustamiseks täitmata elatisenõuded, mis on arvestatud ülalpidamiskohustuse täitmise katteks kuni pankroti väljakuulutamiseni.⁹² Kohtupraktikast tulenevalt tuleb ülalpeetaval esitada pankrotimenetluse ajal pankrotivara arvel elatise saamiseks kohtule avaldus ja siis väheneb PankrS § 108 lg 3 mõttes TMS § 132 lg 1¹ järgi ka võlgniku sissetulek, millele ei saa pöörata sissenõuet, ja selle arvel suureneb pankrotivara, mille arvel elatisenõuet rahuldada.⁹³ Arvestades eeltoodut, saab elatist saama õigustatud isik esitada oma nõuded võlgniku vastu PankrS § 44 lg 1 järgi võlgniku pankrotimenetluses ning esitatud nõuded tuleb pankrotimenetluses ka rahuldada pankrotivara arvel.⁹⁴ Viidatust kohtulahendist jääb ebaselgeks, et kui kohus jätab PankrS § 43 lg 2 alusel elatisenõude hagi läbi vaatamata ja

⁹¹ 3-2-1-26-12, p 13.

⁹² Ibid., p 13.

⁹³ Ibid., p 13.

⁹⁴ Ibid., p 14.

elatisnõuet pankrotimenetluses tunnustatakse, siis kuidas nõude tunnustamise käigus tehakse kindlaks tunnustatava nõude ulatus. Ebaselgeks jääb, kas tunnustamisele kuulub elatisnõue nõudeavalduses märgitud ulatuses või seadusest tulenevas miinimumulatuses? Kui pankrotihaldur tunnustab nõuet nõudeavalduses märgitud ulatuses, siis tähendaks see ühtlasi seda, et nõude ulatuse põhjendatuse üle kontrolli ei toimugi, kui elatisnõude hagi on eelnevalt jäetud PankrS § 42 lg 3 alusel läbi vaatamata. Selline lähenemine ei ole kooskõlas üldiste nõude tunnustamise põhimõtetega pankrotimenetluses ja samuti ei sätesta seadus elatisnõuete jaoks sellist erandit. Üldine põhimõte on, et nõuetele on võimalik esitada nõuete kaitsmise koosolekul vastuväiteid ja nõude mitte tunnustamise korral esitab võlausaldaja nõude tunnustamise hagi.

Kui elatisnõude kohtumenetlust oleks võimalik pärast pankroti väljakuulutamist jätkata, siis kaasnevad sellega kulud, mis arvestades võlgniku majanduslikku seisut (maksejõuetust) ei aita kaasa elatisnõude rahuldamise perspektiivi suurendamisele. See tähendab elatisnõude selgeks vaidlemise hind on see, et väheneb pankrotivara, mis omakorda vähendab elatisnõude rahuldamise perspektiivi. Samas arvestades võlgnikku majanduslikku seisut (maksejõuetust), siis isegi kui võimalik oleks pankrotimenetluse käigus kohtumenetlust elatisnõude selgeks vaidlemiseks jätkata võimalikult vähe koormavalt väikeste kuludega, siis olenemata elatisnõude suurusest on selle rahuldamine realistlik ainult väga piiratud ulatuses, st. kus midagi pole, ei ole midagi võimalik ka võtta. Seega oleks vaja leida mõistlik tasakaal kolme erikomponendi vahel: 1. lapse elatisnõude kaitsevajadus võrreldes teiste nõuetega (peab saama rahuldatud, PKS § 101 lg 1 miinimum), 2. elatisnõude ulatuse selgeks vaidlemise vajadus (peab välja selgitama, mis ulatuses on nõue põhjendatud, st. tulenevalt PankrS ja TsMS järgneb nõude mitte tunnustamisele nõude tunnustamise hagi esitamine), 3. nõude täieliku rahuldamise perspektiivitus (võlgnik on maksejõuetu, rakenduvad PankrS üldpõhimõtted). Lapse elatisnõude kaitsevajaduse ja menetlusökonoomikaga oleks kooskõlas see, kui seaduse alusel kuuluksid tunnustamisele lapse elatisnõuded PKS § 101 lg 1 sätestatud määras (ilma vajaduseta nõuet nõuete kaitsmise koosolekul kaitsta), aga see ei peaks välistama õigust esitada suuremaid nõudeid pankrotimenetluses. Pankrotiseadus võiks sätestada, et ilma kaitsmata kuuluvad tunnustamisele laste elatisnõuded seaduses sätestatud miinimum määras (PKS § 101 lg 1). See tähendab, et kui võlgnikul on lapsi, keda ta peaks üleval pidama, siis olenemata sellest, kas kohtumenetlus on algatatud või ei ole algatatud, siis pankrotihaldur peaks pankrotimenetluses tunnustama lapse elatisnõuet seaduses sätestatud miinimum määras vastavalt PKS § 101 lg 1. See ei peaks piirama lapsevanema õigust esitada lapse elatis nõude hagi seda miinimum määra

ületavas osas pärast pankrotimenetluse lõppemist. Selline lähenemine on kooskõlas kohtupraktikaga⁹⁵, aga õigusselguse huvides peaks elatisnõuete tunnustamisega (ja tunnustamise ulatusega) seondud sisalduma ka pankrotiseaduses.

Kui enne pankroti välja kuulutamist on pooleli kohtumenetlus võlgniku vastu, siis ei peaks kohus pärast pankroti välja kuulutamist hagi läbi vaatamata jätma, vaid kohtumenetlus peaks peatuma. Pärast pankroti välja kuulutamist peaks kohus sellisel juhul saatma lapsevanemale (hagejale) teate (nt. pankroti määruuses sisaldub) kohtumenetluse peatumise kohta ja teatama, et pankroti välja kuulutamisega loetakse (sissenõutavaks muutunud) nõue PKS § 101 lg 1 sätestatud määras seaduse alusel pankrotimenetluses tunnustatuks. Sellisel juhul peaks seadusest tulenema, mis võimalused on peatunud kohtumenetluse jätkamiseks/taastamiseks ja lõpetamiseks juhul kui kohtumenetlus on pankroti väljakuulutamise hetkel pooleli. Kui lapsevanem võtab elatisnõude hagi tagasi, siis peaks hagimenetlus lõppema ja lapsevanemal on hilisemalt alati võimalus esitada hagi samadel asjaoludel uuesti (arvestades, et PKS § 101 lg 1 sätestatus ulatuses on nõue juba tunnustamist pankrotimenetluses leidnud). Kui pankrotimenetlus raugub, siis peatunud kohtumenetlust peaks olema võimalik lapsevanema taotluse alusel taastada. Kui pankrotimenetlus ei raug, siis on küsimus selles, kas kohtumenetlus peaks A automaatselt jätkuma, B teatud asjaolude korral jätkuma või C lapsevanema või pankrotihalduri avalduse alusel jätkuma. Ilmselt tuleb sellele küsimusele vastamisel lähtuda sellest, et kohtumenetluse jätkumine saab mõeldav olla siis, kui võlgnikul on nii palju vara, mis võimaldab pankrotivara kohtumenetlusega koormata ja kui nõue rahuldatakse kohtumenetluses, et siis oleks mõeldav pankrotivara arvelt selle rahuldamine. Seega oleks mõistlik välja töötada teatud võlgniku vara kriteeriumid, mil pankrotihaldur peab kohtumenetlust jätkama ja teatud teised kriteeriumid, mil pankrotihaldur ei pea kohtumenetlust jätkama. Loogika peaks seisnema selles, et kui elatisnõude rahuldamise korral on suure tõenäosusega võimalik seda nõuet pankrotivara arvel rahuldada, siis pankrotihalduril peaks kohustus olema kohtuvaidlust jätkata. Sellisel juhul oleksid elatisnõuded suuremal määral kaitstud võrreldes praegusega, sest üks osa elatisnõudest (miinimum) oleks automaatselt tunnustatud pankroti välja kuulutamisega ja ülejäänud nõude osas oleneb võlgniku varalisest seisust kohtuvaidluse jätkumine. Viimane ei välista aga lapsevanema võimalust pankrotimenetluse lõppedes kohtuvaidlust jätkata, kui seda pankrotimenetluse vältel ei teatud.

⁹⁵ 3-2-1-26-12, p 13.

Kokkuvõttes pankrotiseadus võiks sätestada, et pankroti välja kuulutamise peatuvad kõik kohtumenetlused, sh. elatisnõuetega seonduvad kohtuvaidlused. Kui lapsevanem esitab elatisnõude pankrotimenetluses ja sellega seonduvalt on pooleli kohtuvaidlus, siis loetakse tunnustatuks elatisnõue PKS § 101 lg 1 sätestatud miinimum määras. Muus osas peaks olema pankrotihalduri otsustada, kas miinimum ulatust ületavas osas tuleks kohtuvaidlust jätkata, st. kas pankrotivara on piisav selle nõude tunnustamise korral selle nõude rahuldamiseks. Kohtuvaidluse aja lühendamiseks oleks mõeldav pankrotimenetluses erikord elatisnõuete menetlemiseks ette näha. Sellisel juhul oleks kohtul võimalik kiiremini jõuda otsusele ja samuti saaks teostada paremini kontrolli pankrotihalduri tegevuse üle, st. kas asjaolusid arvestades oli põhjendatud kohtuvaidluse jätkamine. Juhul kui kohus leiab, et elatisnõude tunnustamise korral igasugune perspektiiv elatisnõude rahuldamiseks puudub, siis kohus kohtumenetluse jätkamise avaldust ei rahuldaks. Kohtumenetlus jääks ikkagi peatatud staadiumisse ja lapsvanemal oleks võimalik seda kohtumenetlust taastada/uuendada pärast pankroti aluseks olevate asjaolude ära langemist või siis pärast pankrotimenetluse lõppemist.

3.9 Kas ajutise halduri tasu ja vajalike kulude hüvitis kuulub pankrotiseaduse § 29 lõike 8 alusel rahuldamisele võlgnikule kuuluva täitemenetluses arestitud vara arvel?

Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesanded on välja toodud, et küsitav on, kas ajutise halduri tasu ja vajalike kulude hüvitis kuulub pankrotiseaduse § 29 lõike 8 alusel rahuldamisele võlgnikule kuuluva täitemenetluses arestitud vara arvel.⁹⁶ Esimese asjana hakkab PankrS § 29 lg 8 eesmärki uurides silma, et lg 8 räägib pankrotimenetluse raugemisest ja PankrS § 29 pealkiri pankrotiavalduse menetluse raugemisest. Tegemist on kahe erineva olukorraga, kus ühel juhul (PankrS § 29 pealkiri = pankrotiavalduse menetluse raugemine) ei ole jõutud pankroti välja kuulutamiseni ja teisel juhul (PankrS § 29 lg 8 = pankrotimenetluse raugemine) on jõutud pankroti välja kuulutamiseni. Ilmselt on seadusandja tahtnud PankrS § 29 lg 8-ga reguleerida ikkagi pankrotiavalduse menetluse raugemise olukorda ilma pankroti välja kuulutamata nagu PankrS § 29 pealkiri ütleb, sest tegemist on PankrS § 29 ühe lõikega ja muidu tekiks konflikt PankrS § 146-ga, mis sätestab pankrotivarast väljamaksete järjekorra. See tähendab, et süstemaatiliselt seadust tõlgendades saab järeldada, et seadusandja on tahtnud PankrS § 146-ga näha ette reegli pankrotivara jaotamiseks pankroti välja kuulutamise olukorras ja PankrS § 29 lg 8-ga reegli olukorra jaoks, kui pankroti välja kuulutamist ei toimu.

⁹⁶ Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesanne, lk 81.

Kui lähtuda, et PankrS § 29 lg 8 reguleerib olukorda, kus pankroti välja kuulutamiseni jõutud ei ole ja tegemist on pankrotiavalduse menetluse lõpetamisega raugemise tõttu, siis tuleb arvestada ka sellega, et võlgniku varast ei ole moodustunud pankrotivara. Kui võlgniku varast pankrotivara moodustunud ei ole, siis pole põhimõttelist takistust, miks võlausaldaja ei võiks pärast pankrotiavalduse menetluse raugemist individuaalselt edasi tegeleda enda nõude sissenõudmisega täitemenetluse raames, kui vaatamata võlgniku vara ebapiisavusele (sellepärast pankrotiavalduse menetlus raugebki) on vähesel määral nõude rahuldamine võlausaldajale huvipakkuv (ja asi pole juriidilisest isikust likvideerimiseni veel jõudnud). Ei pankrotiseadusest ega täitemenetluseseadustikust tulene, et pankrotiavalduse menetluse raugemise õiguslikuks tagajärjeks on täitemenetluse lõppemine või keeld uusi täitemenetlusi pärast pankrotiavalduse menetluse raugemist algatada. TMS sätestab täitemenetluse lõppemise alusena pankroti välja kuulutamise (TMS § 51 lg 1). Pankrotiavalduse menetluse raugemine ei too kaasa täitemenetluse lõppemist või täitemenetluse algatamise keeldu.

Seejuures kohtutäituri seaduse seletuskirjas (463) kohaselt on PankrS § 28 lg 8 eesmärgiks lahendada olukordasid, kui likvideeritud isiku puhul jääb alles vähesel määral vara ja seda vara äriühingu osanikele või aktsionäridele välja jagada ei ole korrektne arvestades, et riik tasub samal ajal ajutise halduri töötasu ja kulutused. Seletuskirja kohaselt on PankrS § 28 lg 8 eesmärgiks võimaldada järele jäänud vara arvelt eelistada ajutise halduri töötasu ja vajalike kulutuste nõuet teiste võlausaldajate nõuetele, sh täitemenetluses arestitud vara arvelt, mille arvelt võib vähendada ajutisele haldurile riigi eelarvest makstavat töötasu või hüvitist.⁹⁷ Kuigi PankrS § 28 lg 8 sätestab õiguse kasutada võlgniku vara ajutise halduri töötasu ja vajalike kulutuste katteks, siis ei tulene sellest sättest ega kuskil mujalt seadusest, kuidas sellisel juhul pooleli olevat täitemenetlust lõpetada (või uue alustamist takistada) ja/või täitemenetluse tulemit sissenõudja nõude rahuldamise asemel hoopis ajutise halduri töötasu ja vajalike kulutuste kompenseerimiseks riigile suunata. See tähendab õiguskorrast on puudu säte, mis täpsustaks PankrS § 28 lg 8 tuleneva õiguse realiseerimise korra. Selles osas tuleks PankrS § 28 lg 8 sätestatud põhimõtet õiguskorras täpsustada, et kuidas täpsemalt ikkagi võlgniku vara, mis pankrotivara hulka ei kuulu (pankrot ei ole välja kuulutatud), oleks võimalik täitemenetlusest “ära võtta”, sissenõudja ilma jätta ja täitemenetluse tulemit ajutise halduri töötasu ja vajalike kulutuste tarbeks kasutada.

⁹⁷ Kohtutäituri seaduse seletuskiri (463).

PankrS § 28 lg 8 tuleneva põhimõtte täpsustamisel tuleks lähtuda sellest, et 1. TMS-is sätestatakse pankrotiavalduse menetluse raugemise õiguslik tagajärg võimalikule täitemenetlusele (st. keeld uusi täitemenetlusi alustada ja tagajärg, mis juhtub juba alustatud täitemenetlusega) ja 2. PankrS sätestatakse, kuidas PankrS § 29 lg 8 tulenevat õigust võlgniku vara ajutise halduri töötasuks ja/või vajalike kulutuste katteks täpsemalt rakendada saab.

Eeltoodu tähendab, et lisaks pankroti välja kuulutamise tagajärgedele tuleks TMS-is sätestada ka pankrotiavalduse menetluse raugemise tagajärjed. Kui pankroti välja kuulutamisel täitemenetlus ei lõppeks ja pankrotihaldur otsustaks peatunud täitemenetluse edasise käigu üle, siis pankrotiavalduse menetluse raugemise õigusliku tagajärjeks võiks olla täitemenetluse jätkamine ja tulemi arvamine likvideeritava juriidiliste isiku kontole, kui kohtumäärusest ei tulene midagi teistsugust. “Kui kohtumäärusest ei tulene midagi teistsugust” peaks jätma kohtule võimaluse jätta vajadusel osa täitemenetluse tulemist sissenõudjale, kui see ületab ajutise halduri töötasuks ja vajalikele kulutustele kuluvat summat. Kui täitemenetluse tulem läheb automaatselt likvideeritava juriidilise isiku arvelduskontole, siis peaks olema võimalik ajutisel halduril likvideerijana sealt väljamakseid teha ajutise halduri töötasu ja muude kulutuste katteks, kui kohus on seda ajutise halduri töötasu määramise määrusega ette näinud. Eeltoodu kattub sisult suures osas Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja poolt tehtud PankrS § 29 lg 8 täiendamise ettepanekuga⁹⁸, aga erinevus seisneb selles, et seaduse täpsustamisel tuleks lisaks PankrS § 29 lg 8 täiendamisele ka TMS-i sätteid pankrotiavalduse menetluse raugemise õigusliku tagajärje osas täpsustada. Sellisel juhul oleksid PankrS ja TMS sätete seosed paremini nähtavad ning jälgitavad. Üldine skeem peaks olema, et TMS-is sätestada pankrotiavalduse menetluse raugemise õiguslik tagajärg ja PankrS § 29 lg 8 täpsustab, kuidas see tagajärg täpsemalt pankrotiseaduse sätete alusel realiseeruma hakkab. Seejuures PankrS § 29 lg 8 peab lähtuma sellest, et raugemise olukorras tasutakse võlgniku varast võimalusel ajutise halduri tasu ja ajutise halduri vajalikud kulutused ning alles pärast seda tuleb kõne alla raha eraldamine võlausaldaja nõude rahulamiseks. See tähendab, et kui riik on kandnud ajutise halduri töötasu kulutused, siis ei ole mõeldav, et võlgniku vara olemasolu korral võlausaldaja enda nõuet vara arvelt rahuldada võiks saada, enne kui riigile on ajutise halduri tasu kulutused ära kompenseeritud.

⁹⁸ Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja ettepanekud pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmiseks (Lisa 1), lk 12. Kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kpk_ettepanekud_lisa.pdf

Kokkuvõttes praeguses sõnastuses on PankrS § 29 lg 8 ebaselge, kuna näeb ette õiguse ajutise halduri töötasu ja vajalikke kulutusi arestitud vara arvelt katta, aga ei sätesta seda, kuidas seda õigust oleks võimalik realiseerida. Tegemist on pankrotiseaduse ja täitemenetluse seadustiku konfliktiga, kus üks ja seesama võlgniku vara saab samaaegselt olla nii pankrotiseaduse kui ka täitemenetluse esemeks. Selle konflikti lahendamiseks tuleb täpsemalt/selgemalt sätestada, kuidas PankrS § 29 lg 8 tulenev õigus täitemenetlust mõjutab, st. milline on mehhanism, mis võimaldab täitemenetlusest arestitud võlgniku vara ajutise halduri töötasuks ja vajalike kulutuste katteks kasutada pankrotiavalduse raugemise olukorras. PankrS § 29 lg 8 muudaks selgemaks see, kui 1. TMS-is sätestatakse pankrotiavalduse menetluse raugemise õiguslik tagajärg võimalikule täitemenetlusele (st. keeld uusi täitemenetlusi alustada ja tagajärg, mis juhtub juba alustatud täitemenetlusega) ja 2. PankrS sätestatakse, kuidas PankrS § 29 lg 8 tulenevat õigust võlgniku vara ajutise halduri töötasuks ja/või vajalike kulutuste katteks täpsemalt rakendada saab. Seega TMS-i tuleks täiendada järgmiselt:

- Pankroti välja kuulutamise peatuvad täitemenetlused
- Pankroti välja kuulutamisel otsustab pankrotihaldur täitemenetluse lõpetamise ja/või jätkamise ning täitemenetluse tulemi pankrotivarasse arvamise üle (TMS § 51 lg 1 muutmine)
- Pankrotiavalduse menetluse raugemise õigusliku tagajärjeks võiks olla (1) keeld uusi täitemenetlusi algatada, (2) täitemenetluse jätkamine ja tulemi arvamine likvideeritava juriidiliste isiku kontole, kui kohtumäärusest ei tulene midagi teistsugust. “Kui kohtumäärusest ei tulene midagi teistsugust” peaks jätma kohtule võimaluse jätta vajadusel osa täitemenetluse tulemist sissenõudjale, kui see ületab ajutise halduri töötasuks ja vajalikele kulutustele kuluvat summat. Kui täitemenetluse tulemi läheb automaatselt likvideeritava juriidilise isiku arvelduskontole, siis peaks olema võimalik ajutisel halduril likvideerijana sealt väljamakseid teha ajutise halduri töötasu ja muude kulutuste katteks, kui kohus on seda ajutise halduri töötasu määramise määrusega ette näinud. Eeltoodu kattub sisult suures osas Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja poolt tehtud PankrS § 29 lg 8 täiendamise ettepanekuga⁹⁹, aga erinevus seisneb selles, et seaduse täpsustamisel tuleks lisaks PankrS § 29 lg 8 täiendamisele ka TMS-i sätteid pankrotiavalduse menetluse raugemise õigusliku tagajärje osas täpsustada. Sellisel juhul oleksid PankrS ja TMS sätete seosed paremini nähtavad ning jälgitavad.

⁹⁹ Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja ettepanekud pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmiseks (Lisa 1), lk 12. Kättesaadav siin: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kpk_ettepanekud_lisa.pdf

3.10 Millised on pankrotimenetluse ja täitemenetluse vara võõrandamise erisused ja kuivõrd on need erisused põhjendatud?

PankrS § § 135 lg 1 kohaselt müüb haldur pankrotivara TMS sätestatud korras, arvestades PankrS ettenähtud erisusi. Esmane müügiviis pankrotimenetluses ja täitemenetluses on vara müük enampakkumisel. Täitemenetlus toimub TMS alusel PankrS tulenevate erisustega, täituri õigused on pankrotihalduril. Olulisemad erisused mida PankrS sätestab on vara müügil, on alghinna määramine lähtudes PankrS § 136 lg 2. Vara alghinna määrab haldur, kooskõlastades selle pankrotitoimkonnaga ning PankrS § 136 lg 3 kohaselt võib haldur vara alghinda kordusenampakkumise läbiviimisel vähendada kuni 50 %. Suuremas ulatuses võib alghinda vähendada üksnes pankrotitoimkonna nõusolekul. TMS võrreldes tuleb märkida, et varale alghinna määramine ei erine põhimõtteliselt pankrotimenetluse käigus vara hinna määramisest. TMS § 74 lg 3 ja lg 3 kohaselt arestitud asjad hinnatakse võlgniku ja sissenõudja kokkuleppel. Kui võlgnik ja sissenõudja ei saavuta asjade hindamises kokkulepet, samuti kui vähemalt üks nendest ei ole arestimise juures, hindab vara kohtutäitur. Pankrotimenetluses määrab pankrotihaldur varale hinna ja kooskõlastab selle pankrotitoimkonnaga. Täitemenetluses tuleb samuti eelnevalt selgitada, kas võlgnik ja sissenõudja saavutavad kokkuleppe vara hinna osas, kui kokkulepet hinna osas ei saavutata, määrab varale hinna kohtutäitur. Varale määratud alghinna langetamise osas ei ole samuti põhimõttelisi erinevusi. TMS § 100 lg 5 kohaselt, võib kohtutäitur asjad alla hinnata, kuid mitte rohkem kui 25 % eelmise enampakkumise alghinnaga võrreldes, küsides allahindamise kohta eelnevalt võlgniku ja sissenõudja seisukohta. PankrS on allahindamise ulatus küll suurem, 50 % alghinnast, kuid menetlus on sisult sarnane. Oluline erinevus täitemenetluse ja pankrotimenetluse vahel on eeltoimingutel mida teostatakse enne vara müüki enampakkumisel. Täitemenetluses tuleb võlgniku vara enne müüki arestida st keelata vara käsutamine. Pankrotimenetluses vara müügi korral arestimistoimingut ei eelne. PankrS § 45 kohaselt lõpeb enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale kohaldatud arest pankroti väljakuulutamiselega.¹⁰⁰ Enampakkumise õiguslikele tagajärgedele kohaldatakse nii täitemenetluse kui ka pankrotimenetluse puhul TMS §-s 98 sätestatud. Enampakkumise võitjaks tunnistatakse parima pakkumise tegija, kes kohustub tasuma ostuhinna. Enampakkumise puhul tuleb omandi üleandmiseks kohtutäituril ja pankrotihalduril koostada enampakkumise akt. Vallasasjade puhul tekib omand nimetatud akti alusel asja üleandmisega

¹⁰⁰ Priit Lantin. Täitemenetluse ja pankrotimenetluse juhtpõhimõtete võrdlus ning sundmenetluste ühtlustamise võimalused (magistritöö), Tallinn 2015, lk 37.

ning kinnisasjade puhul kinnistusraamatusse uue omaniku kohta kande tegemisega. Uue omaniku kohta tehakse kanne kohtutäituri ja pankrotihalduri avalduse ja enampakkumise akti ärakirja alusel.¹⁰¹ Omand antakse ostjale üle pärast kogu ostuhinna tasumist, vallasasjade puhul läheb omand ostjale üle asja üleandmisega (TMS § 98 lg 1), kinnisasjade puhul kinnistusraamatusse kande tegemisega (TMS § 156). Kanne omandaja kohta kinnistusraamatusse tehakse TMS § 160 lg 1 järgi enampakkumise akti ja pankrotihalduri avalduse alusel.

Lisaks on pankrotiseaduses ette nähtud erisus pandiõiguse või muu asjaõigusega koormatud eseme müümisel. PankrS § 140 kohaselt kui pankrotivarasse kuuluv ese on koormatud pandiõiguse või muu asjaõigusega, mis annab võlausaldajale õiguse nõuda koormatud eseme sundmüüki, müüb haldur koormatud eseme kolme kuu jooksul, koormatud kinnisasja aga nelja kuu jooksul arvates ajast, millal haldur võis alustada pankrotivara müüki, arvestades PankrS §-des 133 ja 134 sätestatut. Nimetatud säte peab tagama ettenähtud aja jooksul pandiõiguse või muu asjaõigusega koormatud vara müümise, eelkõige võib põhjuseks pidada vara väärtuse vähenemise vältimist. Haldur peab vara müüma kolme, kinnisasjade puhul nelja, kuuga. Autor peab nimetatud sätet siiski ebamõistlikuks kuna turu seis võib asja müümisel olla selline, et kohustuse tähtaegseks täitmiseks võib vara hind langeda väga madalale.¹⁰²

Nii täite- kui pankrotimenetluses on võlgnikul võimalus müüa vara ka nn vabakäeliselt. Täitemenetluses annab kohtutäitur võlgnikule võimaluse müüa vara kohtutäituri kontrolli all. TMS § 102 lg 6 kohaselt toimub asja müümine kohtutäituri kontrolli all müügilepingu kohta VÕS § 70 ettenähtud korras. Kohtutäitur annab müügiks nõusoleku. Kohtutäituri kohustus on tagada, et vara müügist laekuvad rahaliste vahendite arvelt rahuldatakse sissenõue. Arestitud vara müügiks kohtutäituri kontrolli all peab sissenõudja andma nõusoleku. TMS § 102 kohaselt võib kohtutäitur lubada võlgnikul asja müüa ka sõltumata sissenõudja nõusolekust, kui enampakkumine on nurjunud või võib eeldada, et asja ei õnnestu enampakkumisel müüa või asja enampakkumisel eeldatavalt saadav tulem on oluliselt väiksem, võrreldes võlgniku poolt korraldatavast müügist saadava tulemiga. Kui enampakkumine on nurjunud ostuhinna maksmise kohustuse rikkumise tõttu, võib kohtutäitur lubada võlgnikul asju müüa ilma sissenõudja nõusolekuta üksnes siis, kui nurjunud on ka kordusenampakkumine. TMS § 102

¹⁰¹ Heli Roos. Omandi üleminek täite- ja pankrotimenetluses (magistritöö), Tartu 2015, lk 44.

¹⁰² Ibid., lk 23.

Ig 4 kohaselt ei luba kohtutäitur võlgnikul vara müüa vara arestimise aktis märgitust madalama hinnaga. Samas on enampakkumisel võimalik arestitud vara allahinnata kuni 70 % esimese enampakkumise hinnast. Erialakirjanduses on leitud, et juhul kui vara müük enampakkumisel on nurjunud, siis võiks lubada vara müüki vabakäeliselt sama või kõrgema hinnaga kui viimasel nurjunud enampakkumisel. Kui täitemenetluse käigus peab initsiatiiv vara müügiks vabakäeliselt tulema võlgnikult, siis PankrS 137 lg 1 määratleb, et võlausaldajate üldkoosolek võib teha haldurile ettekirjutuse müüa vara enampakkumiseta kui vara müük sel viisil annab suuremat kasu, seega teevad ettepaneku vara müügiks vabakäeliselt võlausaldajad. PankrS ja TMS rõhutavad, et võlgniku vara tuleb müüa sellisel viisil mis annaks suuremat kasu. TMS § 74 lg 5 kohaselt lähtub kohtutäitur asja hindamisel selle harilikust väärtusest. TsÜS § 65 kohaselt on eseme harilik väärtusselle kohalik keskmine müügihind (turuhind). PankrS ei määratle üheselt, millest peaks pankrotihaldur vara müügihinna määramisel lähtuma. Samas sätestavad mõlemad seadustikud allahindluse ulatuse, PankrS 50 % ja TMS 70 %. Õiguskirjanduses on leitud, et ei ole põhjendatud arestitava vara müügihindade allahindamine turuväärtusest 50 % -70 % võrra.¹⁰³

TMS reguleerib vallasvara arestimist ja müüki TMS § 64 -104, kinnisasjade arestimist ja müüki TMS § 137-161. Seega reguleeritakse täitemenetluses vara müüki kokku 65 erinevas sättes, siis PankrS reguleerib vara müügimenetlust peatükk 8, milles on kümme paragrahvi. Detailne menetlustoimingute reguleeritus täitemenetluses on tingitud formaliseerituse printsiibi kohaldumisest. Kaalutusotsustuste tegemine on viidud miinimumini. Pankrotimenetluses on pankrotihalduril lai kaalutusruum sh varale hinna määramisel ja vara hinna langetamisel. Oluline erinevus on aga kaebeõiguse teostamisel. TMS näeb ette detailse korra, kuidas on võlgnikul võimalik vaidlustada kohtutäituri poolt varale määratud alghinda. TMS § 74 lg 7 ja lg 8 kohaselt võivad võlgnik ja sissenõudja kohtutäituri määratud hinna kohtutäiturile esitatava kaebusega vaidlustada, TMS §-s 217 sätestatud korras. Hinna vaidlustamise korral taotleb kohtutäitur uue hindamise korraldamiseks eksperdi määramist kohtult. Formaliseeritus täitemenetluses väljendub asjaolus, et kohtutäitur ei saa ise määrata vara hindamiseks eksperti, eksperdi määrab kohus. PankrS pankrotihalduri tegevuse vaidlustamise võimalused on oluliselt erinevad. Samas teostab halduri tegevuse üle järelevalvet mh kohus. PankrS § 69 lg 2 kohaselt, kui haldur rikub oma kohustusi, võib kohus määrata talle trahvi, kui kohus on teinud haldurile

¹⁰³ Priit Lantin. Täitemenetluse ja pankrotimenetluse juhtpõhimõtete võrdlus ning sundmenetluste ühtlustamise võimalused (magistritöö), Tallinn 2015, lk 38.

trahvihoiatuse. Kohustuse raske rikkumise korral, võib kohus haldurit trahvida eelnevat hoiatust tegemata. Seega ei ole kohtul otsest pädevust halduri toiminguid tühistada vaid määrata trahv. PankrS § 77 lg 7 kohaselt on võlausaldajate üldkoosoleku pädevuses halduri tegevuse peale esitatud kaebuste lahendamine. Haldusjärelevalve halduri tegevuse üle teostab ka Justiitsministeerium. Halduri tegevuse peale võivad võlausaldaja ja võlgnik kaevata pankrotitoimkonnale, võlausaldajate üldkoosolekule, kohtule, Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale või Justiitsministeeriumile. PankrS § 83 lg 1 kohaselt võib võlgnik, võlausaldaja või haldur nõuda, et kohus tunnistaks kehtetuks võlausaldajate üldkoosoleku otsuse, mis ei vasta seadusele. Seega on halduril õigus üldkoosoleku otsus milles on antud hinnang halduri tegevusele, vaidlustada. Pankrotimenetluses rakendub efektiivsuse põhimõte. Vara müük ei ole liialt reguleeritud, PankrS määratleb põhinõudena vara müüki suurema kasu saamise eesmärgil. Otsest järelevalvet teostavad võlausaldajad.¹⁰⁴

3.11 Pankroti väljakuulutamise mõju kohtulikule hüpoteegile ja võlgniku varale kohaldatud arestile

Kohtulik hüpoteek on kohtu seatav tagatisvahend isiku kinnisasjale eelkõige nende rahaliste nõuete tagamiseks isiku vastu, mille sissenõudmiseks on alustatud menetlust kinnisasja omaniku suhtes. Kohtulik hüpoteek tagab nõude rahuldamise korral võimaluse selle sissenõudmiseks koormatud kinnisasja arvel sarnaselt hüpoteegiga. Kohtulik hüpoteek oli algselt kasutusel üksnes hagi tagamise vahendina tsiviilkohtumenetluses, kuid on ajapikku võetud kasutusele ka hagi tagamise vahendina kriminaalmenetluses ja vahekohtumenetluses, kaebuse tagamise vahendina halduskohtumenetluses ja maksunõude tagamise vahendina maksmenetluses. Kuna kohtulik hüpoteek seatakse kohtulahendi alusel, siis on sisuliselt tähenduseta AÕS § 363 lg 3, mille järgi kohaldatakse kohtuliku hüpoteegi kohta sätestatud ka muu seadusega selleks õigustatud ametiisiku seatud hüpoteegile.¹⁰⁵ Erinevalt arestist ja sellega kaasnevast keelumärkest ei takista kohtulik hüpoteek kinnisasja omanikul kinnisasja käsutada. Riigikohtu praktika kohaselt tuleb rahalisi nõudeid tagada kohtuliku hüpoteegiga, mitte aga arestiga (ja keelumärkega).¹⁰⁶ Hagi tagamise abinõuna saab kohtuliku hüpoteeki TsMS § 378 lg 1 p 1 järgi seada kostjale kuuluvale kinnisasjale, kolmanda isiku kinnisasja hagi tagamisel

¹⁰⁴ Priit Lantin. Täitemenetluse ja pankrotimenetluse juhtpõhimõtete võrdlus ning sundmenetluste ühtlustamise võimalused (magistritöö), Tallinn 2015, lk 39.

¹⁰⁵ Villu Kõve. Asjaõigusseadus II kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014, lk 711.

¹⁰⁶ 3-2-1-48-04, p 11-15; 3-2-1-140-07 p 42; 3-2-1-18-14 p 33-35; Villu Kõve. Asjaõigusseadus II kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014, lk 711.

kohtuliku hüpoteegiga koormata ei või.¹⁰⁷ Seega on kohtuliku hüpoteegi seadmise eelduseks kostjale kinnisasja kuulumine, kohtuliku hüpoteeki ei saa omandada heauskselt. See ei välista kohtuliku hüpoteegiga koormatud kinnisasja võõrandamist menetluse ajal, mille tulemusena võivad kostja kui võlgnik ja kinnisasja omanik lahknedada.¹⁰⁸

Erinevalt hüpoteegist puudub kohtuliku hüpoteegi puhul tagatiskokkulepe ja kohese sundtäitmise kokkulepe – neid asendab kohtulahend, mis on aluseks realiseerimisele. Kohtulahend peab olema jõustunud või vähemalt viivitamata täidetav ning need asjaolud tuleb kohtutäiturile tõendada. Kuna kohtulahendiga, millest tuleneb õigus kohtulik hüpoteek realiseerida, on lahendatud ka nõuet puudutavad vastuväited, peaks võrreldes kohese sundtäimisega olema kinnisasja omaniku võimalused esitada sundtäitmise lubamatuks tunnustamise hagi nõude puudumise tõttu äärmiselt piiratud. Kui hüpoteegipidajal on kohtulahendi näol isiklik täitedokument kinnisasja omaniku vastu, siis tähendab see ühtlasi seda, et sissenõude võib pöörata kogu tema varale.¹⁰⁹ Kohtuliku hüpoteegi toime täitemenetluses on üldjoontes sama tavalise hüpoteegiga – see annab sõltuvalt oma järjekohast hüpoteegipidajale võimaluse osaleda kinnisasja müügist saadud tulemis.¹¹⁰ Kohtuliku hüpoteegi alusel ei saa alustada täitemenetlust, kui menetluse esemeks olevat haginõuet ei ole jõustunud või viivitamata kohtulahendiga rahuldatud. Võimalik on täitemenetlust algatada mõne muu sissenõudja avalduse alusel enne kohtumenetluse lõppemist haginõude kohta. Riigikohus on selle kohta märkinud, et kui kinnisasi müüakse enne hüpoteegipidaja hagi jõustunud kohtuotsusega lahendamist, võidakse kohtulik hüpoteek üldjuhul TMS §-de 158 ja 160 järgi kinnistusraamatust kustutada, kui selle järjekohast on täitemenetluses maksuma pandud õigusest tagapool ning sel juhul võib hüpoteegipidaja nõuda üksnes hüvitist saadud raha arvel TMS § 108 ja § 176 lg 1 alusel.¹¹¹ Kohtuliku hüpoteegi pidaja peaks osalema tulemi jaotamisel tingimusliku nõudega nii nagu hüpoteegipidaja, kelle tagatud nõue ei ole sissenõutavaks muutunud, kuid kes täitemenetluse tulemusena kaotaks hüpoteegi, st. sissenõutavaks muutumata osas hoiustatakse hüpoteegipidajale kuuluv osa tulemist kuni nõude sissenõutavaks muutumiseni.¹¹²

¹⁰⁷ 3-2-1-133-10, p 22.

¹⁰⁸ Villu Kõve. Asjaõigusseadus II kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014, lk 714.

¹⁰⁹ Ibid., lk 731.

¹¹⁰ 3-2-1-167-10, p 15. Villu Kõve. Asjaõigusseadus II kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014, lk 731.

¹¹¹ Ibid., p 15. Ibid., lk 732.

¹¹² 3-2-1-60-11, p 20.

PankrS § 45 kehtiva redaktsiooni järgi lõpeb pankroti väljakuulutamise eesmärgiga enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale kohaldatud arest. Sama sätte enne 1. jaanuari 2006 kehtinud redaktsiooni järgi lõppes pankroti väljakuulutamise ka kohtulik hüpoteek. Sätet muudeti tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadusega. Muudatuse kohta on eelnõu (273 SE) seletuskirjas märgitud, et selle eesmärk on anda kõikidele hüpoteegipidajatele võrdne kaitse. See tähendab, et PankrS sätestab otsesõnu pankroti väljakuulutamise õigusliku tagajärjena aresti lõppemise tulenevalt PankrS § 45. PankrS ei sätesta otsesõnu pankroti väljakuulutamise tagajärjena kohtuliku hüpoteegi lõppemist.

Samas kohtuliku hüpoteegile pankroti välja kuulutamise mõju hindamisel tuleb arvestada ka PankrS § 43 lg 2 (nõude hagimenetluses läbi vaatamata jätmise) ja TsMS 386 lg 2 (hagi tagamise tühistamine) sätestatuga. Kõige olulisem küsimus on, kas pankrotimenetluses kohtuliku hüpoteeki käsitleda kui hagi tagamise abinõu liiki (TsMS § 388) või kui pandiga tagatud (tingimuslikku) nõuet (PankrS § 153).

Kui PankrS § 45 sätestab otsesõnu õigusliku tagajärjena aresti lõppemise ja hüpoteegi lõppemist ette ei näe, siis saab sellest teha järelduse, et seadusandja pole tahtnud kõikidele hagi tagamise liikidele (TsMS § 378 lg 1 p 1-10 hagi tagamise liikide loetelu) ühesugust õiguslikku tagajärge ette näha, vaid on tahtnud eristada õiguslikku tagajärge vastavalt sellele millise konkreetse hagi tagamise liigiga on tegemist. Sarnasele seisukohale on asunud ka Riigikohus leides, et hagi läbi vaatamata jätmisega PankrS § 43 lg 2 alusel ei pea kaasnema hagi tagamise tühistamine ja kohtuliku hüpoteegi kustutamine.¹¹³ Riigikohus toob lahendis välja, et kuigi pankroti väljakuulutamise korral jäetakse hagi läbi vaatamata (PankrS § 43 lg 2) ja TsMS kohaselt on hagi läbi vaatamata jätmise õiguslikuks tagajärjeks hagi tagamise (nt. kohtuliku hüpoteegi) tühistamine (TsMS § 386 lg 4), siis olemuslikult pole tegemist olukorraga, kus hagi tagamise alus oleks ära langenud, sest vaatamata hagi läbi vaatamata jätmisele pole vaidlus nõude üle lõppenud, vaid jätkub pankrotimenetluses.¹¹⁴ Seega Riigikohus on pidanud pankroti väljakuulutamise mõju hindamisel kohtulikule hüpoteegile kõige olulisemaks seda, et vaatamata hagi läbi vaatamata jätmisele (PankrS § 43 lg 2) jätkub vaidlus hagi esemeks oleva nõude üle pankrotimenetluses pankrotiseaduses sätestatud korras. Samas asjaolu, et vaidlus hagi esemeks oleva nõude üle jätkub pankrotimenetluses pankrotiseaduses sätestatud korras ei

¹¹³ 3-2-1-60-11, p 20.

¹¹⁴ Ibid., p 20.

ole midagi sellist, mis käib spetsiifiliselt kohtuliku hüpoteegi kasutamise kohta hagi tagamise abinõuna. Kui pooleli on kohtuvaidlus ja hagi tagamiseks on võlgniku varale seatud arest, siis on samuti tõenäoline, et pankrotimenetluses pankrotiseaduses sätestatud korras jätkub vaidlus nõude üle nõude tunnustamise kohtuvaidluses. Ometi see ei kujuta õigustust aresti püsima jäämiseks (sellepärast ka PankrS § 45 kohaselt arest lõppeb). Seega põhjus miks kohtulik hüpoteek pankrotimenetluses erinevalt arestist püsima jääb ei ole seotud sellega, et vaidlus hagi esemeks oleva nõude üle jätkub pankrotimenetluses pankrotiseaduses sätestatud korras pärast pankroti välja kuulutamist, vaid on ja saab seotud olla ikkagi eelkõige kohtuliku hüpoteegi olemusega ja/või selle erisusega võrreldes arestiga.

Olemuslikult on nii aresti kui ka kohtuliku hüpoteegi näol tegemist menetlusliku meetme või võimalusega kohtumenetluses olevat nõuet tagada. Ühel juhul on hagi tagamise abinõu esemeks kinnistusraamatusse kantud hüpoteek (kohtulik hüpoteek TsMS § 388 lg 1) ja teisel juhul vara käsutamise keeld (vara arestimine TsMS § 389). Kohtulik hüpoteek tagab, et nõude rahuldamise korral saab võlausaldaja pandieseme arvelt rahuldada nõude. Vara arest tagab, et vara arestimisel ei saa kostja vara käsutada. Kui kohtulahendiga rahuldatakse võlausaldaja nõue, siis kohtulik hüpoteek annab võlausaldajale õiguse enda nõuet pandieseme arvelt rahuldada. Vara arestimine nõude rahuldamise korral õigust enda nõuet arestimise eseme arvelt ei anna. See tähendab, et enne kohtulahendi jõustumist on kohtuliku hüpoteegi näol tegemist tingimusliku pandiõigusega ja alles kohtulahendi jõustumisel muutub kohtulik hüpoteek tõeliseks pandiõiguseks asjaõiguse mõttes. Seda kinnitab AÕS § 363 lg 1, mis sätestab, et kohtuliku hüpoteegiga on tagatud kohtulahendi alusel rahuldatud nõue. See tähendab, et kohtuliku hüpoteegi puhul asendab puuduvat tagatiskokkulepet ja kohese sundtäitmise kokkulepet kohtulahend. Viimane omakorda tähendab seda, et kohtuliku hüpoteegile hüpoteegi sätete kohaldamine eeldab kohtulahendi olemasolu. Seega kohtulikule hüpoteegile ei saa omistada pankrotimenetluses pandiõigusest tulenevaid õiguseid (eelisstaatust), kui kohtumenetluses pole kohtulahendit tehtud. PankrS § 153 lg 2 sätestab pandiga tagatud nõude rahuldamise esimeses järgus pandieseme arvelt. Kui kohtumenetluses kohtulahendit tehtud ei ole, siis ei anna kohtulik hüpoteek õigust nõuet pandieseme arvelt rahuldada ehk tegemist pole nõudega, mis oleks pandiga tagatud ja käsitletav pandiga tagatud nõudena pankrotimenetluses PankrS § 153 lg 2 mõttes. PankrS § 153 lg 2 eesmärk on eelistada neid võlausaldajaid, kellel on pankroti välja kuulutamise hetkel pandiõigus. Need võlausaldajad, kellel pankroti välja kuulutamise hetkel pandiõigust ei ole, eelistamisele ei kuulu. Kui kohelda pandiõiguse omajatena neid võlausaldajaid, kellel on pankroti välja kuulutamise hetkel pandiõigust ei ole,

siis vähendab see pandiõiguse väärtus majanduskäibes ja kujutab endas võlausaldajate ebavõrdset kohtlemist, sest pandiõigusest tulenev eelisstaatus antakse nendele võlausaldajatele, kes tegelikult pandiõiguse omajate ringi ei kuulu.

Riigikohtu hinnangul kitsendab hagi läbi vaatamata jätmisel hagi tagamise vältimatult tühistamine ebaõiglaselt kohtuliku hüpoteegiga tagatud võlausaldajate õigusi, kes on esitanud võlgniku vastu kohtusse hagi ning kelle puhul on hagi menetlemine veninud kostja või kohtu tõttu.¹¹⁵ Esimene moment on, et kohtumenetluse pooleli olek ei anna võlausaldajale pandiõigust, vaid annab õiguse pandiõigusele, kui hagi rahuldatakse. Tingimuslikuks pandiõigust seda nimetada ei saa, sest see eeldab kokkulepet tulevikus saabuva tingimuse kohta. Antud juhul selline kokkulepe puudub ja sellise kokkuleppe sõlmimine pole ka võimalik, sest kui ei tea kohtulahendi sisu, siis pole võimalik kokku leppida sellise sisuga tingimuse saabumises. Teine moment on, et pandiõiguse tekkimise alust on püütud siduda ja/või põhjendada sellega, et võlausaldaja on esitanud hagi ja kohtumenetlus venib. Kõik kohtumenetlused võivad venida ja kõik hagejad ja kostjad kannavad kohtumenetluse venimise riski. Seega tuleb seisukohale asuda, et viidatud kohtulahendis on Riigikohus põhjendamatu tahtnud kohtulikule hüpoteegile pankrotimenetluses omistada eelisstaatus, mida kehtivast õiguskorrast kohtulikule hüpoteegile tegelikult ei tulene. Pankrotimenetluses saab kohtulikult hüpoteegil pandiõiguse staatus olla ainult siis, kui on tehtud kohtulahend. Kui pankroti välja kuulutamise hetkel kohtulahendit tehtud ei ole, siis kohtulikust hüpoteegist pandiõigust ei tulene. Nõude tagatust hinnatakse pankrotimenetluses pankroti välja kuulutamise ajahetkel. Igasuguse eeliskohtlemise alus pankrotimenetluses peab tulema pankrotiseadusest ja seda pole võimalik tuletada teistest seadustest kaudsete seoste kaudu. Pankrotiseaduses ei ole sätet, mille kohaselt hagi tagamise abinõu (nt. kohtulik hüpoteek) saaks jääda pärast hagi läbi vaatamata jätmist püsima. Küll aga on pankrotiseaduses säte, mille kohaselt hagi jäetakse läbi vaatamata pärast pankroti välja kuulutamist (PankrS § 43 lg 2) ja pankrotimenetlusele kohaldatakse TsMS sätestatud, kui pankrotiseadus ei sätesta teisiti (PankrS § 3). Kohtuliku hüpoteegi püsima jäämiseks pärast pankroti välja kuulutamist peaks pankrotiseadus sätestama teistsuguse õigusliku tagajärje hagi läbi vaatamata jätmisele võrreldes TsMS-iga (hagi tagamise abinõu lõppemise osas). Kui pärast hagi läbi vaatamata jätmist peaks jääma hagi tagamise abinõu (nt. kohtulik hüpoteek) püsima, siis tähendaks see pankrotimenetluses hagi läbi vaatamata jätmisel

¹¹⁵ 3-2-1-143-10, p 19.

teistsugust õiguslikku tagajärge võrreldes TsMS-ist tulenevate põhimõtetega. Ei TsMS ega PankrS näe ette võimalust, et teatud olukordades hagi läbi vaatamata jätmisele kohalduks teistsugune õiguslik tagajärg (hagi tagamise abinõu püsima jäämine) võrreldes TsMS-is sätestatuga.

Kokkuvõttes pandiõigusest tulenevate privileegide laiendamine nõudele, mis pankroti välja kuulutamise hetkel pandiõigusega tagatud ei ole, ei ole põhjendatud, sest see rikub võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet. Üldpõhimõte on, et võlausaldaja staatuse määramisel lähtutakse sellest, kas pankroti välja kuulutamise hetkel on võlausaldajal võlgniku vastu nõue. See hõlmab ka fikseerimist, kas tegemist on pandiga tagatud nõudega või pole tegemist pandiga tagatud nõudega (PankrS § 94 lg 1). Seega kui pankroti välja kuulutamise hetkel on olemas kohtulahend, siis saab öelda, et tegemist on pandiga tagatud nõudega. Kui pankroti välja kuulutamise hetkel kohtulahendit ei ole, siis pole tegemist pandiga tagatud nõudega. Õigusselguse ja võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte huvides on, et pankrotiseadus sätestaks kohtuliku hüpoteegiga seonduva. Eeltoodud tulenevalt peaks pankrotiseadus sätestama, et kohtulik hüpoteek annab pankrotimenetluses pandiõiguse, kui pankroti välja kuulutamise hetkel on jõustunud kohtulahend. Kui pankroti välja kuulutamise hetkel kohtulahend jõustunud ei ole, siis kohtulik hüpoteek nõuet pandiõigusega ei taga, st. pankroti välja kuulutamine lõpetab pooleli olevas kohtumenetluses kohtuliku hüpoteegi.

3.12 milline peaks olema asjaõigusliku täitmisenõude esitamise kord, kui pankrotivõlgnik on taganud nõude kolmanda isiku vastu?

Pantija võib olla võlgnik või kolmas isik (AÕS § 278), kes pandib talle kuuluva kinnisasja kolmanda isikuna võlgniku kohustuse tagatiseks. Pandiõigusest ei tulene võlausaldajal kolmanda isiku vastu isiklikku nõuet, vaid üksnes asjaõiguslik nõue pandieseme realiseerimiseks tagatud nõude ulatuses.¹¹⁶ Nõude rahuldamise kohustus on võlgnikul, pandipidajal on õigus nõuda pantijalt tagatud nõude sissenõutavaks muutmisel selle rahuldamist pandieseme arvelt ning pantija on kohustatud taluma pandieseme realiseerimist.

Kehtivas pankrotiseaduses puudub eriregulatsioon, kuidas peaks pandipidaja isiklikuks võlgnikuks mitteoleva tagatisandja pankrotimenetluses maksma panema enda asjaõiguslikku

¹¹⁶ 3-2-1-64-12, p 17; 3-2-1-70-02.

pandist tulenevat nõuet. Pankrotiseadus lähtub põhimõttest, et pankrotimenetluses esitavad võlgniku vastu nõuded need (pankrotivõlausaldajad), kellel on võlgniku vastu varaline nõue, mis on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist (PankrS § 8 lg 3). See tähendab nõude tunnustamine pankrotimenetluses eeldab võlausaldaja isiklikku nõuet võlgniku vastu, millest tulenevalt saab teha üldistuse, et pankrotimenetluse nõuete esitamise, kaitsmise ja rahuldamise süsteem põhineb eeldusel, et võlausaldaja ja tagatise andja isik langevad kokku. Praegune regulatsiooni kohaselt peaks võlausaldaja olema sõlminud võlgnikuga laenulepingu ja võlgnik on laenulepingust tuleneva nõude tagamiseks seadnud võlausaldaja kasuks võlgnikule kuuluvale kinnistule hüpoteegi. Kui kuulutatakse võlgniku pankroti välja, siis kirjeldatud olukorras on võlausaldajal õigus osaleda võlgniku pankrotimenetluses ja saada rahuldust enda nõudele pandieseme arvelt. Kui tegemist on olukorraga, kus võlausaldajal ei ole isiklikku nõuet võlgniku vastu, vaid üksnes asjaõiguslik nõue pandieseme realiseerimiseks tagatud nõude ulatuses, siis praeguses pankrotiseaduses ei ole seda olukorda reguleerivat sätet. Nii seadusandluses kui ka Riigikohtu praktikas on kolmandast isikust pantija käsitlust aastate vältel muudetud.

2005. aastal on Riigikohus selgitanud, et pankrotivõlgnikuks tuleb pidada ka pandipidajat, kellel on asjaõigusseadusest tulenev õigus nõuda pandieseme realiseerimist. Pankrotivõlausaldaja on füüsiline või juriidiline isik, kellel on nõudeõigus võlgniku vastu (PankrS § 4 lg 1). Nimetatud nõudeõigus ei tähenda vaid võlaõiguslikku nõuet ning pankrotivõlausaldajaks ka pandipidaja, kellel on AÕS § 276 lg-st 1 tulenev õigus nõuda pandieseme realiseerimist. Seega peab kolmandast isikust pandipidaja oma nõude rahuldamiseks esitama pantija pankrotimenetluses asjaõigusliku pandieseme realiseerimise nõude pankrotiseaduses sätestatud korras järgides nõudeid tähtaegadele, nõudeavalduse sisule jms.¹¹⁷

2011.aastal on Riigikohus kinnitanud, et pankrotimenetluses reguleeritakse isiklikke nõudeid võlgnike vastu ning tõdenud, et asjakohane menetlus ja hüpoteegipidaja õiguste kaitsemehhanism tervikuna on seaduses reguleerimata.¹¹⁸

¹¹⁷ 3-2-1-166-04, p. 17.

¹¹⁸ 3-2-1-1-11, p.-d 13-15.

Kuigi pandiõigusest tuleneva asjaõigusliku realiseerimisõiguse puhul ei ole tegemist isikliku nõudega, mida saaks pantija pankrotimenetluses tunnustada, on sätete puudulikkuse tõttu aktsepteeritud tingimuslike nõuete esitamist. Nimetatud õigusliku konstruktsiooni puhul tuleb laenuandjal olukorras, kus võlgnik täidab oma lepingulisi kohustusi nõuetekohaselt ning laenuandjal puudub õiguslik alus nõude rahuldamiseks tagatise realiseerimisel saadavast tulemist, esitada siiski nõue tagatise andja pankrotimenetluse raames. Kui aga nõue jätta esitamata tagatise andja pankrotimenetluses ning võlgnik peaks rikkuma tulevikus enda lepingulisi kohustusi, ei ole võimalik enam nõude rahuldamine tagatise arvel ning võlausaldaja on sisuliselt jäänud tagatisest ilma. Laenuandjale tuleneb ka seetõttu suurem hoolsuskohustus jälgida järjepidevalt nii võlgniku kui ka tagatise andja maksejõulisust ning õigeaegselt reageerida muudatustele mõlema isiku majanduslikus seisundis.¹¹⁹

2009. aastal kehtinud PankrS § 44 lg 3 sätestas, et pankrotivõlausaldaja ei ole isik, kellel on õigus rahuldada oma kolmanda isiku vastu suunatud nõue pankrotivara arvel pandiõiguse või muu tagatisõiguse alusel. Lõige 3 sätestas, et lg 3 nimetatud isiku õiguseid pankroti välja kuulutamine ei mõjuta. Selline PankrS § 44 lg 3 sõnastus andis hüpoteegipidajale õiguse esitada oma sissenõutavaks muutunud nõue kohtutäiturile täitemenetluse korraldamiseks ka pärast pankroti välja kuulutamist.¹²⁰ Seega PankrS § 44 lg-st 3 tulenes, et isik, kellel oli õigus rahuldada oma kolmanda isiku vastu suunatud nõue pankrotivara arvel pandiõiguse või muu tagatisõiguse alusel, ei olnud pankrotivõlausaldajaks ning pankroti väljakuulutamine ei mõjutanud tema õigusi, st et isik peaks olema sarnases olukorras, nagu oleks siis, kui hüpoteegiga koormatud kinnisasja omanik ei oleks pankrotis.¹²¹ Riigikohtu hinnangul oli PankrS § 44 lg-s 3 sätestatud erandi üks eesmärk kehtestada regulatsioon selliste nõuete rahuldamiseks, mil võlausaldajal ei ole isiklikku nõuet pankrotivõlgniku vastu, vaid talle kuulub asjaõiguslik täitmisenõue (AÕS § 276 lg 1, § 325 lg 1). Kogu pankrotiseaduse nõuete esitamise, kaitsmise ja rahuldamise süsteem on üles ehitatud sellele, et pankrotivõlausaldajal on pankrotivõlgniku vastu (ka) isiklik nõue. Sellises olukorras andis PankrS § 44 lg 3 asjaõigusliku nõude omajale võimaluse oma nõue rahuldada täitemenetluses väljaspool pankrotimenetlust. Lisaks oli PankrS § 44 lg 3 eesmärk kaitsta hüpoteegipidaja huve mh ka selliste juhtumite jaoks, mil tagatise andja läheb pankrotti. Hüpoteek on alates

¹¹⁹ Nancy-Marita Maltseva. Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral, (magistritöö 2015), lk 42.

¹²⁰ 3-2-1-1-11, p 13.

¹²¹ 3-2-1-98-10, p 11.

asjaõigusseaduse jõustumisest olnud krediidasutuste jaoks olulisim tagatisvahend kinnislaenuturul, elavdades sel viisil oluliselt majanduskäivet. PankrS § 44 lg-s 3 sätestatud erand kehtis vaid juhtudel, mil hüpoteegipidajal ei ole võlgniku vastu isiklikku nõuet. Kui hüpoteegipidajal on ka isiklik nõue võlgniku vastu, kehtis tema suhtes tavaline pankrotiõiguslik nõuete esitamise regulatsioon.¹²² Seejuures ka pandieseme müügist väljaspool pankrotimenetlust ülejäänud rahasumma moodustas pankrotivara osa. Akadeemilistes töodes on leitud, et PankrS § 44 lg 3 alusel erandi kehtestamine isiklikuks võlgnikuks mitteoleva pantija suhtes oli põhjendatud. Samuti tehakse ettepanek kaaluda täitemenetlust hüpoteegi realiseerimiseks ka juhul, kui koormatud kinnisasja omanik on ühtlasi tagatud nõude isiklik võlgnik. Mitmetes seadusandlustes (sh näiteks Saksamaal ja Taanis) on käsitletud laenusaaajat ja tagatisandjat sarnasel õiguslikul positsioonil. Ühtlasi ei sätesta maksejõuetusmenetluse määrus selles osas erisusi. Ka kehtivas õiguses on samastatud isiklikuks võlgnikuks mitteoleva tagatisandja õigusliku positsiooni pankrotimenetluses võlgniku õigustega andes pantijale, kes ei ole võlgnik, õiguse esitada pandiga tagatud nõude vastu võlgnikuga samu vastuväiteid.¹²³

Kokkuvõttes kuna kehtivas pankrotiseaduses puudub eriregulatsioon, kuidas peaks pandipidaja isiklikuks võlgnikuks mitteoleva tagatisandja pankrotimenetluses maksma panema enda asjaõiguslikku pandist tulenevat nõuet, siis on vajalik see pankrotiseaduses reguleerida. Pankrotiseadus lähtub põhimõttest, et pankrotimenetluses esitavad võlgniku vastu nõuded need (pankrotivõlausaldajad), kellel on võlgniku vastu varaline nõue, mis on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist (PankrS § 8 lg 3). See tähendab nõude tunnustamine pankrotimenetluses eeldab võlausaldaja isiklikku nõuet võlgniku vastu, millest tulenevalt saab teha üldistuse, et pankrotimenetluse nõuete esitamise, kaitsmise ja rahuldamise süsteem põhineb eeldusel, et võlausaldaja ja tagatise andja isik langevad kokku. Selline olukord võib kaasa tuua ebakindluse hüpoteegiga tagatud laenude väljastamisel, kui laenu saaja ja asjaõigusliku tagatise andja on erinevad isikud.¹²⁴ Üheks võimaluseks, kuidas reguleerida pankrotimenetluses asjaõigusliku täitmisenõude esitamise korda, kui pankrotivõlgnik on taganud nõude kolmanda isiku vastu, on taastada varem kehtinud PankrS § 44 lg 3. Ei kohtupraktikast, erialakirjandusest ega seaduste seletuskirjadest pole võimalik leida põhjendusi, miks PankrS § 44 lg 3 ära kaotati ja/või millised kitsaskohad õigustasid sätte tühistamist. Kui taastada varem kehtinud PankrS § 44 lg

¹²² 3-2-1-1-11, p 14.

¹²³ Nancy-Marita Maltseva. Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral, (magistritöö 2015), lk 45.

¹²⁴ 3-2-1-1-11, p 14.

3, siis võiks kaaluda täiemenetluse võimaldamist hüpoteegi realiseerimiseks ka juhul, kui koormatud kinnisasja omanik on ühtlasi tagatud nõude isiklik võlgnik. Pandieseme pankrotimenetluse väline realiseerimine aitab kokku hoida pankrotimenetluse kulusid, suurendab menetluse tõhusust ja aitab paremini tagada võlausaldajate õiguseid.

3.13 Pankroti välja kuulutamise tagajärjed seoses lepingutega (PankrS § 46)

Üldine otsustuskriteerium lepingute jätkamise või lõpetamise peaks UNCITRALi ja Doing businessi kohaselt olema, et võimalik oleks jätkata äriühingule hädavajalikke lepingute täitmist, loobuda koormavatest lepingutest, kehtetuks tunnistada ehk tagasi võita eelisseisundit andvad või allapoole turuhinda tehtud tehingud.¹²⁵ UNCITRALi juhiste kohaselt on oluline, et seaduses oleks võimalus kolmanda isiku taganemisõigust piirata ja pankrotivõlgnikule hädavajalike lepingute täitmist jätkata – vaatamata näiteks lepingus eraldi maksejõuetuse puhuks antud taganemisalusele –, mis on oluline, et vara üksikesemetena müümise asemel oleks võimalik äriühingu võõrandamine toimiva ettevõttena. Taganemise vältimiseks enne pankroti välja kuulutamist on UNCITRALi juhistes välja pakutud võimalus, et haldur saaks neid lepinguid ennistada.¹²⁶ Eesti kontekstis on praktikas välja toodud, et vähe on võimalusi võlgniku tegevust jätkata (saneerimine, tervendamine) ja analüüsida tuleks, kuidas lihtsustada ettevõtte võõrandamist ning kestvuslepingute muutmist. Näiteks on välja toodud, et ühest küljest on arusaadav, et üürniku huve tuleb kaitsta, kuid teisest küljest on üürilepingu ülesütlemisega kaasnev potentsiaalne kahju hüvitamise nõue pankrotipesa jaoks äärmiselt koormav.¹²⁷ Põhjamaade- ja Balti soovitusel on välja toodud, et kui tegemist on korduvate kohustustega, peaks maksejõuetul poolel olema võimalus piirata täitmist teatud ajaperioodi või hulga.¹²⁸

Pankroti kuulutab kohus välja pankrotimäärusega (PankrS § 31 lg 5), mille tulemusel moodustub võlgniku varast pankrotivara ja haldurile läheb üle võlgniku vara valitsemise õigus (PankrS § 35 lg 1 p 1). Füüsilisest isikust võlgnik kaotab õiguse teha tehinguid seoses

¹²⁵ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law (2005), lk 120, p 109; Doing business maksejõuetuse ületamise metodoloogia alaosa “management of debtor’s assets index“ ja hinnang Eestile: <http://www.doingbusiness.org/methodology/resolving-insolvency>;
<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/estonia/#resolving-insolvency>.

¹²⁶ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law (2005), lk 121, punktid 114–119. http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf

¹²⁷ Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja ettepanekud, ettepanek nr 3.11.

¹²⁸ Kavand “Nordic-Baltic Recommendations on Insolvency Law” (Põhjamaade-Balti maksejõuetuse võrgustik koost) (2015), lk 17, ptk III: 6.

pankrotivaraga. Juriidilisest isikust võlgnik kaotab õiguse teha mis tahes tehinguid (PankrS § 35 lg 1 p-d 3 ja 4), kuigi pankrot ei lõpeta juhtorganite liikmete ametis olekut ega välista ka juhatuse liikmete õigust esindada pankrotivõlgnikku asjades, mis ei puuduta pankrotivara.¹²⁹ Kuigi lepinguid tuleb täita (*pacta sunt servanda*), siis pankrotiseadus sätestab sellest üldpõhimõttest erandi, mille kohaselt halduril on õigus võlgniku poolt sõlmitud lepingust tulenev seni täitmata kohustus täita ja nõuda teiselt poolelt tema kohustuse täitmist või loobuda võlgniku lepingust tuleneva kohustuse täitmisest (PankrS § 46 lg 1). PankrS § 46 lg 2 seab pankrotihalduri valikuõigusele ajalise piirangu. Kui teine pool teeb haldurile ettepaneku PankrS § 46 lg 1 nimetatud valikuõigust kasutada, peab haldur viivitusega, ent mitte hiljem kui seitsme päeva jooksul teatama, kas ta täidab võlgniku kohustuse või loobub sellest. Kui haldur ei teata õigeaegselt kohustuse täitmisest või sellest loobumisest, ei ole tal õigust teiselt poolelt lepingu täitmist nõuda, kuni ta ei ole võlgniku kohustust täitnud (PankrS § 46 lg 2). Pankrotihalduri taotlusel on võimalik PankrS § 46 lg 2 nimetatud tähtaega pikendada (PankrS § 46 lg 3). Kui pankrotihaldur jätkab või teatab kavatsusest võlgniku kohustust täita, siis selle õiguslikuks tagajärjeks on lepingu teise poole ja pankrotihalduri kohustus lepingust tulenevaid vastastikuseid kohustusi täita (PankrS § 46 lg 4). Kui haldur otsustab lepingu täita, on teise lepingupoole nõue massikohustus (PankrS § 46 lg 6) ning täitmiseks saab läbi viia täitemenetluse üldkorras (PankrS § 149). Lepingu lõpetamiseks annab PankrS § 46 lõige 1 pankrotihaldurile eraldi aluse VÕS § 186 p 9 mõttes, mil tekib lepingust taganemisele sarnane olukord¹³⁰ ja toimub lepingu tagasitäitmine.

Pankrotiseadus keelab halduril võlgniku lepingust tuleneva kohustuse täitmisest, kui kohustuse täitmise tagamiseks on kinnistusraamatusse kantud eelmärke (PankrS § 46 lg 1). Selle sätte eesmärgiks on kaitsta õigustatud isikut kohustatud isiku, tema õigusjärglaste ja võlausaldajate vastu, tuues kaasa seda rikkuvate käsutuste, mh täite- või pankrotimenetluses toimunud käsutuste tühisuse ning tagades õiguse järjekoha ja võlaõigusliku lepingu täitmise ka kohustatud isiku pankrotimenetluses. Põhiosas kasutatakse eelmärget just kinnisomandi müügilepingute täitmise tagamiseks, kui ostja ei saa kogu ostuhinda kohe maksta, kuid müüja ei nõustu omandi üleandmisega enne raha maksmist, samuti veel jagamata kinnisasjast tulevase osa omandamise tagamiseks. Eelmärkega saab tagada kõiki võlaõiguslikest lepingutest tulenevaid nõudeid kinnisasja üleandmiseks, esmajärjekorras müügilepingu täitmise nõuet.

¹²⁹ 3-2-1-17-14, p 20; 3-2-1-163-11, p 21; 3-2-1-149-13, p 20.

¹³⁰ 3-2-1-47-15, p 11–13.

Eelmärkega saab tagada võlaõiguslikke nõudeid piiratud asjaõiguste seadmiseks või võõrandamiseks. Hüpoteegi seadmist saab eelmärkega tagada, kui hüpoteegisumma on selge. Eelmärkega on tagatav ka omaniku kohustus kasutusvaldaja surma korral kasutusvaldus pärijate jaoks uuesti seada. Samuti saab eelmärkega (hagi tagamise korras) tagada üüri-ja rendilepingu kohta kinnistusraamatusse märkuse tegemise nõuet.¹³¹ Eelmärke puhul tuleb silmas pidada seda, et juhul kui kinnisasi enampakkumisel müüakse ja eelmärke asub hüpoteegist või reaalkoormatisest tagapool, siis kustutatakse eelmärke kinnistusraamatust (PankrS § 139 lg 2). Eelmärke kustutamine ei mõjuta lepingu kehtivust. Kui eelmärke asub järjekohas eespool hüpoteegist või reaalkoormatisest (või sellega samal järjekohal), siis enampakkumise puhul eelmärget kustutada ei saa (PankrS § 139 lg 2).

Teatud erandjuhtudel aga ei ole halduril õigust otsustada, kas pärast pankroti väljakuulutamist lepingut täita või mitte – PankrS §-s 48 on sätestatud turu- või börsihinnaga seotud kohustuste täitmisel erisus põhireeglist ehk nimetatud kohustuste puhul tal valikuvabadus puudub. Antud juhul ei saa haldur nõuda teiselt poolelt kohustuse täitmist, vaid saab üksnes esitada kohustuse täitmata jätmisest tuleneva nõude, seega saab nimetatud nõue kuuluda üksnes pankrotinõude alla. Seletuskirja kohaselt tuleneb erandregulatsiooni nõue krediidasutuste jaoks väljatöötatud nn Baseli reeglitest ning selle eesmärgiks on vältida spekulereimist turu- või börsihinnast tulenevate hinnavahede kaudu.¹³² Teine erand kehtib omandireservatsiooniga müüdud vara suhtes. Juhul kui müüja on pankrotis ja ta on müünud asja ostjale omandireservatsiooniga, siis kuulub asi põhimõtteliselt pankrotivara hulka. Seega omandireservatsiooniga asja ostnud isiku kaitseks on PankrS § 49 lõikes 1 sätestatud, et kui võlgnik on enne pankroti väljakuulutamist müünud vallasasja omandireservatsiooniga ning ka valduse ostjale üle andnud, siis tuleb müügileping mõlemapoolselt lõpule viia ning haldur võlgniku esindajana ei saa teostada talle muidu § 46 kohaselt kuuluvat valikuõigust. Seega on ostjal antud juhul seadusega kaitstud õigus ostuhinna tasumisel saada omandireservatsiooniga ostetud vallasasi enda omandisse. Juhul kui aga võlgnik on ostnud asja omandireservatsiooniga, säilib halduril võlgniku esindajana §-s 46 sätestatud valikuõigus.¹³³

¹³¹ 3-2-1-136-04, p 46; kriitiliselt selle kohta Rein Tiivel, Otstarbekusega õiguse vastu ehk asjaõigusliku ostueesõiguse ja eelmärkega seotud probleemidest, *Juridica III/2008*, lk 162-163; Villu Kõve. *Asjaõigusseadus I* kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014, lk 157.

¹³² Pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri, lk 84

¹³³ 8 Pankrotiseaduse seletuskiri lk 84,85.

PankrS § 148 lg 1 p 2 loeb massikohustuseks võlgniku poolt täitmata lepingutest tulenevad kohustused, kui haldur on jätkanud kohustuse täitmist või teatanud, et kavatseb nõuda lepingu täitmist. Teise lepingupoole nõude käsitlemisel massikohustusena on eesmärgiks motiveerida teist poolt lepingut täitma olukorras, kus on tegelikult oht vastutäitmist võlgnikult maksejõuetuse olukorra tõttu mitte saada. Kui tegemist on massikohustusega, siis see annab võlausaldajale teiste võlausaldajatega võrreldes eelisseisundi. Võlausaldaja nõude käsitlemine massikohustusena suurendab ettevõtte tervendamise võimalusi. Kui nõude puhul, mis on tekkinud pärast pankroti väljakuulutamist, ei ole liigitamisega raskusi, siis probleeme võib tekkida nende nõuetega, mis on jätkuvad kohustused.¹³⁴ Juhul kui nõue hõlmab nii pankrotieelset kui –järgset perioodi ja lepingulise kohustuse ese on jagatav ning teine pool on oma kohustuse pankroti väljakuulutamise hetkeks täitnud ainult osaliselt, siis vastavalt pankrotiseaduse seletuskirjale jagatakse nõue võlausaldaja pankrotinõudeks ning massikohustuseks, sealjuures osa tarnest, mis tehti enne pankroti väljakuulutamist, moodustab pankrotinõude ning kui ettevõtja tegutsemise jätkamiseks on vajalik tarnelepingu jätkuv täitmine, siis see moodustab massikohustuse.¹³⁵ Riigikohus on selgitanud, et pankrotiseadus ei võimalda lugeda enne pankroti väljakuulutamist tekkinud kohustusi massikohustuseks. Pankrotihalduri poolt kestvussuhtest tuleneva perioodilise makse tasumise kohustuse täitmine võlgniku pankrotimenetluse ajal ei anna alust käsitada enne pankroti väljakuulutamist sama kestvussuhte alusel tekkinud varasemate perioodiliste maksete võlgnevust massikohustusena.¹³⁶ Kestvussuhtest tuleneva perioodilise makse tasumine pärast pankroti väljakuulutamist massikohustusena ei anna alust käsitleda ka enne pankroti väljakuulutamist tekkinud võlgnevusi massikohustusena seetõttu, et enne pankroti väljakuulutamist tekkinud kohustus ei vasta massikohustuste tunnustele. Kui jätkatakse kestvussuhtest tulenevate perioodiliste maksete tegemisega, siis võib olla see pankrotivara säilitamise või tervendamise eesmärgil.

¹³⁴ V. Finch. Corporate Insolvency Law. Cambridge University Press. 2002, lk 424.

¹³⁵ Pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri, lk 84.

¹³⁶ 3-2-1-59-12.

3.14 Milline on eelmärke mõju lepingu jätkamisele kinnisasja müümisel enampakkumisel?

Praktikas on küsimusi tekitanud haldurile seatud keeld loobuda võlgniku lepingust tuleneva kohustuse täitmisest, kui kohustuse täitmise tagamiseks on kinnistusraamatusse kantud eelmärke (PankrS § 46 lg 1), kuid see asub tagapool kinnistusraamatusse kantud õigusest, mis annab kinnisasja sundmüügi õiguse ja kustuks seetõttu kinnisasja enampakkumisel müümisel (PankrS § 139 lg 2). Praktikas on tõstatatud ka küsimusi, mil määral peaks saama kolmas isik kasutada halduri lepingu täitmise jätkamisest keeldumise korral õiguskaitsevahendeid, näiteks nõuda lepingus sätestatud leppetrahvi, arvestades, et nii oleks poolte omavahelisel kokkuleppel mõju halduri seadusest tulenevale õigusele.

Kuigi pankrotiseaduse vara realiseerimise regulatsioon on täitemenetluse omast lünklikum, siis peaks ka pankrotimenetluses kehtima põhimõtteliselt sama, mis täitemenetluses. See tähendab, et eespool realiseeritavaid õigusi (hüpoteeke või reaalkoormatisi) olevat või ka samal järjekohal olevat eelmärget ei saa ka pankrotivaras oleva kinnisasja võõrandamisel kustutada ja eelmärke järgi õigustatud isiku nõudel tuleb pankrotimenetlusest tulenevad eelmärget kahjustavad käsutused (eelkõige omaniku muutus) kinnistusraamatust kustutada (PankrS § 139 lg-d 2, 3).¹³⁷ Kinnistusraamatust nähtuv õiguste järjekohasuhe määrab muuhulgas ära selle, millise õigustatud isiku õigused kinnisasja suhtes on tugevamini kaitstud. Konkureerivate õiguste puhul tuleb seejuures lähtuda sellest, et hilisema järjekohaga õigus ei või kahjustada varasema järjekohaga õigust ning varem tekkinud õigust tuleb alati eelistada hiljem tekkinud õigusele. See tuleneb ka asjaõigusseadusest, mille kohaselt on pandiga tagatud nõue eelistatud kõikidele teistele nõuetele panditud vara suhtes, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Lisaks on haldur PankrS § 46 lg 1 teise lause järgi kohustatud eelmärkega tagatud lepingulise kohustuse täitma ega või täitmisest loobuda, mh peab ta nt müügilepingu järgi andma kinnisasja omandi üle eelmärke järgi õigustatud isikule. See kehtib vaatamata seaduse mõnetisele ebaselgusele aga üksnes juhul, kui eelmärke asub järjekohas eespool hüpoteegist või reaalkoormatisest (või sellega samal järjekohal), mis läheb pankrotimenetluses realiseerimisele ja kinnisasja müümisel ei saa eelmärget seetõttu kustutada. Kinnisasja müümisel muul viisil kui enampakkumisel järeldeb PankrS § 139 lg-st 5, et eelmärke jääb sel juhul sõltumata järjekohast

¹³⁷ Villu Kõve. Asjaõigusseadus I kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014, lk 160.

kehtima.¹³⁸ Võlaõiguslik leping, mille alusel eelmärke kinnistusraamatusse kanti, on kehtiv vaatamata võimalikule eelmärke kustutamisele koos sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega. Võlaõigusliku lepingu kehtivus tähendab, et pankrotihalduril ei ole õigust otsustada lepingust tulenev seni täitmata kohustus jätta täitmata või mitte jätkata selle täitmist. See põhimõte tuleneb PankrS § 46 lg 2 viimasest lausest, mille kohaselt pankrotihaldur ei või loobuda võlgniku lepingust tuleneva kohustuse täitmisest, kui kohustuse täitmise tagamiseks on kinnistusraamatusse kantud eelmärke. See tähendab ühtlasi seda, et tegemist on massikohustusega PankrS § 148 lg 1 p 2 mõttes. Näiteks Saksamaa pankrotiseadus ei seo eelmärke õiguslike tagajärgi eelmärke järjekohaga, vaid ütleb, et eelmärkest tulenev nõudeõigus kuulub rahuldamisele pankrotivarast (InsO § 106 lg 1) ja pankrotihalduril ei ole õigust keelduda kohustuse täitmisest tuginedes pankrotihalduri õigusele (InsO § 103 lg 1) võlgniku poolt sõlmitud lepingust seni täitmata kohustus täitmata jätta (InsO § 106 lg 1 esimene lause).¹³⁹

4. Pankrotivara moodustamine (läheteülesande 3. peatüki II osa alapeatükk Nr. 9, va alapeatükis 9.1.2 „Pankrotivara koosseis“ ja 9.1.4 „Ühisvara jagamine“)

4.1 Tagasivõitmise mõiste PankrS § 109 lg 1 täpsustamine

Tagasivõitmise instituut on just võlausaldajate huvide kaitsmise koha pealt väga olulise tähtsusega, kuna seeläbi on võimalik suurendada pankrotivara, mis omakorda võib tähendada nõuete suuremat rahuldamist. Maailmapanga maksejõuetusalase juhise kohaselt peaks õiguslik raamistik pakkuma võimalust pärast pankrotimenetluse algust tunnistada teatud võlgniku tehingud kehtetuks, mis on tehtud enne pankrotimenetluse algust ning millel on pettuslik iseloom, või millega eelistatakse ühte võlausaldajat teisele.¹⁴⁰ Seejuures rõhutatakse, et kõik arenenud maksejõuetusõigused peaksid võimaldama tagasi saada vara, mille võlgnik oli üle kandnud lühikese ajaperioodi jooksul enne pankrotimenetluse alustamist.¹⁴¹ Samas võttes arvesse asjaolu, et tavalistel tingimustel oleksid tagasivõidetavad tehingud kehtivad, tuleb

¹³⁸ Ibid., lk 160.

¹³⁹ Ott/Vuia. Münchener Kommentar zur Inoslvvenzordnung, Band 2, 3. Auflage 2013, § InsO § 106 Vormerkung, Rn 20.

¹⁴⁰ The World Bank principles for effective insolvency and creditor/debtor rights systems (2015), lk 21. Kättesaadav internetis: [http://siteresources.worldbank.org/EXTGILD/Resources/5807554-1357753926066/2015_Revised_ICR_Principles\(3\).pdf](http://siteresources.worldbank.org/EXTGILD/Resources/5807554-1357753926066/2015_Revised_ICR_Principles(3).pdf)

¹⁴¹ The World Bank Principles And Guidelines For Effective Insolvency And Creditor Rights Systems (2001), lk 39. Kättesaadav internetis: <http://documents.worldbank.org/curated/en/191201468315535668/pdf/481660WPOFINAL10Box338887B01PUBLIC1.pdf>

tagada tasakaal käibe-, õiguskindluse ja tagasivõitmise instituudi vahel. Riigiti erineb tagasivõitmise instituut oluliselt. EL tasandil on olnud kaalumisel maksejõuetusõiguse suurem harmoniseerimine, mille raames on analüüsitud ka tagasivõitmise instituudi suuremat ühtlustamist.¹⁴²

Riigikohtu praktikast tuleneb, et erinevalt PankrS § 113 lg 1 p-st 2 on PankrS § 109 lg-s 1 silmas peetud pankrotimenetluse võlausaldajaid, kelle huvid peavad kohustuse täitmise tõttu olema kahjustatud tagasivõitmise hagi esitamise ajal. Riigikohtu arvates saab seda muu hulgas järeldada sellest, et pankrotivara moodustamiseks tehakse toiminguid eesmärgiga rahuldada võlgniku vara arvel võlausaldajate nõuded (PankrS § 2 esimene lause). Rahalise kohustuse täitmise ajal olemas olnud võlausaldajad, kellel tagasivõitmise hagi esitamise ajal võlgniku vastu enam nõudeid ei ole, pankrotimenetluses kaitset ei vaja ja nende huve ei arvestata.¹⁴³ Selle seisukohaga tuleb nõustuda, sest pankrotivara suurendamine, sh tagasivõitmine on suunatud tulenevalt pankrotimenetluse eesmärgist võlausaldajate nõuete rahuldamisele. Kui pankrotimenetluses võlausaldajate nõuded on rahuldatud või nõuded tunnustamata jäetud, siis on tegemist olukorraga, kus võlausaldajaid ei ole ja seega pole kedagi, kelle huve pankrotivara suurendamisel kaitsta oleks võimalik või keda tagasivõidetavast tehingust tulenevad negatiivsed tagajärjed mõjutada võiksid. Tagasivõidetava tehingu puhul tuleb arvestada seda, kuidas tagasivõidetava tehingu tagajärjed pankrotimenetluses võlausaldajate huve mõjutavad, st. kas võlausaldaja jääb pankrotimenetluses tagasivõidetava tehingu tagajärjel millestki ilma? Sellele küsimusele vastuse andmine eeldab võlausaldaja, kellel pankrotimenetlusest midagi saada on, olemasolu. Muuhulgas tuleb arvestada ka pankrotivõlausaldaja mõistega, millest tulenevalt ei saa tagasivõitmise hagi esitamine olla põhjendatud ka pankrotikulude katmise eesmärgil. Pankrotivõlausaldaja on isik, kellel on võlgniku vastu varaline nõue, mis on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist (PankrS § 8 lg 3). Pankrotimenetluse kulud tekivad pärast pankrotimenetluse väljakuulutamist ega saa olemuslikult kujutada endast võlausaldaja nõuet ja seega anda alust pankrotimenetluse kulude puhul esitada tagasivõitmise hagi. Viidatud lahendis ütleb Riigikohus, et üksnes juhul, kui võlgniku tehingutel või toimingutel on ka pärast

¹⁴² Directorate General for Internal Policies Policy Department C. Citizens' Rights And Constitutional Affairs. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level (2010), lk 20. Kättesaadav internetis: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/ipol-juri_nt2010419633_en.pdf

Lisaks on tagasivõitmise kohta valminud eraldi raport: Directorate General for Internal Policies Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Harmonisation of insolvency law at EU level: Avoidance actions and rules on contracts (2011). Kättesaadav internetis: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/432767/IPOL-JURI_NT%282011%29432767_EN.pdf

¹⁴³ RRTKo 24.05.2017, 3-2-1-50-17, p 10.

pankrotimenetluse alustamist võlausaldaja huvidele negatiivne mõju, saab need tagasivõitmise korras kehtetuks tunnistada.¹⁴⁴

Eeltoodust tulenevalt võiks kaaluda PankrS § 109 lg 1 täiendamist selliselt, et “mis kahjustab võlausaldajate huve” asemel sätestaks seadus “mille tagajärjed kahjustavad pankrotimenetluses võlausaldajate huve”. Sellisel juhul oleks arusaadavam, et tagasivõitmisel on 2 eeldust: 1. enne pankroti väljakuulutamist PankrS §-des 110-114 sätestatud alustel toimunud võlgniku tehing või toiming ja 2. (enne pankroti väljakuulutamist toimunud võlgniku tehingu või toimingut) negatiivne mõju peab kahjustama tagasivõitmise hagi esitamise hetkel pankrotivõlausaldajate huve, st. enne pankrotimenetlust tehtud tehingu või toimingut negatiivsed tagajärjed peavad pankrotimenetluse võlausaldajate huvidele kahjustavalt. Selline täpsustus on vajalik, sest praktikas põhjustab raskusi PankrS § 109 lg 1 (.. mis kahjustab võlausaldajate huve) ja PankrS § 110 lg 2 (kui tehing on tehtud kuue kuu jooksul enne ajutise halduri nimetamist, siis eeldatakse, et tehingu teine pool teadis, et võlgnik kahjustab tehinguga võlausaldajate huve) eristamine. Ekslikult arvatakse, et PankrS 110 lg 2 tähendab ühtlasi PankrS 109 lg 1 sätestatud võlausaldajate huvide kahjustamise eelduse olemasolu. Tegelikult on vaja PankrS § 109 lg 1 puhul võlausaldajate huvide kahjustamine eraldiseisvalt § 110 lg 2-st ära näidata tuginedes PankrS § 109 lg 2 või siis sellele, millest pankrotimenetluse võlausaldajad ilma jäänud on PankrS § 110 (või PankrS § 111-114) sätestatud tehingu või toimingut toimumise tõttu.

Kokkuvõttes PankrS § 109 lg 1 võiks täiendada järgnevalt:

§ 109. Tagasivõitmise mõiste

(1) Tagasivõitmisel tunnistab kohus käesoleva seaduse §-des 110–114 sätestatud alustel kehtetuks võlgniku tehingu või muu toimingut, mis on tehtud enne pankroti väljakuulutamist ja mis kahjustab mille tagajärjed kahjustavad pankrotimenetluses võlausaldajate huve.

¹⁴⁴ 3-2-1-50-17, p 11.

4.2 Kinkelepingu tagasivõitmine (PankrS § 111)

PankrS § 111 lg 3 võiks täpustada, et poolte kohustuste ebavõrdsust eeldatakse alla turuhinna müügi puhul või vastusoorituse puudumise korral. PankrS § 111 lõike 3 definitsiooni kohaselt kinnitab müügilepingu kinke iseloomu poolte kohustuste ebavõrdsus, kuid juhul, kui müügi lepingu enda teksti järgi on kohustused tasakaalus, siis kohustuste ebavõrdsust raha reaalse mitte laekumisele vaatamata justkui ei eksisteeri. Õiguskirjanduses on välja toodud, et reaalse vastu soorituse puudumine tõendab lisaks võlausaldajate huvide kahjustamisele ka lepingu kinke iseloomu. Ükski mõistlik müüa ei sõlmi sellist lepingut, mille puhul pole talle tagatud ostuhinna laekumine.¹⁴⁵

4.3 Võlgniku lähikondne (PankrS § 117)

Võlgniku lähikondsete loetelu sisaldub PankrS § 117 lg 1 (füüsilise isiku lähikondsed) ja lg 2 (juriidilise isiku lähikondsed), aga see loetelu pole ammendav. Kohus võib pidada võlgniku lähikondseks ka võlgnikule lähedast isikut, keda ei ole PankrS §-s 117 nimetatud. Juriidilise isiku puhul omab praktikas suurt tähtsust füüsiline või juriidiline isik, kellel on võlgnikuga ühine oluline majanduslik huvi (PankrS § 117 lg 2 p 5). Näiteks kui juriidilise isiku lähikondseks on tema juht organi liige, siis see kriteerium on üheselt mõistetav ning pole alust arvata, et mõistlik võlgnik oleks nii lihtsa meelne, et hakkaks ettevõtte vara otseselt oma juht organi liikme kasuks pöörama. Pigem kasutatakse vara kantimisel märksa keerukamaid skeeme, kus võlgniku lähikondse kindlaks määramisel saab otsustavaks just PankrS § 117 lõike 2 punktis 5 viidatud ühine oluline majanduslik huvi.¹⁴⁶

Riigikohtu praktikast tuleneb, et lähikondsena, kellel on võlgnikuga ühine oluline majanduslik huvi, tuleb käsitada isikuid, kelle tegutsemist majandus suhetes saab vaadelda võlgnikuga ühiste huvide tõttu majanduslikus mõttes kooskõlastatuna. Sellised isikud on kindlasti samasse kontserni kuuluvad tütar ettevõtjad omavahel, samuti muud ettevõtjate ühendused, kus majanduslikult saavutatakse lähikondsusele viitav suhe seda juriidiliselt vormistamata.¹⁴⁷ Riigikohtu arvates peab ühine majanduslik huvi olema lähikondsuse alusena sedavõrd suur, et üldiselt ja objektiivselt võib arvata, et võlgnik ja temaga seotud isik tegutsevad teine teise kasuks ja teiste võlausaldajate kahjuks. Ühist olulist majanduslikku huvi saavad Riigikohtu

¹⁴⁵ Andres Suik. Kinke iseloomuga lepingu tagasivõitmise eeldused Riigikohtu praktikas, *Juridica* VII/2011, lk 522-523.

¹⁴⁶ *Ibid.*, lk 524.

¹⁴⁷ 3-2-1-53-03, p 23.

hinnangul väljendada ka pikaajalised lepingulisel alusel põhinevad majandus suhted, mh kauba tootja ja edasimüüja vahel või kauba edasi müüjate endi vahel.¹⁴⁸ Riigi kohtu arvates on oluline see, kas hageja tegevust saab majanduslikus mõttes vaadelda kostjast sõltuvana sellises ulatuses, et kostja sai faktiliselt mõjutada hageja olulisi otsuseid tegevuse korraldamisel ehk kas majanduslikult sai vaadelda poolte käitumist ühte kontserni kuuluvate äriühingute käitumisena, kus ühe ühingu tegevus mõjutab teise tegevust ja juhtimis otsused kooskõlastatakse ning tegevus koordineeritakse. Samas otsuses selgitas Riigi kohus veel, et üheks oluliseks indikaatoriks ühise majandusliku huvi hindamisel on juht organite liikmete täielik või osaline kattumine.¹⁴⁹ Eeltoodust tulenevalt võiks kaaluda PankrS § 117 lg 2 p 5 sätestatud ühise olulise majandusliku huvi täpsustamist. Nt: Ühist olulist majanduslikku huvi eeldatakse, kui võlgniku ja tehingu teise poole tegutsemist majandussuhetes saab vaadelda ühiste huvide tõttu majanduslikus mõttes kooskõlastatuna ja objektiivselt võib arvata, et võlgnik ja tehingu teine pool tegutsesid teineteise kasuks ja teiste võlausaldajate kahjuks.

4.4 Tagasivõitmise üldaluste ja erialuste vahekord

Tagasivõitmise regulatsioon lähtub loogikast, et praktikas jagunevad tagasivõitmiste asjaolud peamiselt 4 suurema tagasivõitmise grupi vahel (PankrS § 111 kinklepingu tagasivõtmine, PankrS § 112 Ühisvara jagamise tagasivõtmine, PankrS § 113 Rahalise kohustuse täitmise tagasivõtmine, PankrS § 114 Tagatise andmise tagasivõtmine) ja olukorrad, mis 4 suurema grupiga hõlmatud ei ole, lähevad PankrS § 110 üldreegli alla. Võib öelda, et PankrS § 110 eesmärgiks on võimaldada tagasivõitmist asjaolude korral, mida PankrS § 111-§114 alusel tagasivõita ei ole võimalik. Samas praegu puudub Pankrotiseaduses õigusnorm, mis keelaks tugineda tagasivõitmise hagi esitamisel üldalusele (PankrS § 110), kui esinevad asjaolud, mis võimaldavad tagasivõitmist erialustel (PankrS § 111-114) ja esitada nõue alternatiivnõudena. Ka maksejõuetuse revisjoni lähteülesandes tuuakse probleemina välja eri- ja üldnormide kohaldamise vahekord,¹⁵⁰ millega seondult viidatakse kohtupraktika¹⁵¹ ja õiguskirjanduse

¹⁴⁸ 3-2-1-53-03, p 23.

¹⁴⁹ Ibid., p 23; Andres Suik. Kinke iseloomuga lepingu tagasivõitmise eeldused Riigikohtu praktikas, *Juridica* VII/2011, lk 524.

¹⁵⁰ Maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesanne, lk 110.

¹⁵¹ Vt Riigikohtu 23. septembri 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-70-05, p 33. Hiljem on Riigikohus ka oma seisukohta kinnitanud. Vt Riigikohtu 19. detsembri 2007. aasta otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-115-07, p 17: „PankrS § 113 alusel tagasivõitmiseks ei pea kohus tunnistama kehtetuks mitte tehingut, vaid sooritust, s.o rahalise kohustuse täitmist. Seega on PankrS § 110 küll üldnormiks §-dele 111, 112 ja 114, kuid mitte §-le 113, sest nimetatud säte ei reguleeri tehingu tagasivõitmist. Seetõttu on võimalik rahalise kohustuse täitmist tagasi võita PankrS § 113 alusel, täitmise aluseks olevat tehingut aga ka PankrS § 110 alusel. Kolleegium on tsiviilasjas nr 3-

seisukohtadele.¹⁵² Õiguskirjanduses on tehtud ettepanek lisada pankrotiseadusesse § 110 lõige, millega sätestada reegel, et kui esinevad asjaolud, mis võimaldavad tagasivõitmist erialustel (PankrS §d 111–114), siis ei saa tugineda tagasivõitmise üldalustele (PankrS § 110). Erinormi eesmärk on sätestada teatud erisused üldnormist ning üldnorm ise enam kohaldamisele ei tule. Rõhutatakse teise teingu poole huvide kaitsmise vajadust, et ka tema jaoks peab olema ettenähtav kui kaugemale võib tagasivõitmine ajaliselt ulatuda. Samuti rõhutatakse tagasivõidetavate tehingute piiramise vajadust.¹⁵³ Kui tahta jaatada Riigikohtu praktikast tulenevat seisukohta, et erinevate tagasivõitmise aluste korral peaks olema võimalik esitada nõue alternatiivnõudena, siis peaks küsima, mis õiguslik tähendus on üldaluse PankrS § 110 ja erialuste PankrS § 111-114 erinevatel tähtaegadel. Ebaselgeks jääb, miks ühtede asjaolude puhul peaks võimalik olema lähtuda mitmest tähtajast. Tähtaegade eesmärk on seada õiguste realiseerimisele tähtajad. Kui ühe olukorra jaoks on ette nähtud kaks tähtaega, siis on see segadust tekitav nii selle seisukohast, kes seda õigust kasutada tahab, kui ka selle seisukohast, keda õiguse realiseerimine negatiivselt mõjutada võib.

Ilmselt tagasivõidetavate tehingute piiramise vajadus on otsustav punkt tagasivõitmise üldaluste ja erialuste vahekorra küsimuse lahendamisel. Pigem tuleks toetada tagasivõidetavate tehingute piiramise vajadust, sest vastasel korral laieneksid tagasivõitmise juhtumid ja see tooks kaasa ebakindlust majanduskäibes. Laialdasem tagasivõitmise üldaluste kasutamine suurendab erialustele tuginemise osatähtsust, st. üldaluse kaudu osutub võimalikuks erialusele tuginemine. Tekib küsimus, milleks üldse erialused, kui võimalik on tugineda üldalusele. Erialuste eesmärk on eristada erinevaid olukordi ja vastavalt olukorrale seada tagasivõitmisele, kas vähem või rohkem karmimad tingimused. Erialused ühelt poolt küll lihtsustavad tagasivõitmist, sätestades konkreetsete asjaolude jaoks konkreetset reeglit, kuid samas annavad reeglina tagasivõitmiseks lühema tagasiulatuva ajavahemiku. See viimane asjaolu on teingu teise poole kaitseks – kui erialustes sätestatud lühem tagasivõitmise tähtaeg on möödunud, ei saa enam tugineda üldalustes sätestatud pikemale tähtajale. Nii näiteks kui rahalise kohustuse täitmine on toimunud varem kui kolm kuud enne pankrotimenetluse algatamist ja selle tagasivõitmine ei ole PankrS § 113 lõike 1 punkti 2 alusel enam võimalik, ei tohiks olla võimalik tagasivõitmist taotleda ka PankrS § 110 alusel. Silmas tuleb pidada seda,

2- 1-70-05 asunud seisukohale, et kohtud saavad kaaluda erinevate pankrotiseaduse tagasivõitmise aluste kohaldamist üksnes siis, kui hageja esitatud asjaolud seda võimaldavad. Kolleegium jääb selle seisukoha juurde. Hageja esitas oma nõude kahel alternatiivsel alusel.“

¹⁵² P. Varul. Pankrotiseaduse uued parandusettepanekud. Juridica 2008/VI, lk 364.

¹⁵³ Ibid., lk 364.

et seadusandja eesmärk tagasivõitmise erialust sätestades on ühtlasi ka sellel alusel tagasivõitmist piirata, et kaitsta võlausaldajat, kellele võlgnik on oma kohustuse täitnud – kui raha maksmine on toimunud varem kui kolm kuud enne pankrotimenetluse algust, siis seda tagasi võita enam ei saa, v.a PankrS § 113 lõikes 2 sätestatud juhtudel. Väär oleks väita, et vaatamata erialuses sätestatud tähtaja möödumisele ning sellele, et erialusel tagasivõitmine ei ole seetõttu võimalik, saab ikka tagasi võita PankrS §s 110 sätestatud üldistel alustel. Tagasivõitmise üld- ja erialuste vahekorra määramisel tuleks seega lähtuda selgest reeglist: kui asjaolud vastavad tagasivõitmise erialusele, ei saa lisaks tugineda üldalustele. Üldaluseid tuleb kohaldada juhul, kui erialustega tegemist ei ole. Seega tuleks toetada õiguskirjanduses välja toodud ettepanekut lisada pankrotiseadusesse § 110 lõige, millega sätestada reegel, et kui esinevad asjaolud, mis võimaldavad tagasivõitmist erialustel (PankrS §d 111–114), siis ei saa tugineda tagasivõitmise üldalustele (PankrS § 110).¹⁵⁴

4.5 Nõude tunnustamise ja tehingu toimingu tagasivõitmise vahekord

Riigikohus on teinud olulise lahendi nõude tunnustamise ja tehingu või toimingu tagasivõitmise vahekorra kohta öeldes, et pankrotimenetluses nõude aluseks oleva tehingu tunnustamine ei välista selle tagasivõidetavust.¹⁵⁵ Nõuete kaitsmine ja tagasivõitmine pankrotimenetluses täidavad erinevaid eesmärke. Nõuete kaitsmine toimub PankrS § 100 lg 2 kohaselt pankrotimenetluse alguses ning selle eesmärgiks on saada ülevaade võlausaldajatest ja nende nõuetest. Tagasivõitmine seevastu on osa pankrotivara moodustamisest ja tagasivõitmise hagi esitamiseks on pankrotihalduril PankrS § 118 lg 2 järgi aega kolm aastat alates pankroti väljakuulutamise. Sellest tulenevalt on võimalik, et tagasivõitmine saabki ajaliselt toimuda hiljem pärast nõude tunnustamist.¹⁵⁶ Nõude tunnustamise vaidluses tehtud kohtulahendil ei ole muud tähendust peale selle, kas vaidlustatud nõue loetakse pankrotimenetluses tunnustatuks või mitte (vt ka Riigikohtu 5. novembri 2014. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-92-14, p 13). Kohus ei kontrolli nõude tunnustamise eeldusena seda, kas nõude aluseks olevat tehingut oleks võimalik tagasi võita, ning tagasivõitmise alused võivad ilmnedas alles pärast nõude tunnustamise kohta otsuse tegemist. Samuti võib (kohtuotsusega) tunnustatud nõue hiljem ära langeda nt seetõttu, et nõue täidetakse väljaspool pankrotimenetlust. Seetõttu ei takista nõude tunnustamine, isegi kui selle kohta on tehtud jõustunud kohtulahend, hilisema tagasivõitmise tagajärgede arvestamist edasises

¹⁵⁴ P. Varul. Pankrotiseaduse uued parandusettepanekud. Juridica 2008/VI, lk 364.

¹⁵⁵ 3-2-1-157-16, p 12.

¹⁵⁶ Ibid., p 12.

pankrotimenetluses.¹⁵⁷ Kokkuvõttes kuna pankrotiseadus ei reguleeri küsimust, mis vahekorras on omavahel nõude tunnustamine ja tehingu või toimingu tagasivõitmine, siis võiks PankrS § 118 sätestatud tagasivõitmise korda täiendada lg 3-ga järgenvalt: pankrotimenetluses nõude aluseks oleva tehingu tunnustamine ei välista selle tagasivõidetavust.

¹⁵⁷ 3-2-1-157-16, p 13.

5. Kokkuvõte

Maksejõuetuse mõiste selgem sõnastamine aitab kaasa sellele, et majanduskäibes osalejad oskaksid paremini ära tunda maksejõuetuse ilmnemise esimeseid ilminguid ega magaks maha sellele reageerimise akent. Ettevõtluskultuuri aitab parandada see, kui riik pakub ettevõtjatele võimalusi (selgelt sõnastatud regulatsioonide näol) ajutise maksejõuetuse ületamiseks. Ajutiste makseraskuste ületamisel on oluline aru saada ajutise maksejõuetuse olemusest ja selle ületamise võimalustest. Eeltoodust tulenevalt tuleks Eesti pankrotiseaduses maksejõuetuse mõistet seeläbi selgemaks muuta, et eristatakse ajutise ja püsiva maksejõuetuse kriteeriume. Teatud juhtudel võiks eeldada püsivat maksejõuetust ja anda võlgnikule võimalus püsiva maksejõuetuse eelduse ümberlukkamiseks, st. anda võimalus tõestada, et tegemist on ajutise maksejõuetusega ja ajutine maksejõuetus on ületatav. Kehtima peaks eeldus, et äriühing on püsivalt maksejõuetu (PankrS § 1 lg 3), kui äriühingu netovara ei ole 6 kuu jooksul vastanud seaduses sätestatud nõuetele. Kui äriühingu netovara ei ole vastanud 6 kuud seaduses sätestatud nõuetele, siis on tegemist püsiva maksejõuetusega (PankrS § 1 lg 3 mõttes) ja pankrotiavaldust esitama kohustatud isikul on võimalik see eeldus ümber lükata, kui ta kohtule põhistab (esineb positiivne tulevikuprognosis) selliste asjaolude esinemist, mis annavad objektiivsele kõrvaltvaatajale alust pidada võlgniku finantsseisundit normaliseeriva tulevikustsenaariumi realiseerumist tõenäoliseks järgmise 12 kuu jooksul. Olukordades, kus võlgniku raamatupidamine puudub või see ei vasta nõuetele peaks samuti kehtima eeldus, et võlgnik on püsivalt maksejõuetu. PankrS § 1 lg 2 ja lg 3 eristamise seisukohast on oluline, et lg 2 kindlaks tegemine oleks seotud sellega, kas võlgnikul on võimalik likviidsust teatud ajaperioodi jooksul juurde hankida sissenõutavaks muutunud nõuete täitmiseks või ei ole. Likviidsust saab juurde hankida mitte likviidset vara realiseerides või muul viisil kapitali kaasates. Selle võimalusega peaks kohus rahavoolise maksejõuetuse eitamisel või jaatamisel arvestama. Sarnaselt Saksamaa regulatsiooniga oleks mõeldav välja töötada finantsiplaani vorm, mida kohus võlgnikult maksejõuetuse kindlaks tegemise juures nõuab ja mida ajutine haldur enda hinnangu andmisel arvestada saab. Mõistlik on Saksamaa pankrotiseaduse põhimõte, et toimiv ja majandustegevust planeeriv äriühing peab suutma teatud aja jooksul (nt 20 päeva jooksul) teatud vormis finantsiplaani esitada. Samuti võiks kaaluda mittea jutisuse tingimuse ärajätmist nii rahavoolise maksejõuetuse kui ka ülevõlgnevuse mõiste juures, et sarnaselt Saksamaa pankrotiseadusega teatud olukordades selle ilmnemist eeldatakse, kui võlgnik ei tee usutatavaks vastupidist.

Kaaluda võiks maksejõuetuseõiguse revisjoni käigus ka Eesti õigusesse sellise sätte loomist, mis võimaldab olukorras, kus juhatuse liikme volitused on pikendamata või uut juhatuse liiget pole valitud, pankrotiavalduse kohustust laiendada Saksamaal näitel osanikele ja nõukogu liikmetele. Kui selline säte Eesti õigussüsteemis oleks olemas, siis oleksid osanikud suuremal määral motiveeritud juhatuse liikme valimisest, kuna läbi valimata jätmise kohustavad nad endid pankrotiavaldust esitama. Sellise uue põhimõtte sisseviimine on kooskõlas Äriseadustikust tulenevate põhimõtetega, sest Eesti õiguses on organite vahelised pädevuse jaotused just sellised, et osaniku ülesanne on valida juhatuse liige ja tagada seeläbi osäühingu majanduskäibes osalemine. Praegusest õiguskorrast ongi puudu regulatsioon, mis suunaks osanikku enda juhatuse liikme valimise ülesannet täitma. Praeguse regulatsiooni kohaselt pole tegemist juhatuse valimata jätmise näol osaniku poolse rikkumisega ja rikkumisena ei peaks olema see käsitletav ka edaspidi. Küll aga on põhjendatud organite pädevuspiiride nihutamine seaduse alusel olukorra jaoks, kui osanik ei taga, et organite pädevused oleksid sellised nagu seadus sätestab. Põhimõtteliselt peaks kehtima printsiip (ja enamasti majandustegevusega ühingu puhul kehtibki), et osanikud peavad tagama ühingu pädevusjaotusest kinnipidamise ja kui nad seda ei tee, siis korrigeerib seadus selle vea pädevust ja vastutust osanikele endile laiendades.

Võlausaldaja pankrotiavaldus võiks koosneda kahest eeldusest: 1. võlausaldaja nõue (sissenõutav või mitte sissenõutav); 2. võlausaldaja õigustatud huvi pankrotimenetluse algatamise vastu. See tähendab, et maksejõuetuse põhistamise asemel võiks põhistamisele kuuluda võlausaldaja õigustatud huvi võlgniku pankrotimenetluse vastu. Kui võlausaldaja esitab tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta, siis kohus peaks lugema võlausaldaja nõude tõendatuks (eeldus nr. 1). Võlgniku vastuväiteid peaks kohus arvestama ainult nii palju, kui võlgnik esitab tõendid, mille alusel tekib kohtul põhjendatud kahtlus võlausaldajate tõendite üle. Võlausaldaja õigustatud huvi põhistamine (eeldus nr. 2) tähendab, et võlausaldaja tugineb ühele järgnevatest punktidest:

- võlgnik ei ole täitnud kohustust 30 päeva jooksul pärast kohustuse sissenõutavaks muutumist ja võlausaldaja on teda kirjalikult hoiatanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus (pankrotihoiatus) ning võlgnik ei ole seejärel kohustust täitnud 10 päeva jooksul;
- võlgniku suhtes toimivas täitemenetluses ei ole kolme kuu jooksul vara puudumise tõttu saadud nõuet rahuldada või kui täitemenetluses ilmneb, et võlgnikul ei jätku vara kõigi kohustuste täitmiseks;

- võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara või teeb raskeid juhtimisvigu, mille tagajärjel ta on muutunud maksejõuetuks, või on muul viisil tahtlikult põhjustanud oma maksejõuetuse
- võlgnik teatab võlausaldajale, kohtule või avalikkusele, et ta ei suuda oma kohustusi täita;
- esineb muu seaduses nimetatud asjaolu või olukord, mis kohtu hinnangul põhistab võlausaldaja õigustatud huvi võlgniku pankrotimenetluse algatamise vastu.

PankrS § 14 pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumise aluseid tuleks täiendada selliste punktidega, mille üle otsustamiseks pole kohtul vaja võlgnikku seisukohta ära kuulata ehk mida on võimalik ära otsustada enne eelistungit. Sellisel juhul saab nii kohus kui ka võlausaldaja teada varajasemas menetlusstaadiumis, et pankrotiavalduse menetlemisel pole perspektiivi. Mida varajasemas menetlusstaadiumis kohtul otsuseid langetada võimalik on, siis seda vähem koormab see kohut, võlausaldajat ja võlgnikku. PankrS § 14 võiks täiendada järgnevate punktidega ehk pankrotiavaldust ei peaks menetlusse võtma kui,

- kui nõude suurus jääb alla kehtestatud miinimumpiiri (PankrS § 15 lg 3 p 3);
- pankrotiavalduse esitamiseks pole kasutatud pankrotiavalduse vormi;
- võlausaldaja pole tasunud pankrotimenetluse kulutusi deposiiti (OÜ puhul 2000 eurot, AS-i puhul 4000 eurot).

Võlausaldaja pankrotiavalduse puhul tuleks eeldada nõude tõendatust, kui ta esitab tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise aja kohta ning nimetada ajutine haldur. Ajutise halduri nimetatud jätmise on põhjendatud siis, kui kohus loeb võlgniku vastuväited ülekaalukalt põhjendatuks (nt kui võlgniku esitatud tõenditest tekib põhjendatud kahtlus võlausaldaja nõude aluste kohta).

Pankrotiavalduse esitamise vormi kehtestamine kohtu poolt on mõistlik, sest see lihtsustaks pankrotiavalduse esitamist võlgniku ja võlausaldaja jaoks ning muudaks pankrotiavalduse läbivaatamise kohtu jaoks kiiremaks. Pankrotiavalduse vorm peab sisaldama sellist infot, mis võimaldab kohtul sellele peale vaadates otsustada ega esine menetlusse võtmisest keeldumise alust (PankrS § 14). Pankrotiavalduse vorm peaks arvestama erisusi tulenevalt sellest, kas on tegemist võlausaldaja pankrotiavaldusega, juriidilisest isikust võlgniku või füüsilise isiku pankrotiavaldusega või töötaja pankrotiavaldusega tööandja vastu või pärandavara pankrotiavaldusega. Kui töötaja esitab pankrotiavalduse tööandja vastu, siis peaks see olema riigilõivu vaba ja ei peaks kohalduma deposiidi tasumise kohustust.

Pankrotiavaldust esitama kohustatud isikut motiveerib pankrotiavaldust esitama õigeaegselt see, kui hilinenult esitamisega (oma kohustusi rikkudes) kaasneb kohustus osaleda pankrotimenetluse kulude kandmises ja olemas on oht, et teatud tingimustel kohaldatakse ärikeeldu. Eeltoodust tulenevalt võiks kaaluda pankroti väljakuulutamise sidumist sellega, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isik on kohustatud kandma pankrotimenetluse kulud, kui ta teatud ajaperioodi jooksul ei tõenda kohtule, et ta ei ole pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega oma kohustusi rikkunud. Kui pankrotiavaldust kohustatud isik soovib seda eeldust ümber lükata, siis tema peab kohtule tõendama, et ta ei ole pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega oma kohustusi rikkunud.

Ärikeelu peaks saama kohaldada selliste juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme suhtes, kes pole pankrotiavaldust esitanud õigeaegselt ja kes ei tasu pankrotimenetluse kulutusi deposiiti. Regulaatsiooni eesmärk on pankrotiavaldust esitama kohustatud isikuid suunata õigeaegselt pankrotiavaldust esitama, et vältida pankrotimenetluse raugemist ja võimalike kuritegude uurimata jätmist. Kui pankrotiavaldust esitama kohustatud isik pole kohtule tõendanud, et ta esitas pankrotiavalduse õigeaegselt ja keeldub pankrotimenetluse kulude deposiiti tasumisest, siis peaks kohtul olema õigus kohaldada sellise isiku suhtes ärikeeldu. Tegemist on ettevõtlusvabaduse piiramisega, aga see piirang on proportsionaalne arvestades, et piirangu kohaldumine eeldab pankrotiavaldust esitama kohustatud isiku 2 rikkumist (mitte õigeaegne pankrotiavalduse esitamine, pankrotimenetluse kulude tasumata jätmine). Igal ettevõtluses tegutseval juhtorgani liikmel on võimalik sellest piirangust hoiduda, kui esitab pankrotiavalduse õigeaegselt.

Sarnaselt täitemenetluse peatumisega (PankrS § 17 lg 3) võiks ajutise halduri nimetamisel peatuda ka võlgniku varaga seotud kohtumenetlused. Ei pankrotiseadusest ega seletuskirjast nähtu, miks täitemenetlus ajutise halduri nimetamisel peatub ja võlgniku varaga seotud kohtumenetlused ei peatu. Mõlemad menetluse liigid puudutavad võlgniku vara, menetluste edasi kulgemine võib õigusliku tagajärjena kaasa tuua ühe võlausaldaja eelisstaatuse võrreldes teiste võlausaldajatega ja seni kuni võlgniku püsiva maksejõuetuse küsimus pole kinnitust või ümberlükkamist leidnud, siis üks võlausaldaja ei peaks saama enda nõude sissenõudmise protsessis edasi liikuda. Kui võlgniku pankrot välja kuulutatakse, siis ei peaks täitemenetlused automaatselt lõppema, vaid pankrotihalduril võiks olla õigus otsustada täitemenetluse lõppemise või jätkamise (kohtutäitur tegeleb edasi) üle. Sellisel juhul oleks võimalik teatud toimingute dubleerimist vältida, kui vajalikuks peaks osutama täitemenetluse jätkamine.

Samuti võiks täitemenetluse jätkamise korral võimalik olla täitemenetluse tulemit pankrotivarasse arvata.

PankrS § 43 lg 2 sätestatud “jätab kohus nõude läbivaatamata” asendamine kohtu või pankrotihalduri kaalutusotsusega pole hea mõte, sest kui otsustatakse nõuded läbi vaatamata jätta, siis see ei kaota võlausaldaja õigust menetluse hilisemas faasis esitada sama hagi uuesti nõude tunnustamise hagina. Kui tegemist sellise nõudega ei ole, mida oleks võimalik esitada nõude tunnustamishagina hilisemas faasis, siis tegelikult juba kohtumenetluse peatumine (ja PankrS § 43 lg 4 erandi alla mitte sobitumine) välistab sellise kohtuvaidluse edasi pidamise, st. sama eesmärgi on võimalik saavutada kohtumenetluse peatumise kaudu. Kui pankrotihaldur (või kohus) peab mingit liiki kohtuvaidluse edasi pidamist (uuendamist/taastamist) vajalikuks, siis võib pankrotihaldurile anda õiguse PankrS § 43 lg 2 alusel peatatud kohtumenetlust edasi pidada (uuendada/taastada). Reeglina peaks sellise õiguse kasutamine olema pigem erandlik, sest peamised võlgniku vastu suunatud varalised nõuded on sooritushagid (rahalised nõuded), mille kohta võlausaldaja esitab vajadusel nõude tunnustamise hagi või omandiõigusega seonduvad kohtuvaidlused (PankrS § 43 lg 4), millele PankrS § 43 lg 2 ei kohaldu.

Pankrotiseadus võiks sätestada, et pankroti välja kuulutamise peatuvad kõik kohtumenetlused, sh. elatisnõuetega seonduvad kohtuvaidlused. Kui lapsevanem esitab elatisnõude pankrotimenetluses ja sellega seonduvalt on pooleli kohtuvaidlus, siis loetakse tunnustatuks elatisnõue PKS § 101 lg 1 sätestatud miinimum määras. Muus osas peaks olema pankrotihalduri otsustada, kas miinimum ulatust ületavas osas tuleks kohtuvaidlust jätkata, st. kas pankrotivara on piisav selle nõude tunnustamise korral selle nõude rahuldamiseks. Kohtuvaidluse aja lühendamiseks oleks mõeldav pankrotimenetluses erikord elatisnõuete menetlemiseks ette näha.

Õigusselguse ja võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte huvides on, et pankrotiseadus sätestaks kohtuliku hüpoteegiga seonduva. Pankrotiseadus võiks sätestada, et kohtulik hüpoteek annab pankrotimenetluses pandiõiguse, kui pankroti välja kuulutamise hetkel on jõustunud kohtulahend. Kui pankroti välja kuulutamise hetkel kohtulahend jõustunud ei ole, siis kohtulik hüpoteek nõuet pandiõigusega ei taga, st. pankroti välja kuulutamine lõpetab pooleli olevas kohtumenetluses kohtuliku hüpoteegi.

Kuna kehtivas pankrotiseaduses puudub eriregulatsioon, kuidas peaks pandipidaja isiklikuks võlgnikuks mitteoleva tagatisandja pankrotimenetluses maksuma panema enda asjaõiguslikku

pandist tulenevat nõuet, siis on vajalik see pankrotiseaduses reguleerida. Pankrotiseadus lähtub põhimõttest, et pankrotimenetluses esitavad võlgniku vastu nõuded need (pankrotivõlausaldajad), kellel on võlgniku vastu varaline nõue, mis on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist (PankrS § 8 lg 3). See tähendab nõude tunnustamine pankrotimenetluses eeldab võlausaldaja isiklikku nõuet võlgniku vastu, millest tulenevalt saab teha üldistuse, et pankrotimenetluse nõuete esitamise, kaitsmise ja rahuldamise süsteem põhineb eeldusel, et võlausaldaja ja tagatise andja isik langevad kokku. Selline olukord võib kaasa tuua ebakindluse hüpoteegiga tagatud laenude väljastamisel, kui laenu saaja ja asjaõigusliku tagatise andja on erinevad isikud.¹⁵⁸ Üheks võimaluseks, kuidas reguleerida pankrotimenetluses asjaõigusliku täitmisenõude esitamise korda, kui pankrotivõlgnik on taganud nõude kolmanda isiku vastu, on taastada varem kehtinud PankrS § 44 lg 3. Ei kohtupraktikast, erialakirjandusest ega seaduste seletuskirjadest pole võimalik leida põhjendusi, miks PankrS § 44 lg 3 ära kaotati ja/või millised kitsaskohad õigustasid sätte tühistamist. Kui taastada varem kehtinud PankrS § 44 lg 3, siis võiks kaaluda täiemenetluse võimaldamist hüpoteegi realiseerimiseks ka juhul, kui koormatud kinnisasja omanik on ühtlasi tagatud nõude isiklik võlgnik. Pandieseme pankrotimenetluse väline realiseerimine aitab kokku hoida pankrotimenetluse kulusid, suurendab menetluse tõhusust ja aitab paremini tagada võlausaldajate õiguseid.

Kaaluda võiks PankrS § 109 lg 1 täiendamist selliselt, et “mis kahjustab võlausaldajate huve” asemel sätestaks seadus “mille tagajärjed kahjustavad pankrotimenetluses võlausaldajate huve”. Sellisel juhul oleks arusaadavam, et tagasivõitmisel on 2 eeldust: 1. enne pankroti väljakuulutamist PankrS §-des 110-114 sätestatud alustel toimunud võlgniku tehing või toiming ja 2. (enne pankroti väljakuulutamist toimunud võlgniku tehingu või toiminguga) negatiivne mõju peab kahjustama tagasivõitmise hagi esitamise hetkel pankrotivõlausaldajate huve, st. enne pankrotimenetlust tehtud tehingu või toiminguga negatiivsed tagajärjed peavad pankrotimenetluse võlausaldajate huvidele kahjustavalt. Kuna pankrotiseadus ei reguleeri küsimust, mis vahekorras on omavahel nõude tunnustamine ja tehingu või toiminguga tagasivõitmine, siis võiks PankrS § 118 sätestatud tagasivõitmise korda täiendada lg 3-ga järgenvalt: pankrotimenetluses nõude aluseks oleva tehingu tunnustamine ei välista selle tagasivõidetavust.

¹⁵⁸ 3-2-1-1-11, p 14.

6. Kasutatud allikad

1. Andres Suik. Kinke iseloomuga lepingu tagasivõitmise eeldused Riigikohtu praktikas, *Juridica* VII/2011
2. Andres Vutt. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: olevik ja tulevik, *Juridica* IX/2005
3. Anneli Alekand. Täitemenetlusõigus, Tallinn 2017
4. Asjaõiguseadus (AÕS) – RT I 1993, 39, 590
5. BGH NJW 1988, 1789
6. BGH Urt. v. 24. Mai 2005 – IX ZR 123/04, BGHZ 163, 134
7. Bruno M. Kübler; Hanns Prütting; Reinhard Bork. Kommentar zur Insolvenzordnung, Köln 2017
8. Bundesgesetz über das Insolvenzverfahrens in Österreich (AIO) - BGBl. I Nr. 114/1997
9. Christops Paulus. § 1 InsO und sein Insolvenzmodell, NZI, 2016, Heft 24
10. D. Faber. Commencement of Insolvency proceedings, Oxford University Press, 2012
11. Directorate General for Internal Policies Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Harmonisation of insolvency law at EU level: Avoidance actions and rules on contracts (2011)
12. Directorate General for Internal Policies Policy Department C. Citizens' Rights And Constitutional Affairs. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level (2010)
13. Eesti Vabariigi põhiseadus (PS) – RT 1992, 26, 349; RT I, 15.05.2015, 2
14. Hans Prütting; Markus Gehrlein. Zivilprozessordnung Kommentar, 2016 Köln
15. Hans-Peter Kirchhof; Horst Eidenmüller; Rolf Stürnern. Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung, 2013 München
16. Heli Roos. Omandi üleminek täite- ja pankrotimenetluses (magistritöö), Tartu 2015
17. Iko Nõmm, Juhtorgani liikme vastutus kohtuniku pilgu läbi (ettekanne konverentsil “Äriseadustik 20: Eesti ja Euroopa ühinguõiguse kogemused ja arenguvõimalused”), Tartu 2015
18. InsO - BGBl. I S. 2866
19. Kalev Saare, Urmas Volens, Andres Vutt, Margit Vutt. Ühinguõigus I, Tallinn 2015
20. Karistusseadustik (KarS) – RT I 2001, 61, 364; RT I, 07.07.2017, 5
21. Kavand “Nordic-Baltic Recommendations on Insolvency Law” (Põhjamaade-Balti maksejõuetuse võrgustik koost) (2015)
22. Klaus Reischl, Insolvenzrecht 4. Auflage, Heidelberg 2016
23. Kohtutäituri seaduse seletuskiri (463)
24. Kohtutäituri ja Pankrotihaldurite Koja ettepanekud pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmiseks (lisa 1), 27.08.2015
25. Maksejõuetuse revisjoni lähteülesandele saadetud huvigruppide tagasiside
26. Maksejõuetuse revisjoni lähteülesanne
27. Margit Vutt. Pankrotimenetluse raugemise kohtupraktika (2008),
28. Nancy-Marita Maltseva, Pandiga tagatud nõuete rahuldamine pantija pankroti korral (magistritöö), Tartu 2015
29. P. Varul. Pankrotiseaduse uued parandusettepanekud. *Juridica* 2008/VI
30. P. Wood. Principles of International Insolvency law, Sweet & Maxwell, 2007
31. Pankrotiseadus (PankrS) – RT I 2003, 17, 95; RT I, 26.06.2017, 28
32. Pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri
33. Paul Varul, Irene Kull, Villu Kõve, Martin Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2010
34. Priit Manavald, Maksejõuetuse õigus ja terminoloogia on jõudmas uude ajajärku. *Õiguskeel* 2008/4

35. Priit Manavald. Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine (doktoritöö), Tartu 2011
36. Rein Tiivel, Otstarbekusega õiguse vastu ehk asjaõigusliku ostueesõiguse ja eelmärkega seotud probleemidest, Juridica III/2008
37. Riigikohhus 3-2-1-130-12
38. Riigikohtus 3-2-1-125-13
39. Riigikohus 3-2-1-57-14
40. Riigikohus 3-2-1-74-13
41. Riigikohus 3-2-1-79-05
42. Riigikohus 3-1-1-49-11
43. Riigikohus 3-2-1-1-11
44. Riigikohus 3-2-1-115-07
45. Riigikohus 3-2-1-120-12
46. Riigikohus 3-2-1-124-09
47. Riigikohus 3-2-1-133-10
48. Riigikohus 3-2-1-136-04
49. Riigikohus 3-2-1-140-07
50. Riigikohus 3-2-1-143-10
51. Riigikohus 3-2-1-143-16
52. Riigikohus 3-2-1-149-13
53. Riigikohus 3-2-1-150-09
54. Riigikohus 3-2-1-157-16
55. Riigikohus 3-2-1-162-12
56. Riigikohus 3-2-1-163-11
57. Riigikohus 3-2-1-166-04
58. Riigikohus 3-2-1-167-10
59. Riigikohus 3-2-1-17-14
60. Riigikohus 3-2-1-176-13
61. Riigikohus 3-2-1-18-14
62. Riigikohus 3-2-1-188-12
63. Riigikohus 3-2-1-26-12
64. Riigikohus 3-2-1-30-07
65. Riigikohus 3-2-1-38-08
66. Riigikohus 3-2-1-47-15
67. Riigikohus 3-2-1-48-04
68. Riigikohus 3-2-1-50-14.
69. Riigikohus 3-2-1-50-17
70. Riigikohus 3-2-1-53-03
71. Riigikohus 3-2-1-59-12
72. Riigikohus 3-2-1-60-11
73. Riigikohus 3-2-1-64-12
74. Riigikohus 3-2-1-70-02
75. Riigikohus 3-2-1-70-05
76. Riigikohus 3-2-1-88-10
77. Riigikohus 3-2-1-98-10
78. Riigkohus 3-2-1-12-16

79. Robert Mägi. Juriidilise isiku pankrotiavalduse menetluse raugemine, magistritöö 2015
80. Schuldbetreibungs- und Konkursrecht (SchKG) - (AS 1995 1227; BBI 1991 III 1)
81. ZPO - BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781
82. The World Bank Principles And Guidelines For Effective Insolvency And Creditor Rights Systems (2001)
83. The World Bank principles for effective insolvency and creditor/debtor rights systems (2015)
84. Tsiviilseadustiku üldosa seadus (TsÜS) – RT I 2002, 35, 216; RT I, 12.03.2015, 106
85. Täitemenetluse seadustik (TMS) – RT I, 2005, 27, 198.
86. UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law 2005
87. V. Finch. Corporate Insolvency Law. Cambridge University Press. 2002
88. Viktor Bome. Pandiga tagatud nõudega võlausaldaja nõude rahuldamine pankrotimeneltuses (magistritöö), Tallinn 2013
89. Villu Kõve. Asjaõiguseadus II kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014
90. Villu Kõve. Asjaõiguseadus II kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2014
91. Võlaõiguseadus (VÕS) – RT I 2001, 81, 487; RT I, 01.07.2017, 20.
92. W.W. McBryde, Principles of European Insolvency law, Kluwer Legal Publishers, 2003
93. Wilhelm Uhlenbruck; Heribert Hirte; Heinz Vallender. Kommentar zur Insolvenzordnung, München 2015
94. Äriseadustik (ÄS) – RT I 1995, 26, 355; RT I, 17.11.2017, 21.

7. Huvigruppide seisukohad

Huvigrupp/Teema valdkond	Ettepaneku sisu	A – arvestatud OA – osaliselt arvestatud MA – mitte arvestatud
Pankrotiavalduse esitamine		
Audiitorkogu	„Ettevõtja maksejõuetuse puhul on oluline välja selgitada võimalikult täpselt ettevõtja tegelik finantsseisund. Pankrotihalduril puudub erialane kompetents ja vastutus ettevõtja maksejõuetuse hindamisel. Audiitorkogu liikmed leiavad, et finantsseisundi väljaselgitamisel tuleks audiitorettevõtja kaasata ettevõtja maksejõuetuse hindamisel, erikontrolli läbiviimisel, varade investeerimise jälgimisel, nõuete ja kohustuste hindamisel jm. analoogsete protseduuride teostamisel.“	A
Eesti Advokatuuri maksejõuetuse komisjon	Täiendada ÄS §-i 180 sätestades, et püsivat maksejõuetust eeldatakse, kui äriühingu netovara ei vasta seaduses sätestatule mingi kindla jätkuva ajaperioodi vältel (nt 6 kuu või 1 aasta jooksul). [...] Olukorras, kus võlgniku raamatupidamine puudub või on ebarahuldavalt korraldatud, ei ole maksejõuetuse tekkimise ajahetke täpne tuvastamine võimalik. Kui äriühingu netovara ei vasta seadusele pikema aja vältel, tuleks eeldada, et tegemist on püsiva maksejõuetusega.	A
Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus	tagada õigeaegne pankrotiavalduse esitamine võlgniku poolt [...]“ „Võlausaldajate nõuete suurem	A

	<p>rahuldamist võiks tagada näiteks võlausaldajate huve kahjustavate tehingute tegemise piirang juhtudel, kui võlgniku majanduslik olukord on halvenenud selliselt, et võlgnikku ähvardab püsiv maksejõuetus, ent püsiva maksejõuetuse olukord ei ole veel saabunud (näiteks juhtudel, kui võlgniku omakapital on negatiivne mitmendat aastat ja võib eeldada, et võlgnik kujuneb püsivalt maksejõuetuks). Samuti võiks selgemalt olla välja toodud püsiva maksejõuetuse eeldused (praegune kohtupraktika ei ole selles osas ühtlane), mis omakorda võimaldaks võlgnikul paremini aru saada, milliste tunnuste ilmnemisel tekib kohustus pankrotiavaldus esitada.“</p>	
<p>Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda</p>	<p>Maksejõuetusmenetluse tõhusust tuleb tõsta, sh [...] tagada pankrotiavalduse õigeaegne esitamine [...].</p> <p>„3. Analüüsi vajab vangide pankrotiavalduste menetlemisega seonduv.“</p> <p>„Pankrotiseaduse paragrahvi 23 lg 4 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: „(4) Kui pankrotiavalduse menetlus lõpetatakse raugemisega pankrotti välja kuulutamata ja võlgniku varast ei jätku ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks, siis eeldatakse, et pankrotiavaldus on jäetud õigeaegselt esitamata.</p> <p>[...] Kui pankrotiavalduse menetlus lõpetatakse raugemisega pankrotti välja kuulutamata ja võlgniku varast ei jätku ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks, siis eeldatakse, et pankrotiavaldus on jäetud õigeaegselt esitamata. Sätte kehtestamise ettepanekut ajendab esitama asjaolu, et seadus näeb ette juriidilise isiku juhatuse liikmete kohustuse esitada püsiva</p>	<p>OA</p> <p>A</p>

	<p>maksejõuetuse ilmnemisel asjatu viivitusega kohtule pankrotiavaldus. Ilma pankrotti välja kuulutamata raagevate menetluste suur osakaal kinnitab, et seda kohustust täidetakse harva. Juhatuse liikmetele on tihti kasulik, et pankrotiavaldust menetletakse siis, kui äriühingul vara enam üldse ei ole või kui seda on väga vähe.“</p> <p>„Äriseadustiku § 180 lõike 51 lõppu lisatakse lause, „Äriühingu omakapitali seadusele mittevastavuse korral eeldatakse, et tegemist on püsiva maksejõuetusega.“ Kui äriühingu netovara ei vasta seadusele, siis tuleks eeldada, et tegemist on püsiva maksejõuetusega. Võlgniku pankrotiavaldust esitama kohustatud isikul on võimalik tõendada, et tal puudus kohustus pankrotiavaldust esitada või võlgnik ei olnud teatud hetkel muutunud objektiivselt püsivalt maksejõuetuks. Võlgniku pankrotiavaldust esitama kohustatud isikul on võimalik netovara seadusele mittevastavuse korral anda terviklik hinnang võlgniku varalisele seisundile ja majandustegevuse tõenäolisele tulevikuperspektiivile, sh. peaks ta enda väite aluseks olevaid asjaolusid ise tõendada või vähemalt looma tegeliku võimaluse neid asjaolusid kontrollida.“</p>	<p>A</p>
<p>Rahandusministeerium</p>	<p>Maksejõuetusmenetluse varasem algatamine. Arvame, et tulemuslikumale menetlusele võiks kaasa aidata näiteks äriühingu osakapitali nõuete, juhatuse või tegelike juhtide vastutuse regulatsiooni muutmine; teatud tegevusaladel täiendavate garantiide nõudmine; majandusaasta aruannete vm riigile esitatavate andmete sisulisem kontroll ja tagasiside ettevõtjatele.</p>	<p>OA</p>

<p>Tartu Maakohus</p>	<p>Maksejõuetusrevisjoni raames tuleks kindlasti kaaluda võimalust, kuidas vähendada raagevate menetluste osakaalu ning mõjutada maksejõuetute äriühingute juhatuse liikmeid õigeaegselt pankrotiavaldusi esitama.“ „Pankrotiavalduse esitamise kohustus tuleneb küll äriseadustikust, kuid pankrotiavalduse esitamata jätmine ei ole enam kriminaalkorras karistatav. [...] mingi sanktsiooni võiks seadus ette näha.“ „3.2. Pankrotimenetluse võiks muuta füüsiliste isikute jaoks vähem atraktiivseks. Kuna füüsilist isikut ei ole tema olemusest tulenevalt võimalik pankrotimenetluse tagajärjena likvideerida, on pankrotimenetlus ja sellega koos võlgadest vabastamise menetlus muutunud väga atraktiivseks vangide jms isikute jaoks. Ehkki vang võib olla pankrotivõlgnik, ei anna üksnes pankrotimenetluse läbimine talle suurt midagi. Samuti ei ole pikemaajalise vangistuse puhul võlgadest vabastamise menetlus perspektiivikas. Selliste mõttetute avalduste menetlemiseks kulub aga päris palju aega ja ressursi. Seadusega võiks piirata teatud tüüpi isikute juurdepääsu menetlusele. Nt võiks kohtul olla seadusest tulenev alus keelduda pankrotiavalduse menetlusse võtmisest või jätta see läbi vaatamata juhul, kui on taotletud ka võlgadest vabastamist, aga asjaoludest nähtuvalt on ilmselge, et võlgadest vabastamine ei oleks tulemuslik (nt pikaajalise karistusega vangid, PankrS § 175 lg 2 asjaolude esinemine jms). „Samas peaks olema mingi filter (kas registrite juures?), mis suunaks töötajateta, käibeta, makse maksmata jätnud äriühingud pankrotiavaldust esitama või esitaks keegi pankrotiavalduse nende eest.“ „2.1. Pankrotimenetluse üheks suuremaks probleemiks on see, et sageli ei ole pankrotimenetluse</p>	<p>A</p> <p>A</p>
------------------------------	--	-------------------

	<p>alguseks võlgnikul enam praktiliselt üldse vara, millest oma kohustusi täita või isegi pankrotimenetlust finantseerida. See tingib paljude pankrotimenetluste raugemise. Selle oluliseks põhjuseks on asjaolu, et pankrotiavaldusi ei esitata õigeaegselt. [...] Maksejõuetuse revisjoni raames tuleks kindlasti kaaluda võimalusi, kuidas vähendada rauevate menetluste osakaalu ning mõjutada maksejõuetute äriühingute juhatuse liikmeid õigeaegselt pankrotiavaldust esitama. Üheks võimalikuks regulatsiooniks selles suunas võiks olla võimalus, et kohus kohustab pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isikut ennast tasuma pankrotimenetluse kulude katteks raha kohtu deposiiti.“ „2.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustus tuleneb küll äriseadustikust, kuid pankrotiavalduse esitamata jätmise ei ole enam kriminaalkorras karistatav. Ilmtingimata ei peaks see olema kriminaalmenetluses lahendatav süütegu, aga mingi sanktsiooni võiks seadus ette näha. Kasvõi nt anda haldurile või võlausaldajatele lihtsustatud korras võimaluse hageda juhatuse liikmelt pankrotipessa tekitatud kahju vms. Kuna sellisel juhul oleks kahju suurust raske tõendada, võiks ette näha tavapärasest erineva tõendamiskoormise või sätestada mingi eelduse kahju suuruse kohta (kas rahasumma, % eelmise aasta käibest vms).“</p>	
Riigikohus	<p>küll aga võiks olla võimalik jätta menetlus algatamata, kui keegi menetluskulusid ei maksa.“</p>	A
Sotsiaalministeerium	<p>„Näeme senist praktikat arvesse võttes, probleemina, et isiku maksejõuetusmenetlust alustatakse liiga hilja, kui pole enam äriühingu tegevust ja kui töösuhetes on tekkinud juba suuremad probleemid. Leiame, et maksejõuetusmenetluse varasemas etapis alustamisega võiks jõuda</p>	A

	parema tulemuseni [...]“ „Maksejõuetusrevisjoni käigus tuleb leida lahendus olukorrale, kus tööandja on sisuliselt maksejõuetu, kuid peale töötajate puuduvad võlausaldajad, kes oleksid huvitatud maksejõuetusmenetluse alustamisest. Töötajatele käib menetluse algatamine materiaalselt üle jõu [...]. Leiame, et töötajate poolt tööandja maksejõuetusmenetluse algatamise regulatsiooni lihtsustamine või selle soodsamaks muutmine on asjakohane.“	
Õiguskantsler	„Konkreetselt õiguskantsleri menetlusest välja kasvanud ja lahendust ootava küsimusena võib välja tuua pankrotiseaduse § 11 lg 1, § 27 lg 4 ja töötuskindlustuse seadus § 19 omavahelist koostoimet puudutava probleemistiku. Nimelt tekib nende normide koosmõjul olukord, milles alaliselt maksejõuetuks muutunud tööandja endine töötaja peab Eesti Töötukassalt saamata jäänud töötasu eest hüvitise saamiseks algatama pankrotimenetluse ning tasuma kohtu deposiiti ajutise pankrotihalduri tasu ja kulutuste katmiseks vajaliku rahasumma. Õiguskantsler on jõudnud seisukohale, et deposiidinõue kujutab oma praegusel kujul endast töötaja korraldus- ja menetluspõhiõiguse ebaproportsionaalset piirangut ning võib selle kaudu rikkuda ka tema muid subjektiivseid õigusi.“	A
Pankrotimenetluse raugemine		
Eesti Advokatuuri maksejõuetuse komisjon	Raugemise probleemi võiks aidata leevendada Pankrotimenetluse ombudsmani instituudi loomine Ombudsmani tegevuse sisuks võiks olla tagasivõitmise hagide ja kohustusi rikkunud juhtorganite liikmete vastu hagide esitamine juhtudel, kus pankrotimenetlus on raugenud tulenevalt võlausaldajate	A OA

	<p>soovimatusest või võimetusest menetlust finantseerida, kui vastavate nõuete esitamine on perspektiivne ja ennetavalt vajalik pankrotimenetluste raugemiste ärahoidmiseks.</p> <p>Kehtestada regulatsioon, mis võimaldaks pankrotimenetluse raugemisel mõista ajutise halduri tasu ning kulutused välja isikutelt, kes on kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse esitamata (PankrS § 23).</p> <p>Suurendada riigi vahenditest ajutisele haldurile hüvitatava tasu ning kulutuste summat ja luua mehhanism, mis võimaldaks riigil hüvitatud summa pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku(te)lt regressi korras sisse nõuda (PankrS § 29). Eesmärk on suunata juhatuse liikmeid oma täitma pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustust ning parandada nii võlausaldajate kui avalikes huvides toimuva menetluse rahastamise võimalusi. Ajutise halduri tasu ning kulutuste riigi vahenditest hüvitatava summa suurendamise eesmärgiks on võimaldada halduri tasustamine proportsionaalselt tehtud tööga.“</p>	<p>A</p> <p>A</p>
<p>Eesti Kaubandus-Tööstuskoda</p>	<p>Vajalik riigipoolne suurem panustamine, et võimaldada teatud pankrotiasju menetleda ka siis, kui pankrotimenetluse osalistel selleks vajalikud vahendid puuduvad. Seda eesmärgiga välja selgitada, millised olid maksejõuetuse tekkimise põhjused ning uurimaks, kas maksejõuetus võib olla põhjustatud kuritegelikult. Seeläbi tagatakse kaudselt ka võlausaldajate usalduse suurem kaitse, kuna ettevõtte juhtidel on vähem võimalusi maksejõuetuse põhjustamise tõttu kriminaalkaristusest pääseda.“</p> <p>“Maksejõuetusõiguse tõhusamaks muutmise meetmena nähakse ka</p>	<p>A</p> <p>A</p> <p>A</p>

	<p>haldurite töö tasustamist riigieelarvest. Sealjuures, vältimaks, et sellisel juhul kasvaksid haldurite kulud hüppeliselt, võiks analüüsida ideed, mille kohaselt peaks pankrotihaldur katma enda abiliste ja esindajate kulud talle makstava tasu arvelt.“</p> <p>„Pankrotimenetluste raugemisega on tihedalt seotud küsimus ettevõtete juhatuse liikmete vastutuse kohaldamisest ja selle keerukusest.“</p>	
<p>Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda</p>	<p>Muuta PankrS § 23 lg 4 nii, et ajutisehalduri tasu ja kulutused oleksid 397 eur asemel 960 eurot (ca 20 tundi tööd)</p> <p>Muuta PankrS § 24 lg 4 järgmiselt: Kui pankrotiavalduse menetlus lõpetatakse raugemisega pankrotti välja kuulutamata ja võlgniku varast ei jätku ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks, siis eeldatakse, et pankrotiavaldus on jäetud õigeaegselt esitamata.</p> <p>Sellisel juhul mõistab kohus ajutise halduri tasu ja hüvitatavad kulutused välja solidaarselt võlgnikult ja isikutelt, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata. Isik kelle vastu nõue esitatakse, peab vaidluse korral tõendama, et ta ei ole pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega oma kohustusi rikkunud. Kohus võib määrata ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamise riigi vahenditest. Riigi vahenditest ei hüvitata ajutise halduri tasu ja kulutusi suuremas summas kui 397 eurot (sealhulgas seaduses ettenähtud maksud, välja arvatud käibemaks).</p> <p>Puudub tõhus sanktsioon, mis kallutaks juhatuse liikmeid pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisest hoiduma või heastaks kohustuse rikkumise negatiivse mõju.</p>	<p>OA</p> <p>OA</p> <p>A</p> <p>A</p> <p>A</p>

	<p>Sätte kehtestamisega ei saa tagada, et juhatuse liikmetelt reaalselt laekub raha, mille arvel on võimalik läbi viia pankrotiavalduse menetlus või pankrotimenetlus. Säte ei ole abinõu, mis asendab menetluse riigipoolse finantseerimise. Säte loob täiendava menetluse rahastamise võimaluse riigipoolse finantseerimise kõrval ning samuti on aluseks riigi poolt kantud meneluskulu juhatuse liikmetelt tagasi nõudmiseks.“</p> <p>Täiendada PankrS § 29 lg 8 järgnevalt: Ajutise halduri tasu ja vajalike kulutuste väljamaksmiseks vajaliku summa ulatuses lõpetab kohus arestid ja määrab, millise vara arvelt pankrotihalduri tasu ja menetluseks vajalikud kulutused kaetakse. Väljamaksed likvideerimisel oleva juriidilise isiku pangakontolt ajutise pankrotihalduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks teostatakse likvideerija ülesannetes tegutseva isiku poolt antud maksekorralduse alusel;</p> <p>Alternatiiv eelviimase lause osas: Tähtaja pikendamisel määrab kohus kindlaks summa, mille taotluse esitanud isik peab tasuma likvideerija ülesannetes tegutseva ajutise halduri tasu ja likvideerimiskulutuste katteks ning mis ei ole suurem kui 960 eurot.</p>	A
Tartu Maakohus	<p>Raugemine suur probleem ja probleemi põhjuseks pankrotiavalduse mitte õigeaegne esitamine. PankrS § 30 praktikas ei toimi</p> <p>Juhtorgani liiget peaks suunama pankrotiavaldust õigeaegselt esitama. Võimalik lahendus: kohus kohustab pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isikut ennast tasuma pankrotimenetluse kulude katteks raha kohtu deposiiti. See võiks toimuda samas menetluse faasis, kus</p>	A A

	<p>kohus praegu määrab võlausaldajale tähtaja raha deposiiti maksmiseks ning samadel tingimustel, kui PankrS § 30 lg 3 järgne võlausaldaja nõue, st raha deposiiti maksmise kohustuse vältimiseks peaks isik tõendama, et ei ole rikkunud kohustust esitada õigeaegselt pankrotimenetlus.</p> <p>Pankrotiavalduse esitamise kohustus tuleneb küll äriseadustikust, kuid pankrotiavalduse esitamata jätmine ei ole enam kriminaalkorras karistatav. Ilmtingimata ei peaks see olema kriminaalmenetluses lahendatav süütegu, aga mingi sanktsiooni võiks seadus ette näha. Kasvõi nt anda haldurile või võlausaldajatele lihtsustatud korras võimaluse hageda juhatuse liikmelt pankrotipessa tekitatud kahju vms. Kuna sellisel juhul oleks kahju suurust raske tõendada, võiks ette näha tavapärasest erineva tõendamiskoormise või sätestada mingi eelduse kahju suuruse kohta (kas rahasumma, % eelmise aasta käibest vms).“</p>	A
Pankroti väljakuulutamise ja tagajärjed		
Eesti Pangaliit	<p>„Võlgnikud takistavad täitemenetlusi sellega, et esitavad sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hagi ja selle tagamiseks paluvad peatada täitemenetluses vara sundvõõrandamise. Võlgnikud kasutavad seda võimalust pahatahtlikult, et venitada enda võlgnevuste tasumist. Niisuguse tegevuse eesmärgiks on tagada, et kui sundtäitmine oleks ebaseaduslik, siis vara müügi korral tekitatud kahju ei pruugi kahju tekitanu, nt krediidasutus suuta hüvitada. Teeme ettepaneku, et enne selle tagamisaotluse rahuldamist küsida ka kreditori seisukohta ja selgitada välja, kes see kreditor on. Tavaolukorras on alust eeldada, et krediidasutustel on vastavad rahalised vahendid olemas, teeme</p>	OA

		ettepaneku uurida statistiliselt, mitu sellist hagi on tegelikult rahuldatud.“	
Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda		<p>„Hetkel ei ole tagatud õigusselgus osas, kas, millises järjekorras, millistel asjaoludel ning millises ulatuses kuuluvad pankrotimenetluses väljamaksmisele täitekulud. Koda selgitab, et tegemist ei ole tavalise võlausaldaja nõudega. Tegemist on pankrotihaldurile analoogse nõudega, mida ei ole tarvis eraldi kaitsta. Eelnevast tulenevalt on Koja ettepanek täiendada pankrotiseaduse § 146 lõiget 1 punktiga 6 sõnastuses: „täitekulud“.“</p> <p>„Pankrotimenetlustes on osutunud probleemiks see, et tihti ei ole üürilepingutes ette nähtud, et pankrot on üürilepingu lõpetamise aluseks. Seetõttu on pankrotihaldur tõsise probleemi ees - ühest küljest puudub tal õiguslik alus üürilepingu lõpetamiseks, teisest küljest on ta üldjuhul kohustatud pankrotivara müüma. Vastavalt PankrS § 50 lg-le 1 ei ole üürile- või rendileandja pankrot üürile- või rendilepingu lõpetamise aluseks, kui lepingus ei ole ette nähtud teisiti. Kui üürile- või rendilepingu järgi on pankrot selle lõpetamise aluseks, võib haldur lepingu ühekuulise või lepingus ettenähtud lühema ülesütlemissähtajaga üles öelda. PankrS § 50 lg 2 sätestab, et eluruumi üürileandja pankrot ei ole eluruumi üürilepingu lõpetamise aluseks. VÕS § 323 kommentaarides on asutud seisukohale, et välistamaks võimalikku kahju hüvitamise nõuet, võiks kinnisasja võõrandaja kas kanda enne kinnisasja võõrandamist VÕS § 324 alusel kinnistusraamatusse märke üürilepingu kohta või siis sõlmida kinnisasja omandajaga lepingu kolmanda isiku kasuks VÕS § 80 mõttes, mille raames kinnisasja omandaja loobub VÕS §- st 323 tulenevast üürilepingu ülesütlemise õigusest. Toodud kahest võimalusest oleks kasulikum teine, sest märke</p>	OA

	<p>kinnistusraamatusse kandmine vähendab kinnisasja käibeväärtust. Tegelikuses vähendavad mõlemad variandid pankrotivara müügist saadavat hinda ning seetõttu saavad võlausaldajate nõuded väiksemas mahus rahuldatud. Ühest küljest on arusaadav, et üürniku huve tuleb kaitsta, kuid teisest küljest on üürilepingu ülesütlemisega kaasnev potentsiaalne kahju hüvitamise nõue pankrotipesa jaoks äärmiselt koormav või kui haldur rakendab meetmeid riski maandamiseks, siis toob see kaasa pankrotivara odavamalt müümise. Enamikes situatsioonides ilmselt ei tekigi probleeme – kinnisasja uus omanik jätkab lepingu täitmist ning mõlemad osapooled on situatsiooniga rahul. Samas on olukordi, kus tegemist on 10-20 aastaks sõlmitud üürilepingutega ning pankrotihalduril on tõsine kahtlus, kas uus omanik soovib üürilepingutes kokku lepitud tingimustel lepingute täitmist jätkata või on uuel omanikul ehk kasulikum üürilepingud üles öelda ja ruume isiklikult kasutama hakata. Selliste juhtumite korral peaks olema võimalik halduri vastutus ning nõude esitamine massikohustusena välistatud.“</p>	
<p>Notarite Koda</p>	<p>kas reguleerida tuleks täitemenetluse üleminekut pankrotimenetluseks ja maksude sissenõudmise menetluse üleandmist kohtutäiturile. Omakorda vajaks reguleerimist ka olukord, kus mitu kohtutäiturit ühe võlgniku vara suhtes täitemenetlusi läbi viivad. Täitemenetluse, pankrotimenetluse ja maksumenetluse ühtseks menetluseks koondamist ei pea me aga mõistlikuks, arvestades, et täitemenetluse näol on tegemist riikliku sunniga, pankrotimenetluse puhul äriõiguse osaga ning maksumenetluse puhul aga sisuliselt haldusmenetlusega, mille kõigi põhimõtted ja lähenemised ei ole samad.“</p>	<p>OA</p>

Riigikohus	Maksejõuetusmenetluse tõhususe tõstmiseks tuleks: 4.3. vaadata üle ja vähendada pankroti- ja täitemenetluse piire (näiteks panditud vara puhul täitemenetluse võimaldamine ilma pankrotita); 4.4. suurendada pankrotivara atraktiivsust (lihtsustada ettevõtte võõrandamist ja kestvuslepingute muutmist);“	A
Tartu Maakohus	Ebaselge on menetluskulude saatus olukorras, kus kohtumenetlus on alanud enne pankroti väljakuulutamist, kuid jätkub ja saab lõpplahendi, sh menetluskulude osas pankrotimenetluse ajal. PankrS § 43 kohaselt võib see toimuda kahel viisil, kas menetlusse astub võlgniku asemel pankrotihaldur või jätkab menetlust võlgnik ise. Kui sellises menetluses mõistetakse menetluskulud välja võlgnikult/haldurilt, ei näe kehtiv PankrS ette selget vastust, kas ja millises osas on tegemist tavalise pankrotimenetluse nõudega, massikohustusega või hoopis millegi muuga.	OA
Pankrotivara moodustamine, valitsemine		
EAS	„[...] peaks keskenduma eelkõige küsimusele, kuidas tagada maksejõuetusmenetluses paremini võlausaldajate kaitse (st [...] võimaldada efektiivsemalt varade tagasivõitmist).“	A